

tepav

Mevcut Seçim Sisteminin
İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler
ve Politika Önerileri

Bu kitapta, Türkiye’de mevcut seçim sistemi, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri bağlamında ele alınmış, bu kavramlar ilgili yazında bilinen sayısal ve nesnel ölçütlerle ölçülmüştür. Sistemin istikrarı engellemeden daha adaletli hale getirilmesi için hangi unsurların ne şekilde değiştirilmesi gerektiğine ilişkin politika önerileri de sunulmuştur.

Yrd. Doç. Dr. Türkmen GÖKSEL

A.Ü.S.B.F.’den iktisat dalında 2002 yılında lisans derecesi aldı ve aynı yıl İktisat Bölümü İktisat Politikası Anabilim Dalı’na araştırma görevlisi olarak atandı. 2004 ve 2008 yıllarında sırasıyla, Ankara ve Minnesota Üniversiteleri’nde iktisat dalında yüksek lisans derecesi aldı. Devlet bursu ile görevlendirildiği Minnesota Üniversitesi’ndeki doktora çalışmalarını 2004 - 2009 tarihleri arasında tamamladı. Halen A.Ü. S.B.F. İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Yetkin ÇINAR

A.Ü. S.B.F.’den iktisat dalında 1999 yılında lisans derecesi aldı. İki yıl özel bir bankada teftiş kurulunda çalıştıktan sonra, 2002 yılında A.Ü. S.B.F. İşletme Bölümü Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı’na araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı üniversitede, işletme dalında 2004 yılında yüksek lisans ve 2007 yılında doktora dereceleri aldı. Doktora tez çalışmalarının bir bölümünü, 2006 yılında Moskova Devlet Üniversitesi’nde yaptı. Halen, A.Ü. S.B.F. İşletme Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

ISBN 978-9944-927-49-9

9 789944 927499 >

tepav Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri

Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri

Türkmen Göksel
Yetkin Çınar

tepav

Mevcut Seçim Sisteminin
İyileştirilmesine Yönelik
Sayısal Analizler ve Politika Önerileri

Türkmen Göksel
Yetkin Çınar

tepav

TEPAV Yayınları No:58

**Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine
Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri**

**Yrd. Doç. Dr. Türkmen Göksel
Yrd. Doç. Dr. Yetkin Çınar**

*Kitap içeriğinden yazarları sorumludur.
Kaynak göstermek suretiyle kısmen veya tamamen
alıntı yapılabilir.*

Eylül 2011

Baskı
Mattek Matbaacılık Bas. Yay. Tan. San. Tic. Ltd. Şti.
Adakale Sok. 32/27 Kızılay/ANKARA
Telefon +90 312 433 23 10

ISBN 978-9944-927-49-9

TEPAV
TOBB-ETÜ Yerleşkesi, TEPAV Binası
Söğütözü Caddesi No:43
Söğütözü/ANKARA
Telefon +90 312 292 5500
Faks +90 312 292 5555
www.tepav.org.tr
tepav@tepav.org.tr

İçindekiler

SUNUŞ	
ÖNSÖZ	XI
TEŞEKKÜR	XIV
KISIM I: TÜRKİYE'DE MEVCUT SEÇİM SİSTEMİNİN	
TEMEL YAPISI ve SORUNLARI	1
1. Giriş	1
2. Seçim Sistemleri	6
2.1 Seçim Sistemleri ve Seçimin Kuramsal Temelleri	6
2.2 Türkiye'de Geçmişte Uygulanan Seçim Sistemleri ve Mevcut Sistem	14
2.3 Türkiye'de Sistem Değişikliklerine Yönelik Yapılmış Çalışmalar	18
3. Oransal Temsil Sistemi: Asli Unsurları ve Sorunları	20
3.1 Seçim Formülü: Sandalye Dağıtım Yöntemleri	21
3.2 Yasal Seçim Barajı	26
3.3 Seçim Çevresi Büyüklüğü ve Etkin Baraj	27
4. Seçim Sistemini Değerlendirmekte Kullanılan Nesnel Ölçütler ve 2011 Öncesinde Türkiye Seçimleri	29
4.1 Temsilde Adalet(sizlik) Ölçüleri	29
4.1.1 Temsil Edilemeyen Siyasal Partiler ve Oy Oranları	30
4.1.2 Orantısızlık Endeksleri	32
4.2 Yönetimde İstikrarın Kapsamı ve Ölçümü	35
4.2.1 Meclisteki Etkin Parti Sayısı	36
4.2.2 Sandalye Parçalanmışlık Endeksi	38
4.2.3 Güç Endeksleri	41
4.3 Oransal Seçim Sisteminde "Oy-Sandalye-Güç" Dönüşüm Mekanizması	46
4.3.1 Oransal Seçim Sisteminde "Güç-Oy Orantısızlığı" Kavramının Önemi	48
4.3.2 Seçim Mekanizmasında Yasal Seçim Barajının Etkileri	51
4.3.3 Seçim Çevresi Büyüklüğünün Yarattığı Baraj Etkisi: Etkin Baraj	55

KISIM II: TÜRKİYE'DE UYGULANAN MEVCUT SEÇİM SİSTEMİNİ İYİLEŞTİRMEYE YÖNELİK ANALİZLER ve POLİTİKA ÖNERİLERİ	57
5. Seçim Barajının Düşürülmesi: “Yönetimde İstikrardan ” Ödün Vermeden “Temsilde Adaleti” Arttırmak Mümkün Mü?	57
5.1 Optimal Baraj Seviyesinin Araştırılması: Alternatif Model Önerileri	58
5.1.1 Optimizasyon Modeli	60
5.1.2 Çok Kriterli Karar Modeli	64
5.2 Optimal Baraj Seviyesi için Senaryo Analizleri	69
5.2.1 2011 Öncesi Son Dört Seçime İlişkin Senaryo Analizi Sonuçları: Sandalye Sayıları, Orantısızlık ve Güç Endeksleri	72
5.2.2 Optimizasyon Modelinin Sonuçları	75
5.2.3 Çok Kriterli Karar Analizi Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri	77
5.2.4 Optimal Baraj Seviyesinde Temsilde Adalet ve Güç Göstergelerindeki Değişim	79
5.3 Barajın Seçmen Davranışı Üzerindeki “Kısa Dönemli (Statik)” ve “Uzun Dönemli – Birikimli (Dinamik)” Etkileri	83
5.3.1 Barajın Kısa Dönemli (Statik) Etkisi	84
5.3.2 Barajın Birikimli (Dinamik) Etkileri ve Oy Parçalanmışlığı	85
5.3.3 Barajın Davranışsal Etkisinin Dikkate Alınması: 2011 Seçim Tahmini Üzerinde Analizler	88
5.3.4 Barajı Düşürme Politikasının “Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrara” Yansımaları Açısından Uluslararası Önemi	91
6. Seçim Çevresi Büyüklüğü ve “Adalet”e Yansıması	94
6.1 Seçim Bölgelerine Tahsis Edilen Milletvekili Sayılarında Ortaya Çıkan Adaletsizlik	94
6.2 Yeni Düzenlemelerin Etkileri ve Öneriler	99
6.2.1 Düzenlemelerin “Adalet” Üzerindeki Etkileri	99
6.2.2 Düzenleme ve Önerilerin “Meclis Aritmetiği” Üzerindeki Etkileri	106
6.3 Tartışma: Bölgesel Milletvekili Tahsisinde Nüfus mu, Seçmen Sayısı mı Kullanılmalı?	108
6.4 Tek Seçim Çevresi (Bölgesi) - Türkiye Milletvekilliği	109

KISIM III: HAZİRAN 2011 SEÇİMİNİN ANALİZİ, SONUÇ ve POLİTİKA ÖNERİLERİ	116
7. Seçim Sisteminin Nesnel Ölçütlerine Göre 2011 Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi	116
7.1 2011 Seçim Sonuçlarının Sayısal Analizi	116
7.2 Seçim Barajının 2011 Seçimine Etkileri	122
7.2.1 Barajın Uzun Dönemli (Birikimli) Etkisinin Değerlendirilmesi	122
7.2.2 Barajın Kısa Dönemli (Statik) Etkisi	124
7.3 Haziran 2011 Seçiminde Bölgelere Tahsis Edilen Milletvekili Sayıları ve “Adalet”	125
7.4 Haziran 2011 Seçimi için Barajın Kaldırılması/ Düşürülmesi ve Bölgeler için Önerilen Milletvekili Sayılarının Birlikte Ele Alınması	126
7.5 Tek Seçim Çevresi (Bölgesi): Türkiye Milletvekilliği	128
8. Sonuç ve Politika Önerileri: Özet	130
EK: Alternatif Baraj Seviyelerine göre Orantısızlık ve Güç Endeksleri	141
Kaynaklar	153

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2-1 Örnek Bir Tercih Yapısı ve Oylama Sonucu	8
Tablo 2-2 Örnek Bir Bölgesel Oylama Sonucu	12
Tablo 2-3 Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri	15
Tablo 3-1 Örnek: Droop Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı	23
Tablo 3-2 Örnek: Hare Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı	24
Tablo 3-3 Örnek: d’Hondt Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı	25
Tablo 3-4 Bölen Yöntemleri	26
Tablo 4-1 Seçimlere Katılan ve Temsil Edilemeyen Parti Sayıları	30
Tablo 4-2 Temsil Edilemeyen Partiler ve Oy Oranları	31
Tablo 4-3 Türkiye Seçimlerinde Orantısızlık Endeksleri	34
Tablo 4-4 Meclisteki Etkin Parti Sayıları	37
Tablo 4-5 Türkiye Seçimlerinde Parçalanmışlık Endeksleri	39
Tablo 4-6 Türkiye Seçimlerinde Güç Endeksleri	44
Tablo 4-7 Örnek: %10 ve %0 Durumlarının Karşılaştırılması	49
Tablo 4-8 Örnek Durum: Oy Miktarı ve Çıkarılan Milletvekili Sayısı	52
Tablo 4-9 Örnek Durum: %10 Baraj	53
Tablo 4-10 Örnek Durum: %4 Baraj	53
Tablo 4-11 %10 Baraj ile Düşük Barajın (%4) Temsilde Adalet Anlamında Karşılaştırılması	54
Tablo 4-12 Seçim Çevresinin Milletvekili Dağılımındaki Etkileri	55
Tablo 5-1 Örnek: Neden Güç Kavramı?	60
Tablo 5-2 1995 Seçimi için Alternatif Baraj Seviyelerine göre Sandalye Dağılımı	72
Tablo 5-3 1999 Seçimi için Alternatif Baraj Seviyelerine göre Sandalye Dağılımı	73
Tablo 5-4 2002 Seçimi için Alternatif Baraj Seviyelerine göre Sandalye Dağılımı	74
Tablo 5-5 2007 Seçimi için Alternatif Baraj Seviyelerine göre Sandalye Dağılımı	75
Tablo 5-6 Optimizasyon Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri	76
Tablo 5-7 Çok Kriterli Karar Analizi Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri	77
Tablo 5-8 Ortalama Optimal Baraj Seviyesinde (%4) Adalet ve Güç Göstergelerindeki Değişim	79
Tablo 5-9 Mevcut ve Optimal Baraj Seviyelerinde Sandalye Sayılarının Karşılaştırılması	82
Tablo 5-10 Barajın Kısa Dönemli (Davranışsal) Etkisi: Seçmenlerin %10 ve %0 Baraj Durumundaki Farklı Tercihleri	84

Tablo 5-11 Barajın Kısa Dönemli Etkisi (2011 Şubat Tahminleri): Seçmenlerin %10 ve %0 Baraj Durumundaki Farklı Tercihleri	89
Tablo 5-12 Mevcut Durumda ve Alternatif Baraj Seviyelerinde Sandalye Dağılımı (2011 Tahmini)	90
Tablo 5-13 Bazı Ülkeler, Seçimler, Baraj ve Endeksler	91
Tablo 5-14 Endeks Ortalamaları Üzerinden Ülkelerarası Karşılaştırma	92
Tablo 6-1 Örnek Durum: Oy Dağılımı ve Elde Edilen Milletvekili Sayıları	94
Tablo 6-2 Nüfus ve Seçmen Sayısına Göre Temsilde Adalet: Sandalye Oranı-Oy Oranı	95
Tablo 6-3 Seçim Bölgelerindeki Oy Değeri	97
Tablo 6-4 Düzenleme Öncesinde, Sonrasında ve Önerilen Durumda Milletvekili Sayıları	101
Tablo 6-5 Milletvekili Tahsisinde Yapılan Düzenleme ve Önerilerin İstatistiksel Yorumu	105
Tablo 6-6 2011 Seçimi Şubat Tahmini: Oy Oranları ve Milletvekili Sayıları	106
Tablo 6-7 Eski, Yeni ve Önerilen Düzenlemelere göre Sandalye Dağılımları	107
Tablo 6-8 Örnek Durum: Oy Dağılımları ve Çıkarılan Milletvekili Sayıları	108
Tablo 6-9 Nüfus ve Seçmen Sayısına Göre Temsilde Adalet: Sandalye Oranı-Oy Oranı	109
Tablo 6-10 Birden Fazla Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar: Örnek 1 / Durum 1	111
Tablo 6-11 Tek Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar: Örnek 1 / Durum 2	112
Tablo 6-12 Örnek 1 / Durum 2'ye Farklı Bakış: Bağımsız Adaylar Birleşip Parti Kurarsa	112
Tablo 6-13 Tek Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar: Örnek 2	113
Tablo 6-14 Türkiye Milletvekilliği: Alternatif Baraj Seviyeleri	115
Tablo 7-1 Haziran 2011 Seçimi ve Son Dört Genel Seçim	117
Tablo 7-2 2011 Seçiminde Meclise Girebilen Partilerin Oy ve Sandalye Dağılımı – 2007 Seçimi ile Karşılaştırma	117
Tablo 7-3 2007 Seçiminde Baraj Altı Kalarak 2011 Seçiminde En Fazla Oy Kaybeden (Tabela Partisi Haline Gelen) Partiler	119
Tablo 7-4 Haziran 2011 Seçiminin Temsilde Adalet ve Güç Göstergeleri ve Önceki Dört Seçimle Karşılaştırma	120
Tablo 7-5 Örnek Durum: Niteliksel Temsilde Adalet	123
Tablo 7-6 Mevcut Durum ve %0 Baraj Durumlarının Karşılaştırılması	125

Tablo 7-7 "Mevcut", "YSK Değişikliği Olmasa İdi" ve "Önerilen" Durumların Karşılaştırılması	126
Tablo 7-8 Barajın Kaldırılması/Düşürülmesi ve Önerilen Dağıtım Yönteminin Birlikte Ele Alınması	127
Tablo 7-9 2011 Seçimi Türkiye Milletvekilliği (Sandalye Dağılımı)-Davranışsal Etki Yok	129

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4-1 Türkiye Seçimlerinde Orantısızlık Endekslerinin Gelişimi	35
Şekil 4-2 Türkiye Seçimlerinde Meclisteki Etkin Parti Sayısı	38
Şekil 4-3 Türkiye Seçimlerinde Oy Parçalanmışlığının Gelişimi	40
Şekil 4-4 Türkiye Seçimlerinde Sandalye Parçalanmışlığının Gelişimi	40
Şekil 4-5 Barajın Uygulandığı Bir Nispi Seçim Sisteminde Oy-Sandalye-Güç Mekanizması	47
Şekil 5-1 Son Dört Seçim ve 2011 Tahminine Göre %10 ve %0 Baraj için Oy Parçalanmışlığı Endekslerinin Gelişimi	86
Şekil 6-1 Seçim Bölgelerine Göre “Nüfus / Milletvekili Sayısı” Oranları	103

SUNUŞ

Yapılacak yeni bir Anayasa ve ona bağlı düzenlemelerin sürdürülebilir ve kaliteli bir demokrasiyi kurması için, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının, sivil toplumun, akademisyenlerin, kısacası toplumda düşünce üreten her kesimin söz konusu süreçte etkin bir rol oynaması gerekiyor. Yönetime katılımın -neredeyse- yalnızca seçimlerde oy vermekten ibaret olarak anlaşıldığı ülkemizde, seçim sisteminin hem oy verenlerin tercihlerini yansıtan, hem de istikrarlı bir hükümet oluşturan bir meclisin oluşumunu sağlayabilmesi yıllar geçtikçe daha da önem kazanıyor. Peki mevcut seçim sistemimiz bu amaçlara ne ölçüde hizmet ediyor? Bugün ve yakın geçmişte yaşadığımız siyasi gelişmelerde seçim sisteminin rolü nedir? Sistemdeki olası değişiklikler ne tür sonuçlar doğurabilir? Temsilde adalet ile yönetimde istikrar arasında nasıl bir denge sağlanabilir?

Tüm bu sorular uzun zamandır soruluyor. Dönem dönem yoğunlaşan tartışmalar kısa sürede unutuluyor. TEPAV olarak, yürüttüğümüz Anayasa Çalışmalarına ilaveten, seçimleri de geniş ve çok disiplinli bir perspektiften inceliyoruz. Bu bağlamda, seçim sistemini yeni anayasa yapım sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendiriyoruz. Demokrasinin daha sağlam temeller üzerinde kurumsallaşabilmesi adına Türkiye’nin ihtiyacı olan yeni bir seçim sistemi tasarımına katkı vermeyi amaçlıyoruz. Bu çerçevede ortaya konulan sorulara nesnel bakış açılarıyla verilecek cevapların, seçim ve siyasi partiler kanunlarında yapılabilecek düzenlemeler için de yol gösterici olacağına inanıyoruz.

Titiz bir çalışmanın ürünü olan bu kitaptaki tespitlerden tüm karar alıcı ve ilgililerin yararlanacağını umuyoruz. Burada, öncelikle, mevcut seçim barajının ne ölçüde anti-demokratik olduğunun sayılarla kanıtını göreceksiniz. Elinizdeki kitabın bütününde ise, bu çalışmanın yakın gelecekte hazırlamayı düşündüğümüz ikinci aşaması olan kapsamlı bir seçim sistemi önerisinin bazı temel parametrelerini bulabilirsiniz. Yeni bir sistemde, seçim bölgelerinin büyüklüğüne ve seçmenlerin ikinci tercihlerinin seçim sonuçlarına nasıl entegre edilebileceğine ilişkin modellerle siyasi sistemimizin bütününe geliştirmek mümkündür. Daha iyi bir seçim sistemi, hem yasama organının adil temsil kapasitesini, hem de buradan çıkacak yürütmenin demokratik etkinliğini artıracaktır. Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar’ın kapsamlı araştırmasında, Türkiye’nin seçim sistemine dair aklınızdaki birçok soruya yanıt bulabileceğinizden eminiz.

Prof. Dr. Güven SAK
TEPAV Direktörü
Temmuz 2011, Ankara

Önsöz

Türkiye’de, özellikle son yıllarda, Milletvekili Seçimi Kanunu’nun (MSK), 1987 yılında değiştirilen, 33 üncü maddesinin 1inci fıkrasındaki, bir siyasal partinin TBMM’de temsil edilebilmesi için ülke genelinde geçerli oyların en az %10’unu alması koşulu yoğun bir biçimde tartışma konusu oldu. İlgili madde şöyle:

MADDE 33 - (Değişik 1. Fıkra: 3377 - 23.5.1987) Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10’unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bu siyasî parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasî partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür.

Bu maddeye yöneltilen eleştirilerin özünde “%10 ülke barajının aşılması” koşulunun “temsilde adalet” ilkesini zedelediği görüşü yatmakta. Demokrasi kuramı açısından bakıldığında bu ilkeye gönderme yapılması doğal. Ancak bir başka neden daha var. Anayasanın 1995 yılında değiştirilen 67’inci maddesi seçim kanunlarının “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerini “bağdaştıracak” biçimde düzenlenmesini hükme bağlıyor. Yani, anayasa bir seçim kanununun en az bu iki boyutu ve aralarında nasıl bağıntı kurulacağını dikkate alması zorunluluğunu açıkça ortaya koyuyor. Öte yandan anayasa, bence doğru bir yaklaşımla, yasa koyucuyu hem yeni ölçütler eklemek konusunda hem de bu maddede söz edilen üç kavramı (“temsilde adalet”, “yönetimde istikrar” ve “bağdaştırmak”) yorumlamakta özgür bırakmaktadır. Anayasada “bağdaştırma” sözcüğünün kullanılması ise, bu iki ilke arasında kurulması söz konusu olan bağıntının “ödünleşim” (trade-off) biçiminde olduğunu, yani bu ilkelere birisine verilen ağırlığın, ötekisine verileni azaltmadan artırılmayacağı anlamına geliyor.

Bu açıdan bakıldığında iki saptama yapılabilir. İlk olarak, MSK’nın ilgili maddesi anayasada değişiklik yapıldıktan 16 yıl sonra hala yürürlükte olduğuna göre, bu düzenlemenin anayasanın yasa koyucuya tanıdığı özgürlük alanı içinde olduğu kabul etmek gerekir. TBMM, belli bir tarihte, daha sonra anayasada yer alan üç temel kavramı belli bir biçimde yorumlamış ve bunun sonucu olarak da tercihini MSK’da ifade etmiş olarak düşünülebilir. Dolayısıyla, bu

noktada, anayasaya aykırılık olmadığı varsayılabilir. İkinci saptama ise, bu madde ile getirilen kısıtlamanın Türkiye'nin 2000li yıllarının ortamında toplumsal rahatsızlık yaratmış olmasıdır. Bu rahatsızlık, yukarıdaki çerçeve içinde değerlendirildiğinde, söz konusu maddenin "temsilde adalet" ilkesini zedeleyecek ölçüde "yönetimde istikrar" ilkesine ağırlık verdiği biçiminde ifade edilebilir.

Her ne kadar bu eleştiri bağlamında "temsilde adalet" kavramı ön plana çıkmaktaysa da, konunun sağlıklı bir biçimde ele alınabilmesi için söz konusu üç kavramı da içeren tutarlı bir çerçeveye ihtiyaç olduğu açıktır. Böyle bir çerçeve oluşturabilmek için de "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" kavramların tanımlanması ve bunlar arasında hangi yolla, nasıl bir ödünleşim bağıntısının kurulabileceğinin açıklığa kavuşturulması gereklidir. Bunun için, öncelikle, "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" kavramlarının ölçülebilir büyüklükler olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Çünkü sonuçta sorulan soru bu iki kavramı ifade eden ölçütlerin "en uygun" değerlerinden ne kadar sapıldığı ile ilgilidir. Öte yandan, bu iki ilkeyi bağdaştırabilmek için oluşturulması gereken ödünleşim bağıntısını da somuta indirgenmesi; söz konusu bağıntının kuramsal temellerinin ne olduğunun ortaya konulması ve bunları doğru yansıtan bir fonksiyonun tanımlanması gerekmektedir. Bunlar yapılmadığında, "neden yüzde 10 düzeyinde bir ülke barajı yüksektir [değildir]?" ya da "neden bu barajın yüzde 10'un altında seçilmiş herhangi bir orana çekilmesi giderilmesi uygundur [uygun değildir]?" biçimindeki sorulara anlamlı yanıt vermek mümkün olmayacaktır. Böyle olunca da, tartışma bir sonuca varılmadan ebediyen sürüp gidebilir.

Türkmen Göksel ve Yetkin Çınar'ın çalışması, bu tartışma için farklı görüşlerin ele alınabileceği tutarlı bir çerçevenin nasıl oluşturulacağını ortaya koymaktadır. Çalışma bir yandan "temsilde adalet" ve "yönetimde istikrar" kavramlarının somut biçimde nasıl tanımlanacağını ortaya koymakta, öte yandan da bu kavramlar arasındaki bağıntının nasıl kurulabileceğine ilişkin bir yöntem sunmaktadır. Çalışma sadece bu öneriyi kuramsal düzeyde gerekçelendirerek ortaya koymakla yetinmemekte, bu çerçeveden hareketle oluşturulan modelleri Türkiye verileriyle sınavıp, önemli sonuçlara ulaşmaktadır. Çalışmanın her iki katkısı da büyük önem taşımakta ve bu konuyu ciddi olarak ele almak isteyenlere, çok yararlanabilecekleri güçlü bir altyapı sağlamaktadır.

Bu çalışmanın, süregelmekte olan bu tartışmaların verimli bir yola yönelmesini sağlayacağı ve bunun sonucu olarak da görüş farklılıklarının nerelerden kaynaklandığının anlaşılmasına önemli katkısı olacağı kanısındayım. Bunu tartışmaların sağlıklı bir sonuca yönelebilmesi için çok önemli bir gerekli koşul olarak görüyorum. Bir akademik çalışmadan beklenebilecek olan da budur. Çünkü, böyle bir konuda uzlaşmaya varılması için yeterlilik koşulunun sağlanacağı ortam akademik dünya değil, siyaset alanıdır. Öte yandan, bu çalışmanın siyaset biliminde analitik yaklaşımın kullanılması konusunda ilginin artmasına yol açmasını ve bu tür araştırmalar yapmak isteyenleri zendirmesini diliyorum.

Bu önemli çalışmayı hem bizlere kazandırdıkları, hem de bunu çok uygun bir zamanlamayla yaptıkları iin değerli araştırmacılara teşekkür etmek isterim.

Hasan ERSEL
1 Temmuz 2011

TEŞEKKÜR

İktisat Politikası ve Yönetim Bilimi (Sayısal Yöntemler) alanlarında çalışan akademisyenler olarak bu kitabı hazırlamamızın temel sebebi; Türkiye’de mevcut seçim sistemine sayısal analizlerle, nesnel bir açıdan yaklaşılmaya çalışılmıyordu. Seçim sonuçlarının bireylere, işletmelere, topluma, kısacası iktisadi ve sosyal sistemin her unsuruna; gerek kaynak dağıtımı, gerekse demokrasi kanalıyla çok önemli etkiler yaptığı bilinmektedir. Bununla birlikte, seçim sistemi özünde bir karar problemidir ve toplumdaki tüm karar vericileri ilgilendirmektedir. Biz de bu bağlamda akademik araştırma alanlarımızın bize kazandırdığı bakış açılarını böylesine önemli bir konuya aktarmak ve çıkarımlarımızı paylaşmak istedik.

Diğer taraftan, burada ele alınan konuların temelde Siyaset Biliminin ilgi alanına girdiği gerçeğinden hareketle, bir seneyi aşkın bir çalışmanın ürünü olan bu kitabın hazırlanması sürecinde, her aşamada, ulaşabildiğimiz kadarıyla, farklı siyaset bilimcinin eserlerinden ve görüşlerinden yararlandık. Bazılarından kişisel ve kurumsal destekler aldık.

Bize çalışmamızın değişik aşamalarında çok önemli katkılar sağlayan, başta Hasan Ersel, Fuad Aleskerov ve TEPAV Direktörü Güven Sak olmak üzere, yorum ve önerileri ile bize destek olan TEPAV araştırmacılarına, analizlerimizde çok önemli noktalarda gerekli verileri sağlayan Adil Gür’e ve bu çalışmada emeği geçip adını sayamadığımız herkese teşekkür borçluyuz.

Konunun önemi nedeniyle olabildiğince dikkatli çalıştık. Yaptığımız tüm analiz ve çıkarımları defalarca kontrol ettiğimiz halde, halen mevcut hatalar bize aittir. Bu hususta, okuyucuların iletişim adreslerimizden bize ulaşarak, katkı ve eleştirilerini iletmeleri bizleri sevindirecektir. Olumlu ya da olumsuz tüm görüşlere açık olduğumuzu belirtmek isteriz.

Amacımız bu denli çok boyutlu bir konuyu, temel parametreleri dikkate almak kaydıyla, olabildiğince basit, anlaşılır ve en önemlisi “nesnel” biçimde ele almaktır. Bu yönleriyle elinizdeki kitap, özellikle 2011 genel seçimi sonrasında yeni anayasa yapım sürecine girdiğimiz şu günlerde, seçim sistemimize ilişkin tartışmalara katkı yapabildiği ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

Son olarak, bizleri yetiştiren ailelerimize ve bu konulara ilgi duyduğu ve/veya duyarlı olduğu için bu kitabı okuyan ve bu nedenle bizleri araştırmaya teşvik eden sizlere teşekkür ediyoruz.

Türkmen GÖKSEL & Yetkin ÇINAR
Temmuz 2011

KISIM I: TÜRKİYE'DE MEVCUT SEÇİM SİSTEMİNİN TEMEL YAPISI ve SORUNLARI

1. GİRİŞ

Bu kitabın temel hareket noktası, Türkiye'de mevcut seçim sisteminin bazı temel unsurlarının değiştirilmesine ilişkin tartışmalara nesnel ve sayısal analizlerle katkı yapmaktır.

Türkiye'de 1960 yılından sonra yapılan seçimlerde oransal (nispi) temsil sistemi uygulanmıştır. Son beş genel seçimde ise kesintisiz olarak bu sistemin özel bir türü olan %10 ülke barajlı d'Hondt sistemi uygulanmaktadır. Oransal temsil, seçimlerde partilerin aldıkları oy oranlarına göre mecliste temsil edilmelerini öngören ve bu anlamda temsilde adaleti sağlamayı amaçlayan bir sistem olarak bilinmektedir. Ancak mevcut uygulamanın, başta baraj olmak üzere sahip olduğu bazı özellikleri nedeniyle, partilerin aldıkları oylardan çok farklı oranlarda sandalye ve güç kazanmalarına sebep olduğu gözlenmiştir. Ayrıca bazı seçim sonuçlarına göre temsil edilemeyen oy oranları çok ciddi seviyelere ulaşmıştır. Bu sapmaları oluşturan temel nedenler ise; seçim çevresi büyüklüğü, kullanılan sandalye dağıtım mekanizmasının özelliği ve yüksek bir seçim barajının varlığıdır.¹ Seçim çevresi büyüklüklerinin ve seçim barajının uygun biçimde değiştirilmesi ile sistematik eşitsizliklerin -bir ölçüde de olsa- giderileceği görüşü ve böyle bir ortamda siyasi aktörlerin daha dengeli stratejiler geliştirebileceği argümanı çalışmamızın temel savını oluşturmaktadır.²

Aslında ülkemizde seçimler ve seçim sistemi üzerinde yıllardır süregelen bir tartışma ortamı ve oldukça geniş bir yazın mevcuttur.

1 *Çalışmanın bütününde seçim çevresi ve seçim bölgesi eş anlamda kullanılmaktadır. Seçim çevresi büyüklüğü ile kastedilen o seçim çevresine tahsis edilen milletvekili sayısıdır.*

2 *İlgili yazında sandalye dağıtım yönteminin değiştirilmesinin diğer faktörler kadar etkili olmadığı bulgusuna ulaşılmış olduğundan, temel faktörlerden ikisi (baraj ve seçim çevresi) analiz edilmiştir.*

Söz konusu yazın;

i) seçim sonuçlarının incelenmesi ve gelecek seçim sonuçlarının tahminine yönelik çalışmaları,

ii) mevcut seçim sisteminin eleştirisi ve yeni seçim sistemi önerilerini,

iii) seçim sonuçlarının yorumlanarak seçmenlerin oy verme davranışlarını inceleyen araştırmaları ve

iv) seçim sonuçlarının iktisadi kavramlarla ilişkilerini açıklama çabalarını

çermektedir.³

Bu kitap da kapsamı itibariyle, seçim sonuçlarını inceleyen, mevcut seçim sistemini eleştiren ve seçim sisteminin iyileştirilmesine ilişkin yöntemler öneren bir çalışmadır. Bu açılardan yukarıda sayılanlardan birinci ve ikinci tür içerisinde değerlendirilebilir. Türkiye’de yapılmış bu türden çalışmalara ve bu kitabın yazına olası katkılarına bir sonraki bölümde değinilecektir.

Ancak ilk etapta, seçim sistemine ilişkin hemen hemen tüm incelemelerde sisteme yöneltilen eleştirilerin ortak bir noktasının “yüksek bir seçim barajı” olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çalışmamız da bu alandaki kavramsal tartışma ve bulgulara, baraj seviyesi üzerine odaklanmış senaryo analizleri ve modeller ile katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Zira Türkiye’de bu kavram üzerinde kamuoyunda da çok sayıda güncel tartışma bulunmasına karşın, ilgili yazında seçim barajının niceliksel ve niteliksel etkilerini bu kapsamda ortaya koyan ve en uygun baraj seviyesinin belirlenmesine yönelik nesnel tabanlı model önerileri sunan bir çalışmaya rastlanmamıştır.⁴

3 *Bu sınıflandırma altında güncel bir yazın taraması Aleskerov, Ersel ve Sabuncu, 2010, ss.166-168’de bulunabilir.*

4 *Bu konudaki iki incelemeden biri kısmen bu tür senaryoları işleten Tuncer ve Danacı (2003) ve bir diğeri bu kitapta yer alan bazı bölümlerin bir ön çalışması olan Göksel ve Çınar (2011) makalesidir.*

Diğer taraftan, seçim çevresi büyüklüğü kavramı iki sebepten dolayı alınan oy oranından farklı sandalye ve güç oranına sahip olunmasına yol açmaktadır. Birincisi, bir ülkede seçim çevrelerinin küçük olarak belirlenmesi sonucu seçim bölge sayısı fazla olacak ve bu da bir sapma yaratacaktır. İkinci olarak da seçim çevresi büyüklüklerinin seçmen ya da nüfus sayısına orantılı olarak belirlenmediği durumda, seçim bölgelerindeki seçmenlerin oylarının değerleri (1 oy başına çıkarılabilecek milletvekili sayıları) farklılaşarak sapma etkisi yaratacaktır. Bu hususa ilişkin olarak çalışmada, seçim çevresi büyüklüğünün de önemli ölçüde adaleti bozucu etkiler yaptığı gösterilerek, daha adaletli seçim çevresi büyüklüğünün belirlenmesine ilişkin hesaplama ve önerilere yer verilecektir.

Tüm bu kavramlara ilişkin olarak seçim veya oylama kuramı içerisinde tanımlanmış nesnel ölçütler mevcuttur. Başta karar ve seçim teorisi olmak üzere bazı yönetim bilimi yaklaşımları da, farklı seçim mekanizmalarının incelenmesi ve tasarımında faydalı araçlar sunmaktadır. Bu kitapta, söz konusu nesnel ölçütler ile yönetim bilimi yaklaşım ve araçları kullanılarak, Türkiye'nin geçmiş seçim sonuçlarına ilişkin analizler gerçekleştirilecek ve sonuçlar değerlendirilecektir. Bu bağlamda, nispi seçim sisteminin en önemli unsurlarından, seçim bölgesi büyüklüğü ve seçim barajı için türetilen alternatif senaryolardan elde edilen sonuçlar tartışılacaktır. Kitapta ayrıca, Türkiye'de uygulanan mevcut seçim sisteminin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ölçüleri açısından uluslararası alandaki yeri de ortaya konulacaktır.

Yukarıda verilen kapsam içerisinde gerçekleştirilen analizlerin çıktılarıyla, yeni bir seçim sisteminin tasarlanması aşamasında, Türkiye'nin geçmiş deneyimlerinin nesnel sonuçlarından yola çıkılarak, mümkün olduğu ölçüde uzlaşıya dayanan ve bilimsel temelleri sağlam yeni bir sistemin oluşturulması sürecine katkı yapmak amaçlanmaktadır.

Bu temel amaç çerçevesinde kitabın hedefleri şöyle sıralanabilir:

- (1) Türkiye'de son dönemlerde gerçekleştirilen genel seçimlerin oy ve sandalye bazında sonuçları derlenerek, güç, parçalanmışlık, orantısızlık endeksleri ve etkin parti sayılarının tespiti ve karşılaştırılması,

(2) Farklı karar kurallarıyla hesaplanan güç endekslerinin (anayasayı değiştirme / referanduma sunma g¼c¼, h¼k¼met kurma g¼c¼ vb.) son d¼nem siyasi gelişmeleri ile ilişkili olarak yorumlanması,

(3) Seçim barajıyla ilgili geğmiş seçimlere ilişkin sonuçların analitik bir çeręevede incelenmesiyle, yakın gelecekte uygulanma olanağı bulabilecek bir “en uygun” seçim barajı seviyesi önermek ve/veya ihtiyaç duyulduğunda bu amaçla kullanılabilecek alternatif matematiksel modeller oluşturmak,

(4) Mevcut durumdan farklı olarak, barajın ve seçim çevresi büyüklüklerinin değiştirildiği durumların etki analizlerini yapmak,

(5) Türkiye’deki seçim sisteminin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ölç¼leri açısından uluslararası alandaki yerini ortaya koymak,

(6) 12 Haziran 2011’de geręekleřen son seçim sonuçlarını, kitapta ortaya konulan çeręeve ve bulgular ışığında değerlendirmek.

Sayılan hedeflere ulaşmak için, kitabın ikinci bölümünde, seçim sistemlerini birbirinden ayıran unsurlara değinilmiş, Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerinin bu özelliklere göre sınıflamasına ve farklı seçim sistemi öneren çalışmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türkiye’de şu anda uygulanan “oransal (nispi) temsile dayanan seçim sistemi”nin kavramsal çeręevesi ayrıntılı biçimde ortaya konulmuş ve bu sistemin geręekten orantılı bir temsili sağlamadaki sorunlarına değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, seçim sistemini temsilde adalet ve yönetimde istikrar bağlamında değerlendirmekte kullanılan nesnel ölç¼tler tanımlanarak, 2011 öncesi Türkiye’de geręekleřtirilen seçimler bu ölç¼tler bağlamında karşılaştırılmıştır. Bu bölümde ayrıca, Türkiye’de mevcut sistemin özellikleri itibariyle bütünsel bir mekanizma olarak nasıl anlaşılması ve incelenmesi gerektiğine ilişkin bu kitabın yaklaşımı ortaya konularak, seçim barajının ve çevre büyüklüğünün bu mekanizma içerisindeki etkilerine odaklanılmıştır.

Beşinci bölümde, baraj sorununun çözümüne yönelik uygun yöntem ve modeller geliştirilerek optimal baraj seviyesi için öneride bulunulmuştur.

Altıncı bölümde, seçim çevresi büyüklüğünün ve bölgesel milletvekili dağılımının temsil anlamında önemine değinilmiş ve öneriler ortaya konulmuştur.

Yedinci bölümde, bu kitabın tamamlandığı tarihlerde gerçekleşen Haziran 2011 seçim sonuçları, bu kitapta açıklanan nesnel ölçütler, tahminler ve ortaya konan modeller ile analiz edilmektedir. Bu bölümle, kitabın ortaya konulan sistematik inceleme biçiminin gerçek ve güncel verilere uygulanabilirliği de test edilmiş olmaktadır.

Kitap, çıkarımların ve politika önerilerinin özetlendiği sekizinci bölümle sonlanmaktadır.

2. SEÇİM SİSTEMLERİ

2.1 Seçim Sistemleri ve Seçimin Kuramsal Temelleri

Seçim, özünde belirli bir alternatifler kümesinin, bir şekilde tanımlanmış “en iyi” alternatife indirgenmesi sürecidir. Seçim yapan bir birey olabilirken, bir toplum, organizasyon ve komite gibi gruplar da olabilir. Olası karar alternatifleri bir tek karar vericinin yargılarına göre değerlendiriliyorsa bireysel, birden çok karar vericinin bakış açısından değerlendiriliyorsa toplumsal karar (seçim) problemi tanımlanır. Bireysel seçim kuramının temelinde karar vericinin yargılarını belirtmekte kullandığı tercih açıklamaları yatar. Kişi, olası alternatifler arasında tercihlerini tam ve tutarlı olarak belirtebiliyorsa bir tercih sırası oluşturur ve akılcı bir birey olarak bu sırada en üstte olan alternatifi seçer.

Toplumsal seçim söz konusu olduğunda ise, toplumu oluşturan birey sayısı kadar tercih sırasından bahsetmek gerekir. Toplumun genel olarak “ortak bir görüşe (konsensüs)” ya da “oybirliğine” vardığı varsayıldığında, tercih sıraları birbirine benzer / aynı olacağından, ortaya çıkan bütünsel tercihin aynı zamanda toplumun tercihi olduğu kabul edilebilir ve bu doğrultuda karar verilerek uygulanır. Ancak, tercihlerin farklı olduğu durumlarda bu bütüncülleştirme ve karara varma süreci sanıldığı kadar kolay işlemez. Daha gerçekçi olan bu durumda bütünsel bir yargı veya karara ulaşabilmek için, ya bir tercih sırası topluma empoze edilecek, ya da farklı görüşleri dikkate alan ve ortak bir temelde birleştiren mekanizmalara ihtiyaç duyulacaktır. Bu nedenle toplumsal tercihlere ancak bireysel tercihlerden hareketle varılabileceği ilkesine göre işleyen “demokratik” sistemler geliştirilmiştir.

Demokratik sistemlerde kararlar genellikle “oylama” ile alınır. Toplumsal tercihler, tüm ilgililerin (vatandaşlar, hemşeriler, komite üyeleri vs.) doğrudan (halkoylaması / referandum) ya da dolaylı (seçim) biçimde açıkladığı tercihlerine (oylarına) dayanılarak belirlenir. Bu amaçla kullanılan bütüncülleştirme kuralları ya da oylama yöntemleri sistemin nasıl işleyeceğini belirler. Söz konusu mekanizmalar ve özellikleri, toplumsal karar alma süreçlerinden biri olan siyaseti ve demokrasinin gelişimini yorumlamak açısından yararlı araçlar sunar.

Toplumunu ilgilendiren her karar için o toplumu oluşturan tüm fertlerin doğrudan katılacağı bir oylamaya başvurmak oldukça zor ve maliyetli olduğundan, temsili demokrasilerde toplum bir mecliste kendisi adına ortak kararlar alacak olan temsilcilerini seçer ve bir temsilciler meclisi oluşur. Bu anlamda seçim, toplumsal kararlara ilişkin tercihlerin *dolaylı* bir biçimde açıklanması anlamına gelecektir. Zira temsilciler, yer aldıkları meclis ya da komisyonda temsil ettikleri toplum kesimi adına kararlar alır ve belirledikleri politikalarla topluma yön verirler. Bu açıdan Lijphart seçim sistemini, oyları sandalyelere dönüştürme mekanizması olarak tanımlamıştır (Lijphart, 1994).

Oluşturulan meclislerde de kararlar, yine çoğu zaman oylama ile alınır. Bu kararlar için gerekli çoğunluğu sağlamada, parlamentodaki sandalye sayısından kaynaklanan oylar belirleyici olacaktır.

Seçim kuramına büyük katkıları olan Kenneth J. Arrow kendi adıyla da bilinen ünlü “olanaksızlık teoremi” ile bireysel tercihlere saygılı olma koşulunu sağlayan, tutarlı bir toplumsal karar alma kuralı bulunamayacağını göstermiştir (Arrow, 1963). Onu izleyen Amartya K. Sen’in “liberal karşıtlamı (paradoksu)” ise, hem liberal hem de çoğunluğa saygılı olunmasının olanaksız olduğunu ortaya koymuştur (Sen, 1970). Bu kuramsal çalışmalar, her durumda uygulanabilen ve herkes için doyurucu olabilecek bir toplumsal karar kuralının olmayacağına ilişkin bulgulara ulaşılmasını sağlamıştır. Bu sonuç da, toplumsal karar alabilmek için bireylerin tercihlerinin göz önüne alınmaması ya da oylama yönteminden vazgeçilmesine değil; tam tersine, zaman içerisinde farklı araştırmacıların (birçok ünlü düşünür, devlet adamı, matematikçi ve siyaset bilimcinin) farklı amaçlar için uygun karar kuralları türetme çabalarına hız vermelerine yol açmıştır.

Böylece ortaya konulan yöntem ve kuramların çeşitliliği, farklı dönem ve bölgelerde farklı seçim ve oylama sistemlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sistemlerin gelişim süreçlerinin ve özelliklerinin ortaya konulması, sistem içinde yapılacak düzenlemelerle bir toplumda siyasal, ekonomik ve kültürel hayatın ne şekilde değiştirilebileceğine ilişkin ipuçları sunar. Bu ipuçlarının takip edilmesi ise, söz konusu düzenlemelerin amaçlarını, olası sonuçlarını, kurgulanan sistemlerin demokrasiye uygunluk derecesini yorumlamamızı sağlar. Bu bağlamda toplumsal kararın oylama ile sonuca bağlanmak istendiği durumlarda “oybirliği”, “çoğunluk” ve “oransal temsil” gibi ilkelere dayanan kurallar, demokratik seçim

kavramına uygunlukları çerçevesinde ele alınabilir. Bu tartışmalar, bir insan grubunun söz konusu olduğu her alana; devlet, şirketler, sivil toplum kuruluşları vb. genişletilebileceğinden, farklı disiplinlerde kolektif karar alma mekanizmalarını ve güç dengelerinin oluşumunu anlamaya çalışan herkesin ilgisini çekmiştir.

Seçim sistemlerinin siyaset bilimi açısından ya da tarihsel perspektifle ayrıntılı bir biçimde incelenmesi bu kitabın kapsamı dışında olmakla birlikte; bu noktada, kitabın ana çerçevesinin belirginleştirilmesi için farklı seçim sistemlerinden en temel olanlarına kısaca değinelim.

İlk olarak, bir toplumda farklı grupların üç farklı siyasal partiyi veya adayı oyladığını, ancak bir oybirliğine varamadıklarını düşünelim. Bu oylama sonucunda 5 kişiden bir temsilciler meclisi oluşacağını varsayalım. Böyle bir örnek oylama sonucu Tablo 2-1'de verilmektedir.

Tablo 2-1 Örnek Bir Tercih Yapısı ve Oylama Sonucu

	I. Seçmen Grubu	II. Seçmen Grubu	III. Seçmen Grubu	IV. Seçmen Grubu	V. Seçmen Grubu
Kişi / Tercihler	30 Kişi	25 Kişi	20 Kişi	15 Kişi	10 Kişi
I. Tercih	A Partisi	B Partisi	C Partisi	C Partisi	A Partisi
II. Tercih	B Partisi	C Partisi	A Partisi	B Partisi	C Partisi
III. Tercih	C Partisi	A Partisi	B Partisi	A Partisi	B Partisi

Bu örnek üzerinde, başlangıç olarak sadece ilk sıra tercihleri (tek tercih) göz önüne alan bir seçim sisteminde farklı karar kurallarının neler olabileceğini ve olası sonuçlarını değerlendirelim.

Basit Çoğunluk Kuralı: Bu kurala göre en fazla oyu alan seçimi kazanarak tüm temsilcilikleri alır. Örnekte, toplamda $A = 40$ oy, $C = 35$ oy, $B = 25$ oy almış olacak; A Partisi %40 oya karşılık, 5 temsilciliğin tümünü (%100'ünü) kazanacaktır. Bu seçim sonucunun oldukça adaletsiz olduğu açıktır. Diğer taraftan, A partisinin yarıdan az oy almış olmasına karşın mutlak iktidarı ele geçirmiş olması istikrar veya meşruiyet açısından yeterli de görülmeyebilir. Ayrıca, tercih sıralarının tüm seviyeleri dikkate alınsaydı, A partisinin, toplumun büyük bir kesiminin (%40) en sonda tercih ettiği parti olduğu da görülecektir.

Basit çoğunluk kuralının eksiklikleri nedeni ile yeni bir kural olarak toplumun yarısından fazlasının desteğini alan bir partinin iktidara gelmesi istensin. Bu durumda başka bir kural tanımlanacaktır.

Salt Çoğunluk Kuralı: Bu kuralın en genel tanımına göre yarıdan bir fazla oyu alanın tüm temsilcilikleri kazanacağı kabul edilir. Bu kural yukarıdaki örneğe uygulandığında hiçbir partinin seçimi kazanamayacağı görülür. Örneğin, eğer III. seçmen grubu C yerine A'yı birinci sırada tercih etseydi A seçilebilecekti, ancak mevcut durumda hiçbir parti salt çoğunluğu sağlayamamakta, iktidar ortaya çıkmamaktadır.

Bu durumun çözümü için çok turlu seçim sistemleri tanımlanabilir. Buna göre yukarıdaki örnekte, en fazla oyu alan iki partinin ikinci bir turda değerlendirildiği bir sistem tanımlansın. Bu partiler A (%40) ve C (%35)'dir. Bu iki partinin ikinci turda yarışırılması için de farklı yollar düşünülebilir. Biri, tekrar seçim yaparak iki partiden birinin %50'den fazla oy almasını beklemek olacaktır. İki partinin söz konusu olduğu ve eşit oy almadıkları her seçimde salt çoğunluk sağlanacağından sorun çözülecektir. Ancak, bu durumda da, birinci turda en yüksek iki oy oranından birine ulaşmış ve ikinci turda %50'nin üzerinde oy almış olmasına karşın, tüm sandalyelerin bir partiye gitmesi sorunu halen söz konusudur. Ayrıca bu parti yine, toplum tercihlerine göre en son sırada tercih edilmiş parti de olabilir (A Partisi).

Diğer bir yol, tercihlerin Tablo 2-1'deki gibi olduğu ve bu bilgiye ulaşılabildiği bir durumda, ikinci tercihlerin dikkate alınmasıyla ek kuralların tanımlanması olacaktır. Bu yeni durumda bile birçok kural ya da yöntem tasarlanabilir. Örneğin, ikinci tura kalamayan B partisinin birinci turdaki oylarının A ve C partisine, seçmenlerin ikinci tercihlerine göre dağıtılması bunlardan yalnızca biridir.

Yukarıda iki temel türü örneklenen “çoğunluğa dayanan karar ya da seçim kuralları”nın tümünde benzer sorunlar vardır. Bu sorunları özetle; oyların israf edilmesi, temsil edilemeyen azınlıklar, az oy alanın daha çok temsilci çıkarabilmesi ve çoğunluk tanımının belirsizliği olarak sayabiliriz.

Bu sorunlar temelde temsilciliklerin partilere ya da adaylara aldıkları oy oranında paylaştırılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu durumun düzeltilmesi için oransal temsil sistemi tanımlanmıştır.

Oransal (Nispi) Temsil: Partilerin aldıkları oy oranında temsilcilik kazanmasını ifade eder. İlk bakışta oldukça adaletli gibi görünen bu sistemin hem orantılı temsili sağlamada, hem de iktidar oluşumuna hizmet etmekte sorunları vardır. Bu nedenle birçok farklı uygulaması geliştirilmiştir.

Yukarıdaki örneğe bu sistem uygulansaydı (ilk tercihler göz önüne alınarak) partilerin oy oranları seviyelerinde (A'nın %40, C'nin %35, B'nin %25 oranında) sandalye kazanması beklenecekti. Ancak mevcut olan toplam 5 sandalyenin belirtilen oranlarda tamsayı olarak dağıtılması mümkün değildir. Eğer oy oranları ile orantılı olarak dağılımı sağlayabilecek bir sayı, örneğin 20 sandalye mevcut olsaydı; bu kolayca mümkün olacak, A partisi 8, B partisi 5 ve C Partisi 7 temsilcilik kazanacaktı. Gerçek seçimlerde ise nüfus ya da seçmen sayısı ile sandalye sayısı orantılı olmayacağından, birçok durumda sandalye dağıtım problemi adı verilen bir sorun ortaya çıkacaktır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecek olmakla birlikte, bu sorunu çözmek için dahi birçok farklı sandalye dağıtım mekanizmasının (seçim formülleri) tanımlanmış olduğunu söyleyelim.

Bir diğer sorun da, temsilciler meclisinin karar alması ile ilgili de benzer oylama kurallarının ve karar kotalarının tanımlanması gerekliliğidir. Her oylama bir maliyet unsuru da içerdiğinden, toplumsal kararların hızla alınabilmesi için bir iktidar tanımı yapılır. Örnekteki gibi bir oylama-seçim sonucunda, 20 temsilciden oluşan bir mecliste iktidar (hükümet) kurma kotası yarıdan bir fazla (11) olsun. Bu durumda (örneğin 20 sandalyeli bir mecliste oransal temsile göre) sırasıyla 8, 5 ve 7 temsilcilik kazanan A, B ve C partilerinden hiç biri tek başlarına hükümet kuramayacaklardır. O halde ya seçimleri

yenilemek ve/veya partiler arasında koalisyonlara (işbirliği) izin vermek gerekecektir. Bu gibi durumlarda partilerin mutlak sandalye sayısı değil, koalisyonlar içindeki stratejik pozisyonlarına dayanan güçleri önem kazanır. rnekte en azından tüm ikili koalisyonlar hükümet kurabilmektedirler. Eğer tüm koalisyonların gerçekte kurulmasının olanaklı olduğunu varsayarsak, bu partilerin “kazanan” (ortakların birinin koalisyondan çekilmesi ile kotanın altına düşen) bir koalisyon kurma güçleri tüm partiler için -ilginç bir Şekilde- eşittir (%33,3). Halbuki kazandıkları sandalye sayıları, hatta bu sandalyeleri kazanırken esas alınan oy oranları bundan çok farklıydı.

Seçim Bölgeleri, Seçim Barajı ve Sandalye Dağıtım Yöntemleri

Bir seçim sistemi incelenirken yukarıda sayılanlar kadar, seçim bölgelerinin ne Şekilde belirlendiği, temsilci seçmek için herhangi bir eşiğin ya da barajın olup olmadığı ve sandalye dağıtım yöntemi önem taşımaktadır. Bu kavramlardan ilk ikisi bu çalışmada Türkiye’de halihazırda uygulanan oransal temsil sistemi özeline daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Ancak burada söz konusu kavramlara ve yol açabilecekleri sorunların neler olabileceğine dair bir fikir vermek üzere aşağıdaki örnek hazırlanmıştır.

Kolaylık olması bakımından 100 temsilcinin seçileceği bir ülkenin 5 seçim bölgesine bölünmüş olduğunu ve 3 partinin her bölgede aşağıdaki oy sayılarına ulaştığını varsayalım.

Tablo 2-2 Örnek Bir Bölgesel Oylama Sonucu

Parti	I. Seçim Bölgesi	II. Seçim Bölgesi	III. Seçim Bölgesi	IV. Seçim Bölgesi	V. Seçim Bölgesi	Parti Toplam
A Partisi	16 oy	8 oy	9 oy	7 oy	1 oy	41
B Partisi	3 oy	10 oy	1 oy	-	5 oy	19
C Partisi	11 oy	7 oy	10 oy	8 oy	4 oy	40
Bölgesel Toplam	30	25	20	15	10	100

Seçim Bölgeleri: Örnekte çoğunluk kuralını bu sefer de bölgeler bazında uygulayalım. Yani, her bir bölgeye tahsis edilen vekillikler, aynı bölgede yapılan oylama sonucuna göre partilere dağıtılsın.⁵

Buna göre, I. Bölgede A seçimi kazanırken; III. ve IV. bölgelerde C; II ve V. bölgelerde ise B seçimin galibi olacaktır. Her seçim bölgesinde seçmen sayıları (bölgesel oy toplamları) birbirinden farklı olduğundan, bu durumun kendiliğinden bir adaletsizlik doğuracağını hemen görmek mümkündür. Örneğin her bölgeden eşit sayıda, 20'şer temsilci çıktığını düşündüğümüzde, toplamda en çok oyu alan A Partisinin 20, buna karşılık A'ya yakın ancak ondan daha az oy alan C Partisi ile en az oyu alan B partisinin 40'ar temsilci çıkaracağını görürüz. Bu dengesizliğin temel sebebi, seçmen sayısı çok olan bölgede A'nın rakiplerine göre oyu daha fazla iken, seçmen sayısının az olduğu bölgelerde B ve / veya C'nin (az bir farkla da olsa) A'dan daha fazla oy almış olmasıdır. Halbuki, tüm ülke tek bir seçim bölgesi olarak düşünülseydi veya bölgelere seçmen sayılarıyla orantılı temsilci tahsis edilseydi, partiler oy oranları ile orantılı sayıda temsilci çıkaracaktı.

⁵ *Bu sistemin her bölgeden bir parti / adayın seçimi kazandığı özel bir durumuna dar bölge seçim sistemi denmektedir. Bunun bilinen bir örneği Türkiye'de belediye başkanı seçimlerinde uygulanan dar bölgeli basit çoğunluk sistemidir. Buna göre her ilde en fazla oyu alan aday belediye başkanı seçilir.*

Seçim Barajı: Ele aldığımız örneklerde, hangi kural uygulanırsa uygulansın (bölgesel ayırım / tüm ülke seçim çevresi veya çoğunlukçu / oransal temsil) hiçbir partinin temsilci sayısının salt çoğunluğuna ulaşamadığı görülmüştür. İktidar oluşumunu zorlaştıran bu gibi durumların engellenmesi için düşünülen bir yol da -bir grup oyun dikkate alınmamasını gerektiren- seçim barajı uygulaması olabilir.

Örnekteki üç partili yapıda %20 genel baraj seviyesi kabul edilsin. Yani ülke genelinde bu seviyenin altında oy alan bir partinin hiç temsilci çıkarmamasına karar verilmiş olsun. Bu durumda iki bölgede en fazla oya ulaşan ve toplamda seçmenlerin %19'unun oyunu alan B partisi seçim dışı kalacak, ondan boşalan temsilcilikler A ve C partileri arasında paylaşılacaktır. Bu durumda baraj, iktidar oluşumunu güçlendirirken aynı zamanda %19'luk bir oy oranının temsil edilmemesine yol açmaktadır.

Sandalye Dağıtım Mekanizması: Oylara göre sandalye paylaşımının nasıl yapılacağını tanımlayan matematiksel yöntemlere sandalye dağıtım mekanizması denir. Detayları ileriki bölümlerde anlatılacak olan sandalye dağıtım mekanizmaları özelliklerinden dolayı diğer faktörler (oy, çevre büyüklüğü, baraj vb.) aynı kalsa bile, partilerin elde ettiği sandalye sayılarına etki etmektedir. Bu yöntemlerden bazıları büyük partilere avantaj sağlarken, bazıları da küçük partilere avantaj sağlamaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar gösteriyor ki, her toplum için her zaman geçerli olacak "genel geçer" veya "ideal" bir seçim sistemi tasarlamak mümkün değildir. Bazı seçim sistemleri bazı türdeki partilere avantaj sağlarken, bazı sistemler diğerlerinin lehine sonuç doğurur. Bazıları temsilde adalet kavramını öne çıkarırken, diğerleri seçim sonrası hükümet kurma olasılığını güçlendirme veya meclisten küçük partileri uzaklaştırma işlevi görmektedirler. O halde, küçük iken daha adil bir seçim sistemini savunan bir parti çoğunluk partisi olduğunda istikrarı ve bunu kolaylaştıracağı düşünülen unsurları (seçim barajı gibi) savunabilecektir. Ayrıca, bir seçim sistemi ülkenin gereksinimlerine uygun olup olmadığına bağlı olarak da değişebilecektir. Bu nedenle hem ülkeler arasında, hem de tek bir ülke içinde bile farklı zamanlarda, birçok farklı seçim sisteminin uygulandığı görülmüştür.

Örneğin geleneksel olarak iki partili siyasal yaşamları olan Anglo-Sakson ülkeleri İngiltere ve ABD’de çoğunluk ve dar bölge sistemleri tercih edilirken, Avrupa ülkelerinde seçim sistemleri, barajlı veya barajsız, oransal temsil üzerine kurulmuştur.

Aşağıdaki bölümde bu bilgiler ışığında Türkiye’de çok partili dönemden bugüne kadar uygulanmış olan seçim sistemleri ve doğrudukları sonuçlar özetlenecektir.

2.2 Türkiye’de Geçmişte Uygulanan Seçim Sistemleri ve Mevcut Sistem

Tablo 2-3’den görüldüğü gibi çok partili dönemden bu yana ülkemizde 6 farklı seçim sistemi uygulanmıştır. Hangi sistemlerin neden uygulandığına ilişkin siyasi, hukuksal ve tarihsel gelişimi burada ele almayacağız. Bu hususlarda siyaset bilimi yazınına atıf vermekle yetineceğiz. Bununla birlikte, bu bölümde geçmiş seçim sistemleriyle ilgili göze çarpan bazı noktalar belirtilmektedir. Seçim sistemlerinin siyasal sonuçları iki temel kritere göre değerlendirilebilir. Bunlardan biri “temsilde adalet”, diğeri de “yönetimde istikrar”dır. Temsilde adalet, oyun sandalyeye dönüşüm mekanizmasında sapmalar olmamasına, her oyun temsil edilmesine işaret ederken; yönetimde istikrar ise, seçim sonucunda oy verenleri temsil edecek ve karar almayı kolaylaştıracak güçlü ve sürdürülebilir bir iktidarın oluşumunu ifade eder.⁶ Genel yapıları itibariyle, oransal temsilin çoğunlukçu sistemlere göre temsilde adaleti sağlama açısından üstünlükleri varken; yönetimde istikrarın sağlanması bakımından daha zayıf olduğu bilinmektedir. Benzer bir şekilde seçim çevrelerinin görece büyük olması küçük partilere yarar sağlayarak temsilde adaleti artırabilirken, yönetimde istikrarı olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

⁶ Bu çalışmada “yönetimde istikrar” kavramının hangi kapsamda kullanıldığı 4.2 no.lu bölümün girişinde ve yine aynı bölümdeki Kutu 1’de detaylı olarak açıklanmaktadır.

Tablo 2-3 Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri

Seçim Yılı	Uygulanan Seçim Sistemi	Kayıtlı Seçmen	Katılım Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
1950	Liste Usulü Çoğunluk	8.905.743	89,3	487
1954	Liste Usulü Çoğunluk	10.262.063	88,6	541
1957	Liste Usulü Çoğunluk	12.078.623	76,6	610
1961	Çifte Barajlı d’Hondt	12.925.395	81,4	450
1965	Milli Bakiye	13.679.753	71,3	450
1969	Barajsız d’Hondt	14.788.552	64,3	450
1973	Barajsız d’Hondt	16.798.164	66,8	450
1977	Barajsız d’Hondt	21.207.303	72,4	450
1983	Çifte Barajlı d’Hondt	19.767.366	92,3	399
1987	Çifte Barajlı d’Hondt + Kontenjan	26.376.926	93,3	450
1991	Çifte Barajlı d’Hondt + Kontenjan	29.979.123	83,9	450
1995	%10 Ülke Barajlı d’Hondt	34.155.981	85,2	550
1999	%10 Ülke Barajlı d’Hondt	37.495.217	87,1	550
2002	%10 Ülke Barajlı d’Hondt	41.407.027	79,1	550
2007	%10 Ülke Barajlı d’Hondt	42.799.303	84,2	550
2011	%10 Ülke Barajlı d’Hondt	50.189.930	87,2	550

Türkiye’de 1950-1960 dönemi arasında gerçekleştirilen üç seçimde liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Bu sistemde, bir seçim çevresinde birden çok milletvekili seçilmekte ve siyasi partiler, seçilecek milletvekili kadar aday belirleyerek listelerini oluşturmaktadırlar. Çoğunluk kuralı uygulandığından bir çevrede en çok oy alan parti, o seçim çevresindeki temsilciliklerin tümünü kazanmaktadır. Bu sistem, temsilde adaleti fazlaca ihmal ettiği gerekçesiyle artan tepkiler üzerine kaldırılmıştır.

1961 seçimlerinden itibaren uygulanan sistemlerde ise oransal temsil esası benimsenmiş olmakla birlikte, temsilde adaleti öne çıkaran bu sistemin yönetimde istikrar boyutunun güçlendirilmesi için zaman zaman kısmi düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla, sistemin uygulamasında seçim formülü (sandalye dağıtım mekanizması) olarak büyük partilere avantaj sağladığı bilinen d’Hondt formülü tercih edilmiş, kontenjan uygulamaları yapılmış (1987 ve 1991 seçimleri), ülke seçim bölgelerine bölünmüş, bölge ve / veya ülke geneli bazında baraj düzenlemeleri getirilmiştir. Bazı seçimlerde bunların tümü bir arada uygulanmıştır. Örneğin 1987 ve 1991 seçimlerinde hem ülke ve bölge (seçim çevresi) barajı,⁷ hem de kontenjan uygulaması⁸ vardır. Zira oransal temsil sistemine gelen eleştiriler, çoğu zaman birçok küçük partinin ortaya çıkmasını ve meclise girmesini kolaylaştırması, böylece istikrarlı hükümet oluşturma olasılığını düşürmesi olmaktadır.

Bu noktada *oyların dağılımına bağlı olarak*, seçim sistemi uygulamalarından değişik sonuçlar almanın mümkün olduğunu göstermek için, örneğin seçime giren 5 partinin de eşit oy aldığı bir seçim düşünelim. Böyle bir uç örnekte, %10 gibi bir barajın hiç etkisi olmayacaktır. Tam tersine, %10 baraj varken 10 partinin katıldığı ve bir partinin %11 oy alarak kalan oyu diğerlerinin eşit paylaştığı başka bir örnek seçimde, oransal seçim sistemi tüm temsilcilikleri tek başına en yüksek oy alan partiye vererek basit çoğunluk sistemi ile aynı sonucu doğuracaktır.

7 *Seçim çevresi barajı, bir seçim çevresinde oyların o çevreye tahsis edilen milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilen sayıdır. Bu sayıdan az oy alarak seçim çevresi barajının altında kalan partiler temsilci çıkaramamakta; temsilcilikler barajı aşan partiler arasında bölüşülmektedir.*

8 *Kontenjan uygulaması, belirli büyüklükteki çevrelerde partilere birer kontenjan vekil aday gösterme hakkı tanınmakta, o bölgede en çok oyu alan parti ise bu vekilliği de kazanmaktadır. Kontenjan adaylarının seçim çevresi barajını aşip aşmadığına bakılmaz.*

Türkiye uygulamaları da bu savları (örneğin temsilde adaleti ön plana çıkararak bir sistemde yönetimde istikrarın elde edilebilmesi ya da yönetimde istikrarı öne çıkararak bir sistemde bu sonucun elde edilememesi gibi) destekleyen örneklerle doludur. Örneğin, temsilde adaleti en fazla ön plana çıkararak sistemlerden biri olan Milli Bakiye (Ulusal Artık)⁹ sisteminin uygulandığı 1965 seçimlerinde %2-%6 arasında oy alan dört parti ve bağımsızlar mecliste aynı oranlarda temsil edilebilmişler, buna karşılık Adalet Partisi de %53,3 oy aldığı için tek parti iktidarı da gerçekleştirebilmiştir. Diğer taraftan, 2011 seçimi de dahil olmak üzere son beş genel seçimde %10 ülke barajlı d'Hondt uygulamasıyla yönetimde istikrarı ön plana alan seçim sistemine karşın, 1995 ve 1999 seçimlerinde hiçbir parti tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamamış, bu seçimlerde baraj uygulamasından umulan yarar elde edilememiştir.

Ancak yine de, özellikle arka arkaya birkaç seçimde uygulanan bir seçim sistemi, orta vadeli olarak oyunun kurallarını belirlediğinden, gerek seçmen, gerekse parti davranışlarını etkileyerek sonuçların önemli ölçüde belirleyicisi olabilmektedir. Örneğin 1995 ve 1999'dan sonra da uygulamaya devam edilen %10 ülke barajlı d'Hondt sistemi özellikle 2002 seçiminde ciddi dengesizlikler yaratmış, iki parti dışındaki partilerin ve %45 civarında oyun temsil edilememesine yol açmıştır.¹⁰ Yine bu kitapta gösterileceği üzere, 2002, 2007 ve son gerçekleştirilen 2011 seçimlerinde güçlü hükümetler oluşmuş olmasına karşın; sürdürülen %10 baraj uygulaması, birçok partinin günümüzde "tabela" partilerine dönüşmesine yol açmış, oyları birkaç büyük partide toplamıştır.¹¹

Bu olgulara çalışmamızın bütününde nesnel ölçütlerle daha açık ve ayrıntılı olarak değinilecektir.

9 *Milli Bakiye (Ulusal Artık) sistemi, seçim çevrelerinde milletvekillerinin dağılımı sırasında bölüşülemeyerek hesaba katılmayan bakiye (artık) oyların, büyüklük sırasına göre ulusal ölçekte yeniden değerlendirilmesi şeklinde işlenir.*

10 *Bu sistem, aynı zamanda seçim tarihimizde en çok (5 kez) ve en uzun süre (16 seneden bu yana) uygulanan seçim sistemidir.*

11 *Oyların birkaç büyük partide toplanmasının %10 barajı dışında da nedenleri olmakla birlikte, barajın etkisinin yadsınamayacak kadar önemli olduğu düşünülmektedir.*

2.3 Türkiye’de Sistem Değişikliklerine Yönelik Yapılmış Çalışmalar

Bu bölümde Türkiye’de seçim sistemi değişikliklerine ilişkin öneriler içeren öncül çalışmalara kısaca değineceğiz. Ancak daha önce, seçim sistemi değişiklikleri ile ilgili bu kitabın yaklaşımını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Bir ülkede seçim sistemine ilişkin değişiklikler gündeme geldiğinde akla gelebilecek bazı temel yollar vardır. Bunlardan biri başka ülkelerde uygulanan bir seçim sistemini ülkeye ilk defa uyarlamak veya yeni bir seçim sistemi tasarlamak; diğeri, geçmişte uygulanan bir sistemi tekrar uygulamaya koymak ve son olarak mevcut seçim sisteminin iyileştirilmesi için çalışmaktır. Bu çalışmada bu yollardan sonuncusu tercih edilmektedir.

“İyi” bir seçim sistemi ve seçim sisteminin “iyileştirilmesi”nden, işleyiş ve verdiği sonuçlar bakımından değerlendirildiğinde, -en azından- dayandığı temel prensip ve yasalara, toplumsal-siyasal dinamiklere ve esasen sistemin kuruluş amacına uygun işlemlerini anlamaktayız. Bu nedenle bu kitapta mevcut seçim sisteminin değiştirilmesine/iyileştirilmesine yönelik analizler gerçekleştirmekteyiz.

Yukarıda da belirtildiği gibi gerek siyasilerin, gerekse hukuksal sistemin girişimleri (hatta darbeler) ile seçim sistemleri birçok kez değiştirilmiştir. Bu husustaki girişimlerden bazıları sonuç vermiş bazıları ise tasarı düzeyinde kalmıştır. Sistem değişikliklerine akademik çalışmalar da önemli katkılar yapmıştır.

Türkiye’de seçimlerle ilgili, sistem değişikliklerine ilişkin önerileri de kapsayan son dönem çalışmalar arasında; Türk (1993, 2006), Türk & Tuncer (1995), Özbudun (1993), Gürsel (1996, 1998), Kalaycıoğlu & Sertel (1995), Aleskerov & Çarkoğlu (1998), Çarkoğlu & Erdoğan (1998), Gürsel & Bozdağ (2002), Tuncer & Danacı (2003), Tuncer (2006), Sabuncu (2006), Terzioğlu & Kalaycıoğlu (2006) ve Akarca (2009) sayılabilir.

Sayılanlardan çalışmamızla en fazla benzerlik taşıyanlar, Türk & Tuncer (1995) ve Tuncer & Danacı (2003)'tür. Bu çalışmalarda geçmiş seçim sonuçları üzerinde farklı seçim sistemi senaryolarının denenmesiyle elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu çalışmada farklı senaryolarda ele alınan faktörlerden biri de seçim barajıdır.¹²

Bu kitap, Türkiye'de mevcut seçim sistemindeki aksaklıkları temsilde adalet ve yönetimde istikrar bağlamında ele almakta, bu kavramların ölçümü için geliştirilen sayısal ve nesnel ölçütlerle seçimleri karşılaştırmaktadır. Ayrıca çalışmada, mevcut seçim sisteminin asli unsurlarından olan baraj ve çevre büyüklüğü ile ilgili nesnel ölçütler üzerinde kurulan modeller yardımıyla, yukarıda açıklanan çerçevede seçim sisteminin iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmakta ve son seçimler itibariyle yapılan bu önerilerin olası sonuçları değerlendirilmektedir.

¹² *İncelenen seçimlerde ülke seçim barajına ilişkin üç farklı senaryo (barajsız, %5 barajlı ve %10 barajlı) değerlendirilmiştir.*

3. ORANSAL TEMSİL SİSTEMİ: ASLİ UNSURLARI VE SORUNLARI

Türkiye’de halen uygulanmakta olan oransal (nispi) seçim sisteminin ana fikri, farklı görüşleri savunan grupların (partilerin) aldıkları oy oranı ile orantılı bir şekilde karar alıcı bir organda (parlamentoda) temsil edilmeleridir.

Orantılı temsili sağlamada, seçim sisteminde kullanılan sandalye dağıtım mekanizmaları, ülke ve/veya bölgesel temeldeki baraj uygulamaları ve seçim çevresi büyüklüğünün ne şekilde tanımlandığı gibi unsurlar önemli bir rol oynamakta ve sistemin işleyişini doğrudan etkilemektedir. Temsilin “orantılı” ya da “adaletli” olduğunu öne sürmek için, partilerin aldıkları oy oranı ölçüsünde sandalyeye sahip olabilmeleri gereklidir.

Bu hususu açıklamak için nispi temsil sistemi uygulanan ve n sayıda partinin katıldığı bir seçimi düşünelim. Bu seçimde, i = seçime katılan herhangi bir partiyi ($i=1, \dots, n$), v_i = i ’nci partinin seçimde aldığı oy oranını (partinin aldığı oy sayısının, toplam geçerli oya oranı) ve s_i = i ’nci partinin elde ettiği sandalye oranını (partinin sandalye sayısının, toplam sandalyeye oranı) gösterebiliriz. Temsil açısından ideal durum her partinin seçimde aldığı oy oranının parlamentoda elde ettiği sandalye oranına eşit olduğu durumda ($s_i=v_i$) sağlanacaktır. Dolayısıyla, temsilde adaletsizlik (orantısızlık), bu iki oran arasındaki eşitsizlikle tanımlanır. Buna göre, $s_i > v_i$ iken i partisinin “aşırı temsil edildiği (aşkın temsil)” söylenirken, $s_i < v_i$ durumunda ise “düşük (eksik) temsil”den bahsedilir. Fakat söz konusu eşitliğin sağlanması, özellikle çok sayıda seçmenin katıldığı ve çok sayıda partinin yarıştığı “gerçek” seçimlerde -neredeyse- olanaksızdır. Bu durumun sistemin doğasından (sınırlı ve tamsayıda temsilci seçilmesi zorunluluğu) ve seçim çevresi büyüklüğü, barajın etkisi gibi politik faktörlerden kaynaklanan sebepleri bulunmaktadır.

Aşağıda bu kavramlar ve yol açtıkları sorunlar nesnel ifadelerle açıklanmaktadır.

3.1 Seçim Formülü: Sandalye Dağıtım Yöntemleri

Nispi temsilin öncelikli sorunu, partilerin elde ettikleri oylara göre her partiye, sınırlı ve tamsayı olan sandalyeleri dağıtım işlevinde ortaya çıkar. Dağıtılacak sandalye sayısının, partilerin sayısı ya da elde ettikleri oy sayıları ile orantılı olmadığı durumlarda, orantsız temsil sorunu ile karşılaşmaktadır. Örneğin, 10 temsilci çıkaran bir seçim bölgesinde oy oranı %15 olan bir partinin $10 \times \%15 = 1,5$ temsilcilik (sandalye) kazanması gerekir ki, uygulamada bu mümkün değildir. Bu partiye bir mi yoksa iki mi temsilcilik verilecektir? Bir sandalye verilmesi durumunda diğer sandalye hangi partinin olacaktır? İki sandalye verilirse, hangi partinin sandalyesi eksilecektir?

Bu sorulara cevap verebilmek ve sandalyelerin tam dağılımını sağlamak için başka bir kurala gerek duyulmaktadır. Oransal temsilde, partilerin elde ettikleri oylara göre sandalyelerin dağıtılması işlemine seçim formülü ya da sandalye dağıtım mekanizması adı verilmektedir. Seçim sistemleri üzerinde çalışanlar bu konuyla yakından ilgilenmiş ve farklı sandalye dağıtım yöntemleri önermişlerdir. Her yöntem belirli ölçüde adaletsizlik içermekte ve yönetsel farklılıktan ötürü farklı sonuçlar vermektedir.

Aşağıda ayrıntılı olarak değinileceği üzere, sınırlı ve tamsayı olan toplam sandalye sayısının partilere aldıkları oya göre ne şekilde dağıtılacağına ilişkin farklı yöntemler tanımlanmıştır. Bu yöntemlerin önde gelenleri ile ilgili örnekler Lijphart (1994), Schuster v.d. (2003) ve Aleskerov, Ersel ve Sabuncu (2010: 102-107)'de bulunabilir. Ancak, hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın, tam orantılı dağıtımı yapmak çoğu durumda mümkün olmamaktadır.

Nispi temsil sisteminde sandalyelerin dağıtılmasına ilişkin kurallar iki ana grupta toplanabilir:

1. En Büyük Kalan Yöntemi
2. Bölen Yöntemi

En Büyük Kalan Yöntemi

En büyük kalan yönteminde ana fikir, elde edilen her sandalyenin belirli bir oya karşılık geldiğinin kabul edilmesi ve elde edilen her sandalye sonrasında adayın/partinin “kalan” oyundan bu karşılık gelen oyların çıkarılmasıdır. İlk sandalye sahibinin belirlenmesinde, henüz o aşamaya kadar herhangi bir sandalye dağıtımı / çıkarma işlemi yapılmadığı için direkt olarak elde edilmiş oy miktarları kıyaslanmaktadır. İkinci ve diğer sandalyelerin sahiplerini belirleme yöntemi ise bir önceki aşamada sandalye kazanan adayın/partinin “kalan” oyundan bu sandalyeye karşılık gelen oyların çıkarılması sonucunda (diğer adayların/partilerin oy miktarları aynı kalmak üzere) elde edilen oy miktarlarını kıyaslamaktır.

Kazanılan sandalyeye karşılık gelen oy miktarına “kota” adı verilmekte ve bu kotanın belirlenmesinde iki temel yöntem bulunmaktadır:

i) Hare Yöntemi, ii) Droop Yöntemi.

En büyük kalan yönteminin nasıl işlediğini “Droop” yöntemini kullandığımız bir örnek ile açıklayalım: A, B ve C partilerinin aldığı oy sayıları sırası ile 18, 10 ve 7 olsun. Ayrıca bu bölgede toplam 3 milletvekili çıkarılacağını varsayalım.

Droop yönteminde kota şu şekilde bulunmaktadır:

$$q(Z,t) = \left[\frac{Z}{t+1} \right]^+$$

Burada Z , üç partinin almış olduğu toplam oy miktarını, t çıkarılacak milletvekili sayısını göstermektedir.¹³ Dolayısıyla örneğimize göz atacak olursak ilk sandalye için partilerin aldıkları oy sayıları 18, 10 ve 7 karşılaştırılmakta ve sonuç olarak en yüksek oyu (18) alan A partisi 1. sandalyeyi almaktadır. Şimdi bu sandalyeye karşılık gelen oy miktarını (kota) Droop yöntemini kullanarak bulalım. Yukarıdaki denklem yardımı ile kota şu şekilde hesaplanır:

$$q(35,3) = \left[\frac{35}{3+1} \right]^+ = 9$$

¹³ $[x]^+$ ifadesi x 'den büyük en küçük tamsayıyı ifade etmektedir. Örneğin, $[3,2]^+ = 4$ olmaktadır.

Dolayısıyla ikinci sandalye hesabında A için hesaba katılacak oy miktarı A'nın toplam oy miktarından (18) elde edilen sandalyeye karşılık gelen oy miktarı olan kotanın (9) çıkarılması suretiyle elde edilen sayı (9) iken, B ve C partileri için oy miktarları değişmemekte, yani sırasıyla 10 ve 7 olmaktadır. Bu durumda 2. aşama için en yüksek oyu alan B partisi (10) ikinci sandalyeyi çıkarmıştır. Üçüncü sandalye hesabı için B partisinin oylarından kotayı çıkarırsak (10-9) geriye 1 oy kalmaktadır. Dolayısıyla üçüncü sandalye için A, B ve C partilerinin kıyaslanacak oyları sırası ile 9, 1 ve 7'dir. Bu durumda bir kez daha A partisi sandalye kazanmaktadır. Tüm bu bulgular Tablo 3- 1'de özetlenmiştir.

Tablo 3-1 Örnek: Droop Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı

Partiler \ Aşamalar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	18	9	9	2 (1. ve 3. aşamadan)
B partisi	10	10	1	1 (2. aşamadan)
C partisi	7	7	7	0

Hare yönteminde ise kota şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$q(Z,t)=Z/t$$

Yukarıdaki örnekte kota Hare yöntemi ile hesaplınsaydı elde edilecek sonuçlar Tablo 3-2'deki gibi olurdu:

Tablo 3-2 Örnek: Hare Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı

Partiler \ Aşamalar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	18	6,3	6,3	1 (1. aşamadan)
B partisi	10	10	-1,7	1 (2. aşamadan)
C partisi	7	7	7	1 (3. aşamadan)

Dolayısıyla tanımları arasında küçük farklılıklar olmasına karşın, Droop ve Hare yöntemlerinin sonuçlar açısından önemli farklar doğurabilmekte olduğu iki örneğin kıyaslanması ile görülmektedir.

Bölen Yöntemi

Bölen yönteminde temel mantık, V_i , i partisinin aldığı oy sayısını, k_i aynı partiye o aşamaya kadar dağıtılmış olan sandalye sayısını göstermek üzere, her bir i partisi için $V_i / d(k_i)$ gibi bir oran tanımlamak ve her aşamada bu oranın en yüksek olduğu partiye sandalye dağıtımı yapmaktır. Burada, paydada yer alan $d(k_i)$ ifadesi yani “bölen fonksiyonu”ndaki farklılık, bölen yöntemlerini birbirinden ayırmaktadır. Bu fonksiyondaki değişme, sonuç olarak partilerin kazandığı sandalye sayısını da değiştirmektedir. Ülkemizde 2011 seçimleri de dahil, son 5 genel seçimde kullanılmış ve aynı zamanda çok yaygın olarak kullanılan bölen yöntemlerinden biri olan d’Hondt (en büyük ortalama) metodunu açıklayalım:

d’Hondt (En Büyük Ortalama) Yöntemi

Bölen yöntemlerinden biri olan ve sandalye dağıtım mekanizması olarak ülkemizde de hâlihazırda uygulanan yöntem, “En Büyük Ortalama (d’Hondt)” adıyla anılmaktadır. 1882’de Victor d’Hondt tarafından önerilen bu yöntemde sandalyeler ardışık olarak dağıtılmakta, her sandalyenin dağıtımı aşamasında ise aşağıdaki oran hesaplanmaktadır:

$$V_i / (k_i^j + 1) \quad (1)$$

Burada k_i^j , i partisinin j ’inci aşamaya kadar kazanmış olduğu sandalye sayısını göstermektedir. Görüldüğü gibi d’Hondt yönteminde “bölen” fonksiyonu $d(k_i) = k_i^j + 1$ olmaktadır.

d'Hondt yönteminin nasıl işlediğini açıklamak ve kıyaslama yapabilmek için Tablo 3-1'de verilen örneği aynen kullanalım. Bu durumda A, B ve C partilerinin oyları 3 kez karşılaştırılacaktır. Bu kıyaslamaların hepsini birer aşama olarak tanımlarsak; bu yöntemde kıyaslamaların yapıldığı her aşamada bir önceki aşamada milletvekili çıkaran partilerin oyları, o aşamaya kadar çıkardıkları milletvekili sayısının 1 fazlasına bölünür; bir önceki aşamada milletvekili çıkarmayan partilerin oyları değişmeden bırakılır. Bu bilgiyi örneğimize uygulayacak olursak Tablo 3-3'teki sonuçları elde ederiz:

Tablo 3-3 Örnek: d'Hondt Yöntemi ile Sandalye Dağıtımı

Partiler \ Aşamalar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	18	9	9	2 (1. ve 3. aşamadan)
B partisi	10	10	5	1 (2. aşamadan)
C partisi	7	7	7	-

Yöntemde birinci aşamada, öncül bir aşama olmadığından partilerin aldıkları oylar direkt olarak kullanılmakta ve A partisinin aldığı 18 oy diğer partilerin oyundan fazla olduğu için, bu aşamada A partisi 1 milletvekili çıkarmaktadır. İkinci aşamada oylar kıyaslanırken A partisinin bu aşamaya kadar 1 milletvekili çıkardığı hesaba katılarak oy sayısı 2'ye bölünür. Sandalye kazanamayan partilerin oyu ise aynı bırakılır. Dolayısıyla ikinci aşama için kıyaslanacak oylar A, B ve C partisi için sırası ile 9, 10 ve 7'dir. Bu durumda B partisi en yüksek oya (10) sahip olduğundan bu aşamadaki milletvekilini B partisi çıkarır. Üçüncü ve son aşamada bu sefer de B partisinin o aşamaya kadar çıkardığı milletvekili sayısı 1 olduğundan bu partinin oyları 2'ye bölünür. Dolayısıyla bu aşamada kıyaslanacak oylar A, B ve C partisi için sırası ile 9, 5 ve 7'dir. Bu durumda bir kez daha A partisi milletvekili çıkarmaktadır. Toplam olarak A partisi 2, B partisi 1 milletvekili çıkarırken C partisi hiç milletvekili çıkaramamıştır. d'Hondt yönteminin bir özelliği de en çok oy alan partiye avantaj sağlayan yöntemlerden biri olmasıdır (Lijphart, 1986, ss.171-172).

Diğer Bölen Yöntemleri

Aşağıdaki Tablo 3-4'te farklı sandalye dağıtım yöntemlerine (bölen yöntemleri) ilişkin formüllere yer verilmiştir. Herhangi bir oransal seçim sisteminde, diğer unsurlar aynı kalmak koşuluyla, farklı $d(k_i)$ fonksiyonlarının kullanılması ile farklı sandalye dağılımlarının ortaya çıkacağını bir kez daha belirtelim.

Tablo 3-4 Bölen Yöntemleri

Yöntem	$d(k_i)$ Fonksiyonu
Aritmetik Ortalama	$d(k_i) = k_i + 1/2$
Geometrik Ortalama	$d(k_i) = \sqrt{k_i(k_i + 1)}$
Danimarka Sistemi	$d(k_i) = k_i + 1/3$
En Büyük Bölen	$d(k_i) = k_i + 1$
En Küçük Bölen	$d(k_i) = k_i$

3.2 Yasal Seçim Barajı

Yasal seçim barajı, “seçim yasalarında belirlenen şekilde, bir partinin milletvekili çıkarabilmesi için alması gereken en az oy miktarı veya oranı” olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir parti bu eşğin altında oy alırsa, o partinin kazanmış olduğu vekillikler diğer partilere dağıtılır. Seçim barajları ülke veya çevre bazında belirlenebilir.

İkinci bölümde kısaca değinildiği gibi orantısızlığa yol açan bir diğer etmen de seçim barajıdır (Anckar, 1997). Yönetimde istikrar amacını gerçekleştirmek amacıyla yasalarla belirlenen yüksek bir seçim barajı, bazı potansiyel partilerin kurulamamasına, bazılarının kapanmasına ve bazı partilerin belirli bir oranda oy almış olmalarına karşın hiç sandalye elde edememelerine, yani, temsil edilemeyen partilere ve (boşa giden) oylara yol açmaktadır. Bu partilerin kaybettikleri sandalyeler ise, barajı geçen partilere dağıtılmaktadır. Aslında seçim barajının amaçları, oyları ve meclisteki sandalyeleri mümkün olduğu ölçüde tek veya iki büyük partide toplamak, çok

sayıda küçük veya bölgesel partilerin kurulmasını ve/veya meclise girmelerini zorlaştırmak, böylece, parlamentodaki parti sayısını sınırlamaktır. Bu amaçların temelde temsilde adalet ilkesinin bozulması pahasına yönetimde istikrarı güçlendirmeye yönelik olduğu düşünülebilir. Ancak gerçek uygulamalarda bu amaçların beklenildiği gibi gerçekleşmediği de görülmüştür.

Baraj nedeniyle temsilde adaletin bozulmasının sebepleri bu çalışmada yapılan analizlerle ortaya konulacaktır. Analizler, ilk olarak seçim barajının “davranışsal” etkilerinin dışlandığı, yani oy verenlerin barajın seviyesine göre tercihlerini değiştirmedikleri varsayımı altında gerçekleştirilecektir. Bunun anlamı, örneğin daha önce seçim barajının yüksekliği nedeniyle aslen desteklediği partiden başkasına oy veren bir seçmenin, barajın düşürüldüğünün ilan edilmesi ile tercihini değiştirmeyeceğinin kabul edilmesidir. Çalışmada ayrıca, davranışsal etkinin ölçülmesine yönelik bulgu ve anketlerden türetilmiş varsayımlardan hareketle “davranışsal etkiler” de analizlere dahil edilerek, simülasyonlar tekrarlanacaktır.

3.3 Seçim Çevresi Büyüklüğü ve Etkin Baraj

Orantılı temsili sağlamada ortaya çıkan engellerden biri de, bir seçim çevresinde seçilecek milletvekili sayısı olarak tanımlanan “çevre büyüklüğü” (district magnitude) kavramıdır. Bu kavramdan oluşacak orantısızlıklar kendini iki şekilde göstermektedir. Birincisi, bölgelerin çıkaracağı milletvekili sayılarının bölgelerin nüfus ya da seçmen sayısı ile orantılı olmayışından kaynaklanmaktadır. Bölgelerin çıkaracağı milletvekili sayıları ile nüfus ya da seçmen sayılarındaki oranlar farklılaştıkça, bölgelerde kullanılan *oyların değeri* farklı olacak ve bu da orantısızlık yaratacaktır. İkinci olarak, *seçim çevrelerinin büyüklüğü*, ya da bir başka deyişle seçim bölgelerine tahsis edilen milletvekili sayıları orantısızlık yaratabilir. Örneğin, seçim bölgelerine tahsis edilen milletvekili sayısı azaldıkça ve dolayısıyla bir ülkedeki seçim bölge sayısı arttıkça orantısızlık da artar. Bu olgu kendiliğinden bir baraj etkisi yaratır ve yazında “etkin baraj” olarak tanımlanmaktadır. Seçim çevresi büyüklüğü ve “etkin baraj” kavramı Lijphart (1997: 74) makalesinde ilişkilendirilmiştir:

$$\text{Etkin Baraj (\%)} = \frac{(\%75)}{\text{Seçim Çevresi Büyüklüğü} + 1}$$

Seçim çevresi büyüklüğü ve “etkin baraj” arasındaki ilişki farklı şekillerde tanımlanabilse de yukarıdaki tanımlama gerçeğe en yakın olası durumu yansıtmaktadır (Anckar, 1997). Burada önemli olan nokta seçim çevresi büyüklüğü ile etkin baraj arasındaki ters yönlü ilişkidir. Verilmiş olan etkin baraj tanımına göre, örneğin bir seçim çevresinde sadece 1 milletvekili çıkarılacak ise oyların %37,5’ine ihtiyaç duyulacaktır. Seçim çevresinin büyüklüğünün 4 milletvekili olduğu bir durumda ise 1 milletvekili çıkarmak için oyların %15’ine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla seçim çevrelerinde, seçim çevresi büyüklüğüne bağlı olarak 1 milletvekili çıkarmak için gerekli olan oy yüzdesini tanımlayan değere “etkin baraj” denmektedir. Etkin baraj tanımlaması kavramsal olarak önem taşımakta olup, vurgulanması gereken bu formülün türettiği nicel değerlerden çok, seçim çevresi büyüklüğü arttıkça etkin barajın azalıyor olmasıdır. Bu durumda temsilde orantısızlık düşecektir. Yazında bu faktörün orantısızlık üzerindeki etkisinin sandalye dağıtım mekanizmalarından çok daha fazla olduğuna vurgu yapılmaktadır (Taagepera ve Shugart 1989).

4. SEÇİM SİSTEMİNİ DEĞERLENDİRMEKTE KULLANILAN NESNEL ÖLÇÜTLER VE 2011 ÖNCESİNDE TÜRKİYE SEÇİMLERİ

Bir seçim sisteminin, özellikle de “orantılı” temsili amaçlayan “nispi temsil sistemi”nin değerlendirilmesinde iki temel kriterin (temsilde adaletsizlik ve yönetimde istikrar) kullanıldığını belirtmiştik. Bir seçimde, söz konusu kriterlerin ne ölçüde sağlandığına ilişkin nesnel ölçütlerin tanımlanması ve sistemin temel unsurlarının (parametrelerin) değişimlerine karşı bu kriterlerin ne yönde ve nasıl değiştiğinin incelenmesi önem kazanmaktadır.

Olabildiğince nesnel bir bakış açısıyla seçim sistemini değerlendirmeyi hedefleyen kitabın bu bölümünde, yazında kullanılan ölçütler açıklanarak Türkiye’nin geçmiş seçim deneyimleri bu ölçütler ışığında değerlendirilmiştir.

4.1 Temsilde Adalet(sizlik) Ölçüleri

Temsilde adalet, partilerin aldıkları oy oranı ölçüsünde sandalye oranına sahip olmaları anlamına gelmektedir. Seçim sistemi orantısız temsile izin verdiğinde belirli oranda oy almış bazı partiler hiç temsil edilmezlerken (veya eksik temsil söz konusu olurken), bazı partiler aldıkları oy oranının üstünde fazladan temsil hakkı kazanmaktadırlar. Bu durum temsilde adaleti bozucu bir etki yaratır. Bu kavramın nesnel olarak ölçümü için bazı göstergeler kullanılmaktadır.

Benzer gibi görünmekle birlikte, politik açıdan farklı anlamları olan ve farklı seçimleri temsilde adalet açısından karşılaştırmaya yarayan bu göstergeler; (belirli bir oranda oy almasına karşın) meclise giremeyen parti sayısı, temsil edilemeyen oy oranı ve orantısızlık endeksidir.

4.1.1 Temsil Edilemeyen Siyasal Partiler ve Oy Oranları

Tablo 4-1'de 2011 öncesinde Türkiye seçimlerine katılan ve temsil edilmeyen parti sayıları gösterilmektedir.

Tablo 4-1 Seçimlere Katılan ve Temsil Edilemeyen Parti Sayıları

Seçim Yılı	Seçime Katılan Parti Sayısı	Temsil Edilemeyen Parti Sayısı
1950	3	1
1954	5	3
1957	5	2
1961	4	-
1965	6	-
1969	8	-
1973	8	1
1977	8	2
1983	3	-
1987	7	4
1991	6	1
1995	12	7
1999	20	15
2002	18	16
2007	14	11

(*) Bağımsızlar hariç tutulmuştur.

Temsil edilemeyen parti sayısını tek başına bir gösterge olarak almak yerine, bu partilerden %1'lik oy oranını geçenleri ele alıp, bu partilerin meclise girememesini önemli bir temsilde adaletsizlik göstergesi olarak yorumlayabiliriz.

Tablo 4-2'de Türkiye seçimlerinde %1'den fazla oy alan partiler arasından en yüksek oranda temsil edilme olanağı bulamayan, çoğu zaman "kıl payı" baraj altında kalan partiler listelenmiştir.

Tablo 4-2 Temsil Edilemeyen Partiler ve Oy Oranları

Seçim Yılı	Temsil Edilemeyen Parti	Partinin Oy Oranı (%)
1983	-	-
1987	MÇP RP	2,93 7,16
1991	-	-
1995	HADEP MHP	4,17 8,18
1999	CHP HADEP	8,71 4,75
2002	ANAP BBP DEHAP DSP DYP GP MHP SP YTP	5,13 1,02 6,22 1,22 9,54 7,25 8,36 2,49 1,15
2007	DP GP SP	5,42 3,04 2,34

Baraj uygulamasının başladığı 1983 seçimlerinin öncesinde, alınan oy ile elde edilen sandalye arasında orantısızlık olmakla birlikte, %1'in üzerinde oy almış olmasına karşın temsil edilmeyen parti olmamıştır. Oransal temsil sistemi ile birlikte barajın uygulandığı (1980 darbesi sonrasındaki) ilk seçim olan 1983'te, 3 parti seçime katılmıştır. Bu özel seçimin haricinde, sadece 1991 seçimlerinde bu şekilde temsil edilmeyen partinin olmadığı görülmektedir. Bu anlamda Cumhuriyet tarihinin en adaletsiz seçimi 2002'dir. Bu

seçimde %1'in üzerinde oy almış olmasına karşın 9 parti mecliste temsil edilememiştir. Bu anlamda baraj uygulaması en fazla %9,54 oy almış olan DYP'yi etkilemiştir.

Temsil edilemeyen partinin ve oy oranının en fazla olduğu 2002 seçimlerinde %1'lik oy 327.530 seçmene (41.407.027 kayıtlı seçmen x %79,1 katılım oranı x %1) karşılık gelmektedir. Meclise giremeyen DYP'ye verilen yaklaşık 3 milyon 125 bin oy söz konusu partide temsil edilmezken, toplam 14.846.935 (%45,33) oy parlamento dışında kalmıştır.

4.1.2 Orantısızlık Endeksleri

Orantısızlık (veya temsilde adaletsizlik) açısından, tek bir seçimde partiler birbirleriyle karşılaştırılabilirken, bütünsel olarak bir seçimin ne derece adaletsiz (veya adaletli) olduğunu gösterecek endeksler de tanımlanabilir.

Bireysel olarak orantısızlık, bir i partisinin elde ettiği sandalye oranı (s_i) ile oy oranı (v_i) arasındaki mutlak sapma esas alınarak ölçülebilir.

Bu gösterge, her i için,

$$|s_i - v_i| \quad (2)$$

ifadesinden hesaplanır.

Bireysel orantısızlıktan hareketle, mevcut seçim sisteminden kaynaklanan ve seçim sonuçlarına yansıyan toplu (bütünsel) orantısızlığın derecesini ölçmek üzere, çeşitli endeksler geliştirilmiştir. "Orantısızlık Endeksleri" adı verilen bu göstergelerin kapsamlı bir listesi için Karpov (2008) ve Aleskerov ve Platonov (2005) incelenebilir. Belirtilen kaynaklarda, bütünsel orantısızlığı partilerin seçimde aldıkları oy oranları ile elde ettikleri sandalye oranları arasındaki sapmaların mutlak değerlerine bağlı olarak tanımlayan endekslerin (maksimum mutlak sapma veya ortalama mutlak sapma endeksleri) yanı sıra, sapmaların belirli üstlerini kullanmak suretiyle geliştirilmiş endeksler de listelenmektedir. Ayrıca, bir partinin temsil edilme oranını (s_i/v_i), bu partiye oy veren seçmenin "seçim getirisi" olarak nitelendirerek, bunun refah ekonomisindeki (gelir-

dağılımında) “eşitsizlik” ile ilgili kavramlarla benzerliğinden hareketle geliştirilen endeksler de mevcuttur. Bu endeksler ile farklı seçimlerin sonuçlarını karşılaştırmak mümkündür.

Bu çalışmada bütünsel olarak temsilde orantısızlığın ölçümünde (2)’den hareketle hesaplanan maksimum mutlak sapma endeksi kullanılmıştır:

$$\text{Orantısızlık Endeksi} = \text{Maks } |s_j - v_j|$$

Orantısızlık endeksi aşkın ve eksik temsil oranlarından en büyüğünü seçerek, ilgili seçimdeki orantısızlığı belirler. Tablo 4-3’te her seçim yılı için bu şekilde hesaplanan orantısızlık endeks değerleri verilmiştir. Bu tabloda seçime katılmayan seçmen yüzdesi de gösterilmektedir.

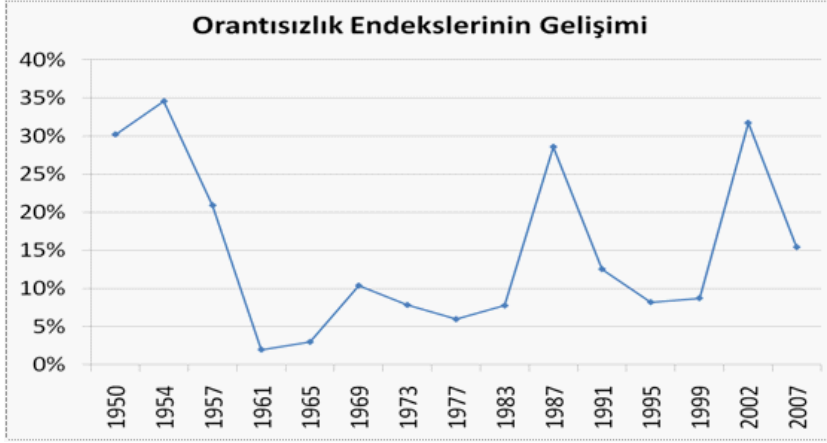
Tablo 4-3 Türkiye Seçimlerinde Orantısızlık Endeksleri

Seçim Yılı	Seçime Katılmayan (%)	Orantısızlık Endeksi (%)
1950	10,7	30,20
1954	11,4	34,56
1957	23,4	20,89
1961	18,6	1,96
1965	28,7	2,96
1969	35,7	10,36
1973	33,2	7,81
1977	27,6	5,95
1983	7,7	7,74
1987	6,7	28,58
1991	16,1	12,52
1995	14,8	8,18
1999	12,9	8,71
2002	20,9	31,72
2007	15,8	15,42

Görsel kolaylık olması bakımından Türkiye seçimlerinde orantısızlık endekslerinin gelişimini gösteren Şekil 4-1 hazırlanmıştır. Oransal seçim sisteminin çifte barajlı d'Hondt ve kontenjan ile birlikte uygulandığı 1987 ve %10 ülke barajının aralıksız üçüncü kez uygulandığı 2002 seçimlerinde, çoğunluk sisteminin geçerli olduğu 1950 ve 1954 yıllarındaki orantısızlık seviyelerine

yaklaşıldığı görülmektedir. Bu bulgu, oransal seçim sisteminin bazı düzenlemelerle adaletsizlik açısından çoğunluk sistemine benzer sonuçlar doğurabileceği şeklinde yukarıda ifade edilen görüşleri doğulamaktadır.

şekil 4-1 Türkiye Seçimlerinde Orantısızlık Endekslerinin Gelişimi

Orantısızlık ile sandığa gitmeyen seçmen birlikte değerlendirildiğinde, aslında iktidarı elde eden partilerin toplam seçmene göre oy desteğinin hemen hemen tüm seçimlerde yarıdan olduğu az olduğu gözlenebilir. Özellikle barajın uygulandığı seçimlerde, sandığa gitmeyenler içinde aslında desteklediği partinin baraj altında kalacağı düşüncesiyle bu davranışı gösteren bir kesimin de olduğu düşünmektedir. Bu husus da dikkate alındığında, barajın etkisi daha da iyi anlaşılacaktır.

4.2 Yönetimde İstikrarın Kapsamı ve lm

Siyasi istikrarın bir koşulu da seçimden sonra güçlü bir hükümetin, mümkünse bir tek parti hkmetinin kurulması olarak anlaşılmaktadır. Elbette, bundan mutlaka söz konusu hükümetin uzun vadeli olacağı anlamı çıkartılamaz. Diğer bir anlatımla, yönetimde istikrar kavramı uzun vadede düşünüldüğünde "kurulan hükümetin uzun vadede yaşaması" gibi farklı anlamlar da taşıyabilir ve bu açıdan düşük olasılıklı da olsa çok partili bir koalisyon hkmetinin bir tek parti hkmetinden daha uzun süreli, yani istikrarlı olması mümkündür. Ancak bu çalışmanın amacı söz konusu kavramı nesnel bir tabanda

ölçebilmek ve seçim sonuçlarını bu açıdan yorumlamak olduğundan, istikrar, seçim sonrası hükümet kurma ve salt çoğunluk gerektiren karar alma gücü olarak tanımlanmıştır.

Aşağıda yönetimde istikrarın temel göstergelerinden sayabileceğimiz;

i) Meclisteki etkin parti sayısı, ii) Sandalye parçalanmışlık endeksi ve iii) Güç endeksi kavramları nesnel olarak tanımlanmış ve Türkiye seçimleri bu göstergeler açısından da yorumlanmıştır.

4.2.1 Meclisteki Etkin Parti Sayısı

Bu gösterge meclise giren her partinin elde ettiği sandalye sayısını ağırlık olarak kullanmakta, böylece gerçek sandalye gücü olan kaç parti olduğunu hesaplamaktadır.

Parti sayısı n ve i 'nci partinin kazandığı sandalye oranı s_i olmak üzere;

$$\text{Meclisteki Etkin Parti Sayısı} = 1 / \sum_{i=1}^n s_i^2 \text{ olacaktır.}$$

Beş partinin eşit sandalyeye sahip olduğu bir mecliste,
Etkin Parti Sayısı = $1 / [(0,2)^2 + (0,2)^2 + (0,2)^2 + (0,2)^2 + (0,2)^2] = 5$
olarak hesaplanır.

Üç partinin %30'ar diğer ikisinin %5'er sandalye oranına sahip olduğu bir mecliste ise, üç partinin etkin ya da baskın olduğunu belirtir şekilde,

Etkin Parti Sayısı = $1 / [(0,3)^2 + (0,3)^2 + (0,3)^2 + (0,05)^2 + (0,05)^2] = 3,63$
olarak hesaplanacaktır.

Endeks en küçük değerine yani 1'e eşit olduğunda yönetimde istikrar en yüksek seviyeye ulaşırken, endeks değerinin artması yönetimde istikrarın zayıflaması şeklinde yorumlanabilir. 2011 öncesi dönemde Türkiye seçimlerinde meclise giren parti sayıları ve hesaplanan meclisteki etkin parti sayıları Tablo 4-4'te sunulmuştur.

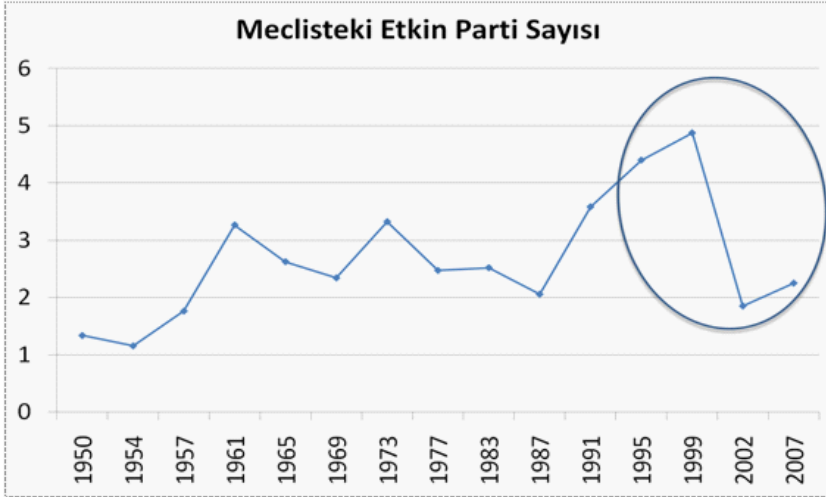
Tablo 4-4 Meclisteki Etkin Parti Sayıları

Seçim Yılı	Meclise Giren Parti Sayısı	Meclisteki Etkin Parti Sayısı
1950	2	1,33
1954	2	1,15
1957	3	1,76
1961	4	3,26
1965	6	2,62
1969	8	2,34
1973	7	3,32
1977	6	2,47
1983	3	2,52
1987	3	2,05
1991	5	3,58
1995	5	4,40
1999	5	4,87
2002	2	1,85
2007	3	2,25

(*) Bağımsızlar hariç tutulmuştur.

Aşağıdaki grafikte, %10 genel baraj seviyesinin uygulandığı son dört genel seçim içinde özellikle son ikisinde keskin bir düşüşle meclisteki etkin parti sayısının 2 civarına gerilediği görülmektedir. Bu sayı, çoğunlukçu sistemin uygulandığı 50'li yıllardaki seçimlerden bir miktar daha fazla, 1980 darbesi akabinde yapılan ilk iki seçimin ortalamasından daha düşük bir seviyeyi işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.

Şekil 4-2 Türkiye Seçimlerinde Meclisteki Etkin Parti Sayısı

Diğer taraftan Şekil 4-2’de, yönetimde istikrar göstergelerinden biri olan meclisteki etkin parti sayısının, %10 ülke barajının geçerli olduğu 1995 ve 1999 seçimlerinde seçim tarihinin en yüksek düzeyine ulaşmış olduğu da görülmektedir. Bu durumun bir sebebi, 1995 yılından itibaren %10 barajına rağmen, çok daha fazla sayıda partinin seçimlere girmeye başlaması olabilir (Bkz. Tablo 4-1).

4.2.2 Sandalye Parçalanmışlık Endeksi

Sandalye bazında hesaplanan “parçalanmışlık endeksi” meclisteki sandalye oranlarının partiler arasında nasıl dağıldığını yansıtan bir gösterge olup şöyle tanımlanmaktadır:

$$\text{Sandalye Parçalanmışlık Endeksi} = 1 - \sum_{i=1}^n s_i^2$$

Sandalyelerin tümünün tek partide toplandığı uç bir örnekte endeksin değeri sıfır olurken, tersine, çok sayıda partiye eşit oranda dağılırsa endeks alabileceği en yüksek değere yani bire yaklaşır. Bu

durumda endeksin sıfıra yaklaşması yönetimde istikrarın artması, endeksin 1'e yakınsaması ise yönetimde istikrardan uzaklaşıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Sandalye oranı yerine partilerin aldığı oy oranının kullanması ile yukarıda verilen her iki endeks de yeniden hesaplanabilir. Bu yeni kavramlar bize sırası ile seçime katılan etkin parti sayısını ve oy parçalanmışlığını göstereceklerdir.

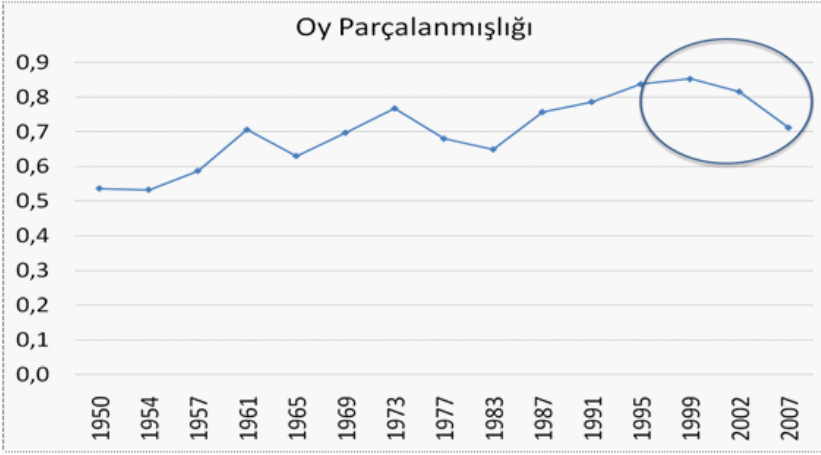
Türkiye için oy ve sandalye parçalanmışlığı sonuçları Tablo 4-5'te sunulmuştur.

Tablo 4-5 Türkiye Seçimlerinde Parçalanmışlık Endeksleri

Seçim Yılı	Oy Parçalanmışlığı	Sandalye Parçalanmışlığı
1950	0,536	0,250
1954	0,533	0,132
1957	0,587	0,432
1961	0,706	0,694
1965	0,630	0,619
1969	0,697	0,573
1973	0,767	0,699
1977	0,680	0,595
1983	0,649	0,603
1987	0,757	0,513
1991	0,786	0,721
1995	0,837	0,773
1999	0,853	0,795
2002	0,816	0,459
2007	0,712	0,555

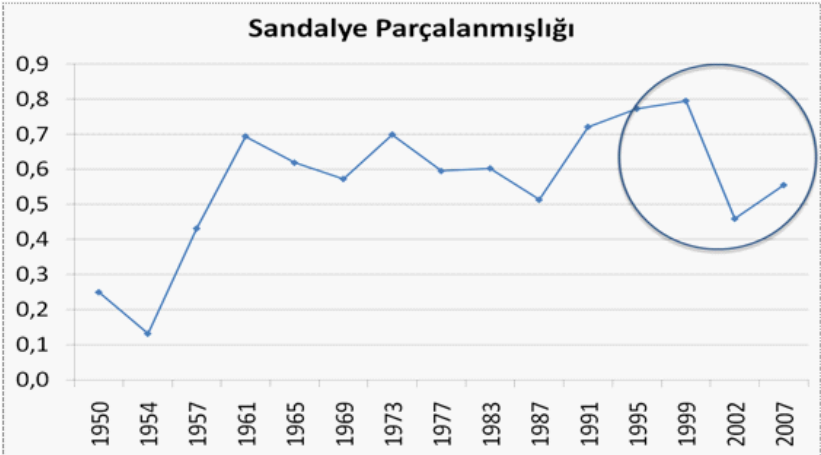
Şekil 4-3 ve Şekil 4-4'te sırası ile oy ve sandalye parçalanmışlık endekslerinin gelişimi görsel olarak sunulmuştur.

Şekil 4-3 Türkiye Seçimlerinde Oy Parçalanmışlığının Gelişimi

Şekil 4-3'de yine özellikle son iki seçimin oy parçalanmışlık endeksinde yarattığı keskin düşüşe dikkat çekilmektedir.

Şekil 4-4 Türkiye Seçimlerinde Sandalye Parçalanmışlığının Gelişimi

Şekil 4-4'te ise öncelikle 1961'den itibaren uygulanan oransal seçim sisteminin çoğunluk kuralına dayanan 1950'li yıllardaki seçimlere göre sandalye parçalanmışlığını daha yüksek bir düzeye taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, ancak iki partinin meclise girebildiği ve birinci partinin –aldığı oya oranla- çok yüksek sandalye sayısına ulaştığı 2002 seçimlerinin parçalanmışlıkta yarattığı keskin düşüş burada da vurgulanmıştır.

4.2.3 Güç Endeksleri

Hükümetin kurulması ve/veya bir yasanın çıkarılması için milletvekillerinin mecliste aynı doğrultuda kullandıkları oyların belirli bir kotayı geçmesi gerekmektedir. Mevcut meclis aritmetiğine göre hükümet kurma kotası, 550 sandalyenin yarısının bir fazlası olarak hesaplanan 276'dır. Bu salt çoğunluk kotasıdır. Bazı özel nitelikli kararlar alınırken ise nitelikli çoğunluk aranır. Örneğin anayasa değişikliğinin mecliste kabul edilmesi için toplam milletvekili sayısının 2/3'ünden fazlasının (367) desteği gereklidir. Anayasa değişikliklerinin halkoyuna götürülebilmesi için de öncelikle mecliste 3/5 çoğunluk yani 331 milletvekilinin desteği sağlanmalıdır.

Bu kotalara ulaşmak için koalisyonlar veya işbirlikleri gerekebilir. Partilerin sahip oldukları sandalye oranları temel alındığında her bir partinin koalisyonların oluşmasındaki belirleyici rolü o partinin gücünü yansıtmaktadır.¹⁴ Eğer parlamentoda üç veya üçten fazla parti varsa, bunların hiç birinin çoğunluk kotasını aşamama olasılığı vardır. Bu durumlarda partiler çeşitli koalisyon ya da işbirliklerine giderler. Bu açıdan, bir kararın alınması için gerekli kotayı sağlayacak koalisyon bileşimleri özel bir önem arz eder.

İşte bu belirleyici rol hesabına dayalı olarak her parti için 0 ile 1 arasında hesaplanan ve toplamı 1 olan endeksler mevcuttur. Bunlara güç endeksleri denmektedir. "Yönetimde istikrar" meclisteki en büyük partinin veya partilerin güç endekslerine bağlı olarak değerlendirilebilir.

Örneğin mecliste yer alan üç parti söz konusu ise (A, B, C) bunlar, tek elemanlı kümeleri de içine alacak şekilde, 7 tane birleşimle koalisyon kurabilirler. Ancak bu koalisyonların bazıları ilgili karar

¹⁴ Koalisyon tanımı burada tek parti iktidarı durumunu da içermektedir

kotasını aşabilirken, bazıları aşamaz. Kotayı aşan koalisyonlara “kazanan”, aşamayanlara ise “kaybeden” koalisyon denmektedir. Genel anlamda, herhangi bir partinin kazanan bir koalisyondan çekilmesi durumunda o koalisyon kaybeden haline dönüşüyorsa, bu türdeki koalisyonların tüm kazanan koalisyonlar içerisindeki payının o partinin meclis içindeki gücünü gösterdiği düşünülmektedir.

Benzer sonuçlar vermekle birlikte güç hesaplamaları için bu çalışmada en yaygın kullanılan iki farklı endeks hesaplanmıştır:

- i) Shapley ve Shubik güç endeksi,
- ii) Banzhaf güç endeksi.

Shapley ve Shubik Güç Endeksi

Shapley ve Shubik (1954) tarafından geliştirmiş olan güç endeksine göre matematiksel olarak i partisinin (oy) gücü (p_i) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$p_i = \sum_{X \in \mathcal{X}} \frac{(n-x)!(x-1)!}{n!} [f(X) - f(X \setminus \{i\})] \quad (3-a)$$

Bu endekste i , herhangi bir partiyi, n ise, toplam parti sayısını simgelemektedir. Tüm olası koalisyonlar kümesi \mathcal{X} , her bir olası koalisyon X ve bu koalisyonda yer alan parti sayısı ise x simgeleri ile gösterilmektedir. Örneğin A ve B partilerinin oluşturduğu $X = (A, B)$ koalisyonunda $x = 2$ 'dir. $f(X)$ ise, eğer X belirlenen kotaya göre “kazanan” bir koalisyon ise 1, “kaybeden” ise 0 değerini alan, iki değerli bir fonksiyondur. Formülde yer alan $(f(X \setminus \{i\}))$ ifadesi i partisinin yer aldığı X koalisyonundan çekilmesi durumunda, koalisyonun alacağı değeri göstermektedir.

Banzhaf Güç Endeksi

Banzhaf (1965) tarafından geliştirilmiş olan güç endeksine göre matematiksel olarak i partisinin gücü (β_i) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$\beta_i = \frac{\sum_S (v(S) - v(S \setminus \{i\}))}{\sum_{j=1}^n \sum_S (v(S) - v(S \setminus \{j\}))} \quad (3-b)$$

Burada β_i herhangi bir i partisinin güç endeksini, n toplam parti sayısını ve S oluşabilecek tüm olası koalisyonlar kümesini göstermektedir. $v(S)$, S koalisyonu minimum kotayı geçiyorsa 1, geçmiyorsa 0 değerini alan bir fonksiyondur. Yine benzer şekilde $v(S \setminus \{i\})$ S koalisyonundan i partisi çıkarıldığı zaman geride kalan partilerin minimum kotayı geçmesi halinde 1, aksi takdirde 0 değerini alan bir fonksiyondur.

Geçmiş seçimler için partilerin mecliste elde ettikleri oy güçleri (hükümet kurma kotasına göre) hesaplanarak Tablo 4-6'da listelenmiştir.

Tablo 4-6 Türkiye Seçimlerinde Güç Endeksleri

Güç Endeksleri % (Banzhaf)						
Seçim Yılı	1. Parti	2. Parti	3. Parti	4. Parti	5. Parti	Toplam*
1950	100	-	-	-	-	100
1954	100	-	-	-	-	100
1957	100	-	-	-	-	100
1961	50	16,7	16,7	16,7	-	100
1965	100	-	-	-	-	100
1969	100	-	-	-	-	100
1973	50	16,7	16,7	16,7	-	100
1977	50	16,7	16,7	16,7	-	100
1983	100	-	-	-	-	100
1987	100	-	-	-	-	100
1991	50	16,7	16,7	16,7	-	100
1995	20	20	20	20	20	100
1999	38,5	23,1	23,1	7,7	7,7	100
2002	100	-	-	-	-	100
2007	100	-	-	-	-	100

(*) Toplamların 100'den farklılaşması yuvarlamadan kaynaklanmaktadır.

İlgili yazında başka endeksler de önerilmiştir. Diğer araştırmacıların da katkılarıyla geliştirilen güç endekslerinin gelişimi hakkında kısa bir tarihçe için Aleskerov, Ersel ve Sabuncu, 2010, ss.245-262'ye bakılabilir.

KUTU 1: Yönetimde İstikrarın Kapsamı ve Ölçümüne Yönelik Temel Varsayım

Çalışmamızda, seçimden sonra hükümet kurma ile salt çoğunlukla karar alabilme olasılığının meclisteki partilerin olası koalisyon senaryolarına göre elde edecekleri güç endeksleri tarafından belirlendiği düşüncesinden hareketle; yönetimde istikrarın, partilerin (özellikle de büyük partilerin), meclisteki sandalye sayılarından çok, yukarıda verilen formüller ile hesaplanan güç endeksleri tarafından belirlendiği kabul edilmiştir. Bu bağlamda 5. bölümde kurulan matematiksel modellerde yönetimde istikrar göstergesi olarak güç endeksi kavramı kullanılmıştır.¹⁵

Temel Varsayımın Genişletilmesi:

1) Koalisyon Tercihlerine Göre Güç Endeksleri:

Temel varsayıma bağlı kalınmakla birlikte, verilen formüller bir partinin bir diğeri ile siyasi görüş farklılığı olsa da, her durumda koalisyon içerisine girebileceğini varsaymaktadır. Elbette ki, partilerin bazıları, diğer(ler)i ile koalisyona girmek istemeyebilirler. Bazı partilerin koalisyon yapma-yapmama tercihlerine ilişkin olasılıkları dikkate alan bir endeks (α -endeksi) Aleskerov (2006) tarafından önerilmiştir. Bu endeks kullanılarak koalisyon olasılıklarının dikkate alınmasına ilişkin olarak da analizleri geliştirmek mümkündür. Bu konuda Aleskerov (2006) tarafından Banzhaf güç endeksi üzerinde geliştirilmiş modellerden yararlanılarak, Türkiye için dikkate alınan söz konusu olasılıkların da dahil edildiği güç endekslerine ulaşmanın yararlı olacağı düşünülmüştür.

¹⁵ *Yönetimde istikrar için bu bölümde tanımlanan etkin parti sayısı ve parçalanmışlık endekslerinin yerine neden güç kavramının seçildiği 5. bölümde detaylı olarak açıklanmaktadır.*

Ancak partilerin koalisyon yapma-yapmama olasılıklarını belirleyebilmek için güçlü varsayımlara ihtiyaç vardır. Doğal olarak, bu varsayımlar sapmalara açıktır. Nitekim prensipte koalisyon yapmayacakları düşünülen bazı partiler, seçimlerin yenilenmesini kendileri için daha büyük tehdit olarak gördüklerinden ve iktidarda olmanın çekiciliğinden dolayı koalisyona girebilirler. Örneğin Türkiye’de sol ve sağ yönelimli partilerin oluşturduğu ve güvenoyu alabilen koalisyonlar (örneğin, 49., 50., 52., 55., 56. ve 57. hükümetler) kurulmuştur. Bu nedenle Türkiye için bu olasılıkların dikkate alınması konusu bu çalışma kapsamında görece daha belirgin olan ve ex-ante olarak CHP-AKP koalisyonlarına 0 ya da düşük olasılık veren varsayımla sınırlı tutulmuştur. Bu olasılıkları dikkate alan α -endeksi (Aleskerov, 2006) kullanılarak 2002, 2007 ve 2011 simülasyonları yinelenmiş, ancak sonuçların etkilenmediği görülmüştür. Bunun temel sebebi sayılan seçim ve projeksiyonlarda birinci olan partinin (Adalet ve Kalkınma Partisi) sağladığı baskın güçtür.

2) Farklı Karar Kotalarına Göre Güç Endeksleri:

Güç endeksi, kota ile tanımlanan karar kuralından da etkilenmektedir. TBMM’nde toplam 550 MV olduğuna göre, hükümet kurma ve salt çoğunluk gerektiren karar almada, güç endeksi kotası 276 MV (%50+1)’dir. Çalışmada, nitelikli çoğunluk olarak bilinen ve özellikle anayasa değişikliklerinin referanduma götürülmesi için istenen 331 MV (3/5+1) ve doğrudan meclis tarafından kabul edilmesi için gerekli olan 367 MV (2/3 +1) ise nitelikli güç kotaları olarak ele alınmıştır. Bu anlamda meclise giren partilerin nitelikli güçleri (anayasa değiştirme güçleri) de hesaplanmıştır.

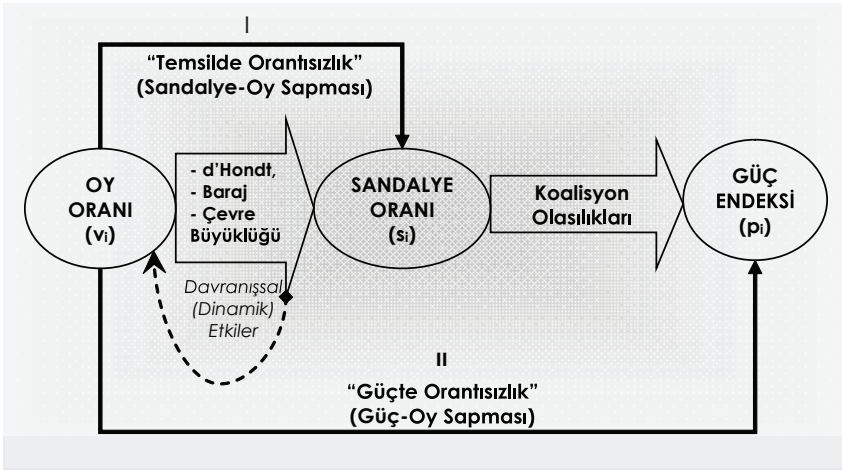
4.3 Oransal Seçim Sisteminde “Oy-Sandalye-Güç” Dönüşüm Mekanizması

Mevcut seçim sisteminde oyun sandalyeye, sandalyenin güce dönüşüm mekanizmasını göstermek üzere Şekil 4-5 hazırlanmıştır. Türkiye’deki gibi, sandalye dağıtım mekanizması olarak d’Hondt yönteminin kullanılması, seçim çevresi büyüklüklerinin belirlenmesi ve seçim barajının uygulanması gibi faktörler nispi temsil sisteminde alınan oy oranından farklı sandalye oranı elde edilmesine yani oy-sandalye sapmasına neden olabilmektedir. Bu üç faktörün

oy-sandalye sapmasındaki -doğrudan- etkisi Şekil 4-5'in I no.lu bölgesinde gösterilmektedir.

Seçim sisteminin yukarıda sayılan üç unsurunda yapılabilecek değişikliklerin seçmenin oy verme davranışları üzerindeki muhtemel etkileri de yine Şekil 4-5 üzerinde kesikli çizgi ile (davranışsal etkiler) gösterilmiştir. Kesikli çizgi, diğer faktörlerin yanı sıra, sandalye dağıtım mekanizmasında (d'Hondt), çevre büyüklüğünde ve barajda yapılabilecek değişikliklerin seçmen ve partiler üzerinde yaratacağı davranış değişikliklerine ve bunun oy oranlarına yansımalarına işaret etmektedir. Örneğin barajın düşürülmesi uzun vadede yeni partilerin kurulması ve/veya büyük partilerden kopmalar yaşanması vb. süreçlere yol açarak, oy verenlerin tercihlerini değiştirebilir.

Şekil 4-5 Barajın Uygulandığı Bir Nispi Seçim Sisteminde Oy-Sandalye-Güç Mekanizması

Aşağıda bu mekanizmanın işleyişindeki diğer unsurlar ele alınmaktadır.

4.3.1 Oransal Seçim Sisteminde “Güç-Oy Orantısızlığı” Kavramının Önemi

Meclise giren partiler, elde ettikleri sandalye sayılarının göreceli durumuna göre, mecliste farklı güçlere sahip olurlar. Şekil 4 5’in I no.lu kısmında tanımlanmış olan -doğrudan- etki mekanizması neticesinde meydana gelebilecek olan oy-sandalye sapması sonucunda, partilerin parlamentoda elde edecekleri sandalye oranları oy oranlarından farklılaşabilecek ve bu da partilerin elde ettiği “gücün” sapmasına neden olabilecektir. Baraj ve diğer nedenlerle oluşan orantısızlık kendisini mekanizmanın bu kısmında da -dolaylı olarak- gösterecektir. Böylece her partinin elde ettiği seçim sonucu kendini, nihai olarak güç - oy farklarında gösterecektir. Bu nedenle temsilde adaletsizliğin yanında, güç-oy dengesizliğinin ölçülmesi de ayrıca anlam kazanmaktadır.

Başka bir anlatımla, bu dengesizlik bütüncül bir etkiyi içerdiği için, bir partinin aldığı oy oranına karşılık elde ettiği nihai güç arasındaki fark, bize seçim sistemindeki sapmanın asıl etkisini verir. Güç-oy sapması olarak tanımlanan bu fark, “güçte orantısızlık” olarak ifade edilerek, Şekil 4-5’te II no.lu ok ile gösterilmiştir. Buradan hareketle, I no.lu bölgede sandalye dağıtım mekanizmasında, seçim bölgelerinin ve seçim prosedürünün yapısında ve baraj seviyesinde düzenlemeler yapılarak orantısızlığın kaynağında azaltılabileceği öngörülebilir.

Bu noktada şu önemli konuya değinelim. Güç-oy orantısızlığını doğuracak iki temel sebepten bahsedilebilir:

i. Birincisi -bu çalışmanın asıl konusu olan- seçim barajı, seçim çevresi büyüklüğü ve sandalye dağıtım mekanizmalarından kaynaklı olarak partilerin aldıkları oy oranından daha farklı bir sandalye oranına sahip olmaları ve bu durumun ayrıca partilerin gücüne yansiyarak dolaylı yoldan yaptığı bütünsel etkidir. Örneğin barajı aşamadıkları için meclise giremeyen partilere verilen oy, meclise girebilen partilere eklenmektedir. Dolayısıyla baraj ilk önce sandalye-oy sapması yaratmakta ve sonrasında sandalye sayısına yansıyan bu sapma kendisini güç hesaplamasında gösterebilmektedir.

ii. Güç-oy orantısızlığını doğurabilecek ikinci sebep, sandalye-oy sapması sıfır olsa dahi, güç kavramının tanımından gelmektedir. Bu, aslında politika yapıcının elinde olmayan ve sadece alınan oyların miktarları ile ilgili bir durumdur.

Bizim savımız, birinci sebepten doğacak olan sandalye-oy sapmasının güç-oy orantısızlığı üzerinde yaratabileceği bütünsel etkinin -sıfıra düşürülemezse bile- seçim barajı ve seçim çevresi büyüklüklerini belirleme politikaları ile kaynağında azaltılabileceğidir. Şimdi bu savı daha iyi analiz edebilmek için bir örnekle açıklayalım: Tek bir seçim bölgesi olduğunu, 100 seçmenin 9 milletvekili (hükümet kurma kotası 5 olsun) seçmek için oy kullanacağını düşünelim. Sandalyelerin d'Hondt yöntemi ile dağıtıldığını varsayalım. Sandalye dağıtım mekanizmasının orantısızlık üzerinde (baraj ve seçim çevresi büyüklüğüne kıyasla) görece az etkisi bulunduğu ve tek bir seçim çevresi uygulanmakta olduğundan, bu örnekteki sapmanın büyük çoğunluğunun baraj etkisinden kaynaklandığını bilmekteyiz. Örnekte 1. parti 30 oy, 2. parti 21 oy alsın. 3-6. partiler sırasıyla 9'ar oy, 7. parti 8 oy ve 8. parti 5 oy alsın. İki durumu karşılaştıralım: %10 ve %0 barajı.

İki durumda elde edilen sandalye sayıları, orantısızlık ve güç endeksleri Tablo 4-7'de sunulmuştur:

Tablo 4-7 Örnek: %10 ve %0 Durumlarının Karşılaştırılması*

Partiler	Oy Oranı	Sandalye Oranı (SO) %10	Sandalye-Oy Orantısızlığı (SOO) %10	Güç %10	Güç-Oy Orantısızlığı (GOO) %10	SO %0	SOO %0	Güç %0	GOO %0
1	0,30	0,56	0,26	1,00	0,70	0,33	0,03	0,39	0,09
2	0,21	0,44	0,23	0,00	-0,21	0,22	0,01	0,18	-0,03
3	0,09	0,00	-0,09	0,00	-0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
4	0,09	0,00	-0,09	0,00	-0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
5	0,09	0,00	-0,09	0,00	-0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
6	0,09	0,00	-0,09	0,00	-0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
7	0,08	0,00	-0,08	0,00	-0,09	0,00	-0,08	0,00	-0,08
8	0,05	0,00	-0,05	0,00	-0,05	0,00	-0,05	0,00	-0,05

(* Bu tabloda orantısızlıklar mutlak olmayan değerlerle verilmiştir.

Örnekte görüldüğü gibi %10 barajında 1. partinin sandalye-oy orantısızlığı 0,26 iken güç-oy orantısızlığı 0,70 olmaktadır. Bu çalışmada öne sürülen sav gereği baraj kaynaklı sandalye-oy sapması barajı düşürmek vasıtasıyla azaltılsaydı güç-oy orantısızlığı da azalabilirdi. Barajın %0'a düşürülmesi ile 1. partinin sandalye-oy orantısızlığı 0,03'e ve güç-oy orantısızlığı da 0,09'a düşmektedir. Tersten bakacak olursak, barajın etkisi ile sandalye-oy orantısızlığı 0,03'ten 0,26'ya çıkmış ve bu artış neticesiyle güç-oy orantısızlığı 0,09'dan 0,70'e yükselmiştir. Örnekte açıkça görüldüğü üzere baraj ilk önce 1. partide sandalye-oy sapması yaratmakta ve bu sapmadan dolayı güç-oy sapması da etkilenerek bütünsel bir etki oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, örneğin farklı baraj seviyelerine göre yapılan bir analizde (3-a) ve (3-b)'de verilen formüller ile hesaplanan güç endeksleri, barajın düşürülmesine (yükseltilmesine) bağlı olarak sandalye - oy orantısızlığı gibi monoton azalan (artan) bir özellik göstermeyecektir. Bunun anlamı, baraj politikasına bağlı olarak, temsilde adaletten ödün verilmesi karşılığı yönetimde istikrarın güçlendirileceği genel görüşünün her durumda doğrulanmayacağıdır. Bu durum, barajın düşürülmesi ile güç kavramı ile ölçülen yönetimde istikrarda "hiç bir değişme" veya "önemli bir değişme" yapılmaksızın, temsilde adaletsizliğin "bir ölçüde" veya "önemli ölçüde" azaltılabilesinin mümkün olduğunu akla getirmektedir. Bu özellik bir sonraki bölümde optimal barajı bulmak için önerilen modellerin temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

Barajın değiştirilmesiyle her iki ilkenin göstergelerinde gözlenecek değişimlerin görece önemlerinin ne şekilde değerlendirileceği ise konuya nasıl yaklaşılabileceğini belirlemektedir. Bu açıdan çalışmada benimsenen yaklaşımın açıklanması için, örnek olarak senaryo analizleri ile barajın düşürüldüğünü düşünelim.

Bu durumda temsilde adalet (orantısızlık) monoton olarak artarken (azalırken), yönetimde istikrar üç yönde değişim gösterebilir:

- i) Yönetimde istikrar göstergesi (güç), değişmeden kalıyor,
- ii) veya artıyorsa, bu aralıkta en düşük baraj seviyesini seçmenin akla en yakın hareket tarzı olacaktır.

iii) Yönetimde istikrar göstergesinin azalması durumunda ise, farklı yorumlar yapılabilir. Orantısızlık ve güç endekslerinin aynı anda azaldığı böyle bir durumda (örneğin her ikisinin de %1 oranında düştüğü bir bölgede) meclise giren parti sayısı artıyor ve boşa giden oy oranı ciddi bir oranda azalıyor, hükümet kurma olasılığında görece olarak “az” bir fedakârlık karşılığı, temsilde adaletin “fazlaca” arttığını söyleyebiliriz. Zira böyle bir yaklaşım, barajın düşürülmesiyle söz konusu iki ilkenin bir ölçüde bağdaştırılmasını sağlayan bir ölçü belirlemek için gereklidir.

Aşağıda bütünsel seçim mekanizmasında barajın etkilerini iki temel başlık altında inceleyeceğiz. İlk olarak, yasal seçim barajının etkilerini ele alacağız. Daha sonra, yasalarla açıkça düzenlenmemiş olsa bile politika araçlarının (seçim çevresi büyüklüğü) etkisiyle oluşan “etkin barajın” etkileri üzerinde duracağız.

4.3.2 Seçim Mekanizmasında Yasal Seçim Barajının Etkileri

Yasal seçim barajının sandalye-oy (direkt) ve güç-oy orantısızlığı (dolaylı) üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için şu basit örneğe bakalım:

Örnekte 100 seçmen, tek bir seçim bölgesi olduğunu ve bu bölgeden 9 milletvekili çıkarılacağını düşünelim. Hükümet kurmak için de yarıdan bir fazla olan 5 milletvekili kotası olsun. Seçime (görece) 6 büyük parti ve birçok küçük partinin katıldığını düşünelim.¹⁶Tüm partilerin varsayımsal oy dağılımı ile %10 baraj durumunda ve barajın olmaması ya da düşürülmesi durumunda (bu örnekte sadece %8’e çekilmesi yeterli) çıkaracakları milletvekili sayıları Tablo 4-8’de verilmiştir.

¹⁶ Burada küçük partilerin %1 ve altında oy aldığı düşünülebilir ve bu örnek için kaç tane olduklarının önemi yoktur.

Tablo 4-8 Barajın Etkilerinin Analizi için Örnek Durum: Oy Miktarı ve Çıkarılan Milletvekili Sayısı

Partiler	Oy	Milletvekili Sayısı	
		%10 Baraj	%4 Baraj
1	30	5	3
2	26	4	2
3	9	0	1
4	9	0	1
5	9	0	1
6	9	0	1
Diğer Partilerin Tümü	8	0	0
Toplam	100	9	9

Öncelikle %10 barajda yalnızca iki parti temsil edilebilirken, %4 barajda tüm partilerin (diğerleri dışında) belirli ölçülerde temsil edilebildiğini görmekteyiz. Ayrıca partilerin %10 barajı ve örneğin %4 barajı durumunda çıkardıkları milletvekili sayıları sonucu hesaplanan orantısızlık ve güçte orantısızlık endekslerine bakarak yasal seçim barajının bu iki endekste yarattığı olumsuz etkileri Tablo 4-9 ve Tablo 4-10'da görebiliriz.

Tablo 4-9 Örnek Durum: %10 Baraj*

Partiler	Oy Oranı	Sandalye Oranı	Sandalye-Oy Orantısızlığı	Güç	Güç-Oy Orantısızlığı
1.Parti	0,30	0,56	0,26	1	0,70
2.Parti	0,26	0,44	0,18	0	-0,26
3.Parti	0,09	0	-0,09	0	-0,09
4.Parti	0,09	0	-0,09	0	-0,09
5. Parti	0,09	0	-0,09	0	-0,09
6. Parti	0,09	0	-0,09	0	-0,09

(*) Bu tabloda orantısızlıklar mutlak değer alma işlemi yapılmadan sunulmuştur.

Tablo 4-10 Örnek Durum: %4 Baraj*

Partiler	Oy Oranı	Sandalye Oranı	Sandalye-Oy Orantısızlığı	Güç	Güç-Oy Orantısızlığı
1. Parti	0,30	0,33	0,03	0,39	0,09
2. Parti	0,26	0,22	-0,04	0,18	-0,08
3. Parti	0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
4. Parti	0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
5. Parti	0,09	0,11	0,02	0,11	0,02
6. Parti	0,09	0,11	0,02	0,11	0,02

(*) Bu tabloda orantısızlıklar mutlak değer alma işlemi yapılmadan sunulmuştur.

Tablo 4-9 ve Tablo 4-10'daki adalet anlamındaki göstergeleri yorumlarsak; %10 barajında 1. parti (en yüksek oy alan parti) oyların sadece %30'unu almasına rağmen sandalyelerin %56'sına sahip olmaktadır. Bunun da ötesinde sadece %30 oy oranı ile tek başına iktidar olma gücü elde etmiştir (%100 güç). Dolayısıyla sandalye ile oy yüzdesi arasındaki fark 26 puan, güç ile oy yüzdesi arasındaki fark ise tam 70 puan olmaktadır.

Bu örnekte hem orantısızlık endeksi, hem de güçte orantısızlık bağlamında çok yüksek oranda bir adaletsizlik görülmektedir. Oysa barajın daha düşük olduğu bir durumda 1. partinin sandalye oranı %33'e düşmekte ve dolayısıyla sandalye-oy orantısızlığı sadece 3 puan olmaktadır. Bununla beraber 1. partinin gücü sadece %39 olmakta ve oy oranından sadece 9 puan farklılık göstermektedir. Dolayısıyla barajın olmadığı (düşük olduğu) bir durumda 1. partinin elde ettiği sandalye-oy ve güç-oy orantısızlığı mevcut (%10 baraj) durumuna kıyasla oldukça düşüktür ve bu da temsilde adaleti arttırmaktadır. Partilerin sandalye-oy ve güç-oy orantısızlığı her iki durum içinde Tablo 4-11'de bir araya getirilmiştir:

Tablo 4-11 %10 Baraj ile Düşük Barajın (%4) Temsilde Adalet Anlamında Karşılaştırılması

Partiler	Sandalye-Oy Orantısızlığı %10 Baraj	Sandalye-Oy Orantısızlığı %4 Baraj	Güç-Oy Orantısızlığı %10 Baraj	Güç-Oy Orantısızlığı %4 Baraj
1. Parti	0,26	0,03	0,70	0,09
2. Parti	0,18	-0,04	-0,26	-0,08
3. Parti	-0,09	0,02	-0,09	0,02
4. Parti	-0,09	0,02	-0,09	0,02
5. Parti	-0,09	0,02	-0,09	0,02
6. Parti	-0,09	0,02	-0,09	0,02

(*) Bu tabloda orantısızlıklar mutlak değer alma işlemi yapılmadan sunulmuştur.

Tablo 4-11’de görüldüğü üzere orantısızlıklar barajın düşürülmesi ile (mutlak anlamda) önemli ölçüde azalmıştır. Bu örnekte barajın düşürülmesinin, partilerin aldıkları oy oranına yakın sandalye ve güç elde etmelerini sağlayan bir politika aracı olabileceği görülmektedir.

4.3.3 Seçim Çevresi Büyüklüğünün Yarattığı Baraj Etkisi: Etkin Baraj

Seçim çevresi büyüklüğü, seçim çevresine tahsis edilen milletvekili sayısını ifade etmektedir. Literatürde çokça değinildiği üzere (örneğin Lijphart, 1994, 1997) seçim çevresi büyüklüğünün artması ile temsilde adalet artacaktır. Dolayısıyla, seçim çevresinin büyüklüğü küçük partilerin temsil edilebilme şansını arttıran bir faktördür. *Yani yasal seçim barajının düşürülmesi ile seçim çevresinin büyüklüğünü arttırmak aynı yönde çalışan politika araçlarıdır.*

Aşağıdaki örneğe bakarak seçim çevresinin temsilde adalet üzerindeki etkilerini incelemeye çalışalım:

Bir ülkede 10 milletvekili seçilecek olsun. İlk durumda 10 seçim çevresi olduğu ve her çevreden 1’er milletvekili çıkacağı varsayalım. İkinci durumda ise 1 seçim çevresinden 10 milletvekili çıkarılacağı düşünölsün. İlk durumda seçim çevresi büyüklüğü yani o bölgeye tahsis edilen milletvekili sayısı 1 iken, ikinci durumda seçim çevresi büyüklüğü 10’dur. Her bölgede oyların %60’ını A partisi, %40’ını B partisi almış olsun. Bu durumda çıkarılan milletvekili sayıları Tablo 4-12’deki gibi olmaktadır (sandalye sayıları d’Hondt yöntemi ile hesaplanmıştır).

Tablo 4 -12 Seçim Çevresinin Milletvekili Dağılımındaki Etkileri

Partiler	Oy Oranı (Her bölgede)	10 Seçim Bölgesi 1’er Milletvekili Durumu	1 Seçim Bölgesi 10 Milletvekili Durumu
A	%60	10	6
B	%40	0	4

A partisi oyların %60'ını aldığı halde seçim çevre büyüklüğünün küçük olduğu durumda milletvekillerinin tamamını kazanırken; seçim çevre büyüklüğünün arttığı ve tek bir bölge haline geldiği durumda oy oranları ile sandalye oranları eşitlenmiştir. Böylece temsilde adaletsizlik ortadan kalkmıştır. Bu durum açıkça göstermektedir ki seçim çevresi büyüklüğü arttıkça (1 bölge 10 Milletvekili durumu) adalet artmaktadır.

İsrail ve Hollanda gibi ülkelerde seçim çevresinin büyük olmasının uç ve özel bir durumu olan tek seçim bölgesi uygulaması vardır. 6. bölüm Türkiye'de tek seçim bölgesi olması durumunda (Türkiye Milletvekiliği) seçim sonuçları açısından ne gibi değişik sonuçlar elde edilebileceğine ilişkin tartışmalara hem mevcut durum (%10 baraj), hem de barajın düşürüldüğü senaryolar altında yer vermektedir.

KISIM II: TÜRKİYE’DE UYGULANAN MEVCUT SEÇİM SİSTEMİNİ İYİLEŞTİRMEYE YÖNELİK ANALİZLER ve POLİTİKA ÖNERİLERİ

5. SEÇİM BARAJININ DÜŞÜRÜLMESİ: “YÖNETİMDE İSTİKRARDAN” ÖDÜN VERMEDEN “TEMSİLDE ADALETİ” ARTTIRMAK MÜMKÜN MÜ?

Anayasamızda seçim sisteminin sahip olması gereken iki temel ilke, “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” olarak ifade edilmektedir (Bkz. Kutu 2). Seçim barajının temel fonksiyonu ise, bu iki temel ilke bağlamında, temsilde adaletten ödün verilmesi pahasına yönetimde istikrar ilkesini güçlendirmektir. Uygulamada %10 gibi yüksek bir ülke barajı uygulamasından beklenen; yeni siyasi parti oluşumlarını sınırlandırması, var olan görece küçük partilerin meclis dışında kalmasına yol açması ve bu partilerin gücünün meclise girmeyi başaran partilere dağıtılması vasıtasıyla, hükümet kurmanın ve salt çoğunluk elde etmenin daha kolay hale getirilmesidir.

KUTU 2: Seçim Sisteminin Sahip Olması Gereken İki Temel İlke:

1982 Anayasası, Md.67 (Değişik: 23.7.1995 – 4121/5 md.)’de;

“Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” hükmü mevcuttur.

Seçim barajının düşürülmesi konusu uzun zamandır tartışılmaktadır. Ancak kanımızca bu tartışmalarda asıl cevaplanması gereken soru şudur: “%10 gibi yüksek bir seçim barajı nedeniyle “temsilde adalet” ilkesinden ödün verilirken “yönetimde istikrar” ilkesinde gerçekten büyük kazançlar sağlanmakta mıdır?” Ya da bir başka deyişle; “yönetimde istikrardan ödün vermeden (ya da çok az ödün verilerek), temsilde adaleti (önemli ölçüde) arttırmak mümkün müdür?”

Bu bölümde, yukarıda sorulanları cevaplayabilmek için, %10 seçim barajının uygulandığı ve seçim sisteminin diğer unsurları açısından da benzerlik gösteren 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimlerinin sonuçları üzerinde “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” kavramları nesnel bir şekilde ölçülmüş; alternatif baraj seviyeleri için (%0-10, %15 ve %20) bu iki ilke arasında uzlaşmayı sağlayan optimal baraj seviyesinin varlığı araştırılmıştır.

Bu kısmın sonunda ayrıca 2011 seçimleri için (seçim gerçekleşmeden kısa bir süre önce elde edilen tahminler üzerinde) yapılan analizler de bulunmaktadır. 2011 seçiminin gerçekleşen sonuçlarının analizi ise 7. Bölüm’de yer almaktadır.

5.1 Optimal Baraj Seviyesinin Araştırılması: Alternatif Model Önerileri

Anayasamızın “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkelerinin bağdaştırmayı öngören hükmü doğal olarak her iki ilkenin de makul ölçülerde sağlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bu bölümde bu iki kavramı uzlaştırmaya yardımcı olacağı düşünülen matematiksel modeller oluşturulmuştur.

Çalışma kapsamında, “temsilde adalet”, sandalye - oy orantısızlığının düşük olması, yani partilerin aldıkları oy oranları ile kazandıkları sandalye oranlarının dengeli olması şeklinde anlaşılmakta iken, “yönetimde istikrar”, seçimden sonra ülkeyi yönetebilecek bir hükümetin kurulması (yürütme erki) ve siyasal karar almada gerekli çoğunluğun sağlanması (yasama gücü) olasılıklarının fazlalığı olarak ele alınmaktadır.

Bu yaklaşımla öncelikle, mevcut durumda (%10 barajı ile) Türkiye’de son dönemlerde gerçekleştirilen genel seçimlerde bu iki ilkenin ne ölçüde karşılandığı ortaya konulacaktır. Daha sonra, alternatif baraj seviyelerine bağlı senaryo analizleriyle seçimlerin tekrarlandığı varsayılacak ve bu durumda mevcut seçim sisteminin ne sonuç verdiğine ilişkin bir veri seti oluşturulacaktır. Elde edilen bu veri seti üzerinde, temsilde adalet – yönetimde istikrar ikilemi, çok kriterli bir karar modeli ve/veya bir kısıtlı optimizasyon modeli ile ele alınabilir. Bu çalışmada, her iki yaklaşımla oluşturulan modeller kullanılarak optimal baraj seviyesi araştırılacaktır.

Kısıtlı optimizasyon modelinde amaç fonksiyonu olan “Temsilde Orantısızlık” kavramı, “Yönetimde İstikrar” kısıtı altında minimize edilmektedir. Bir başka deyişle meclise giren ve en çok oyu alan 2 ve/veya 3 partinin hükümeti kurma açısından belirli bir minimum “güç”e sahip olmaları gerektiği kısıtı altında temsilde orantısızlık minimize edilecektir. Buradaki “güç” kavramı daha önce yapılmış olan nesnel tanımının yanında, kabaca bir partinin hükümeti kurma aşamasında rol alacağı kilit pozisyonlarının çokluğu ile artan bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Hükümeti kurma açısından belirli bir minimum güç düzeyine sahip olmak aynı zamanda partilerin salt çoğunluk ile alacağı kararlardaki gücü de yansıtacağından “Yönetimde İstikrar” kısıtı hükümet kurma gücü dışında daha geniş bir şekilde düşünülmelidir.

Yukarıdaki yönetime alternatif olarak tasarlanan modelde partilerin aldığı oylar ile elde ettiği sandalye ve güçlerin kriter tanımlarında kullanıldığı “Çok Kriterli Karar Analizi” yaklaşımından yararlanılmıştır. Farklı yaklaşımlar kullanılarak sonuçların kıyaslanması sağlanmış ve her iki yöntemde de benzer sonuçlara ulaşıldığının görülmesi tutarlılık açısından bir gösterge olmuştur.

Neden Güç Kavramını Kullanıyoruz?

“Yönetimde İstikrar” kısıtının “güç” kavramı yerine “meclis etkin parti sayısı” ve/veya “sandalye parçalanmışlık endeksi” ile ölçülmesi de düşünülmüştür. Daha önce açıklandığı üzere meclisteki etkin parti sayısının ve sandalye üzerinden hesaplanan “parçalanmışlık endeksinin” düşük olması yönetimde istikrar için birer gösterge olabilir. Fakat “güç” kavramı bu iki kavrama kıyasla stratejik unsurları da içermektedir. Bu nedenle yönetimde istikrar göstergesi olarak “güç” kavramının kullanılmasına karar verilmiştir. Stratejik unsurlardan ne kastedildiğini şu örnekle açıklayalım:

Üç partinin (A, B ve C) olduğunu düşünelim. Toplam 8 milletvekili çıkarılacak bir mecliste hükümeti kurma kotası (yarıdan bir fazla) 5 olsun. İlk durumda A ve B partileri 4’er milletvekili çıkarmakta iken, C partisi ise hiç milletvekili çıkaramamış olsun. İkinci durumda ise A, B ve C partileri sırası ile 5, 2 ve 1 milletvekili çıkarmış olsun. Yönetimde istikrarı ilk olarak meclis etkin parti sayısı ve sandalye parçalanmışlığı ile değerlendirecek olursak birinci durumda her iki endeks daha düşük değerler aldığından yönetimde istikrar için birinci

durumun daha iyi olduğu sonucuna ulaşırız. Bu sonuçlar Tablo 5-1’de sunulmaktadır. Halbuki “güç” kavramında hükümet kurma ve/veya salt çoğunlukla karar alma anlamında partilerin kilit rol oynama sıklığı hesaba katılacağından ikinci durum yönetimde istikrar anlamında daha iyidir. Bunun sebebi ikinci durumda meclisteki sandalyelerin daha çok partiye yayılmasına rağmen A partisinin tek başına iktidar olma ve salt çoğunlukla karar alma gücüne (%100 güç) sahip olmasıdır. Oysa ki birinci durumda A ya da B partisinin her ikisi de sadece %50 güce sahip olmaktadır. Özetle, ikinci durum açık olarak “yönetimde istikrar” anlamında daha güçlü bir durumu yansıtsa da “güç” dışındaki diğer endeksler yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir.

Tablo 5-1 Örnek: Neden Güç Kavramı?

Kriterler / Durumlar	Meclis Etkin Parti Sayısı	Sandalye Parçalanmışlık Endeksi	Birinci Partinin Gücü
Durum 1	2,00	0,50	0,50
Durum 2	2,13	0,53	1,00

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Verilen örneğin de gösterdiği gibi, yapılacak analizlerde yönetimde istikrar için meclis etkin parti sayısı veya parçalanmışlık göstergelerinin kullanılması kimi durumlarda yanıltıcı neticeler verebilir. Bu bağlamda analizlerimizde yönetimde istikrarın temel göstergesi olarak “güç” kavramı kullanılmıştır. Aşağıda optimal baraj seviyesinin araştırılması amacıyla kurgulanan alternatif modellerin yapısı ve işleyişi sunulmaktadır.

5.1.1 Optimizasyon Modeli ¹⁷

Aşağıdaki gösterim, en güçlü partiler için belirli bir güç endeksini (yönetimde istikrar) koruyarak, temsilde adaleti en iyi ölçüde sağlayan optimizasyon modelini temsil etmektedir:

¹⁷ *Optimizasyon modelinin detayları için Göksel ve Çınar (2011) makalesine bakılabilir.*

KUTU 3: Optimizasyon Modeli

Amaç Fonksiyonu - Temsilde Adalet Amacı - Minimum Orantısızlık:

$$\min [\text{maks } |s_i(b) - v_i|] \quad (4)$$

Kısıtlar

Yönetimde İstikrar Kısıtı (İlk Üç Partinin Güç Endekslerinin Ağırlıklı Toplamı):

$$\alpha_1 p_1(b) + \alpha_2 p_2(b) + \alpha_3 p_3(b) \geq m \quad (5)$$

$$\text{Baraj alternatifleri: } b \in [0, 1, 2, \dots, 10, 15, 20] \quad (6)$$

Bu modelde, i seçime katılan bir parti ($i = 1, \dots, n$) olmak üzere; v_i , s_i ve p_i sırasıyla i . parti için oy, sandalye oranları ile güç endeksini göstermektedir. m , güce veya adalete önem verme derecesini gösteren bir sabiti simgelerken, α_i ilk üç partinin güçlerine sırasıyla verilen ağırlıkları ($\alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 = 1$) ve b , farklı seçim barajı seviyelerini ifade etmektedir.

Modelin çözümü aşağıdaki algoritma ile sağlanmaktadır:

KUTU 4: Optimizasyon Modelinin Çözümü İçin Algoritma

1.adım: Tüm baraj değerleri için (6), yönetimde istikrar kısıtının (5) sağlanıp sağlanmadığını kontrol et.

2.adım: Kısıtı (5) sağlayan baraj değerlerinden, minimum orantısızlık değerini (4) veren baraj(lar), "optimal baraj(lar)" olarak seç.

Yukarıda verilen çözüm algoritması ile çeşitli baraj değerleri (b) için, "1'nci, 2'nci ve 3'üncü partinin güç endekslerinin belirli bir bileşiminin belirli bir sabit sayının üzerinde olması" şeklinde

tanımlanan istikrar kısıtını sağlayan barajlar arasından, amaç fonksiyonunda tanımlanan minimum orantısızlık endeksini veren baraj değeri, yani b^* , seçilmektedir.

Modelde m sabiti belirlenirken, gerek tercih-karar teorisi ve senaryo analizi uygulamalarında, gerekse davranış bilimleri ve istatistik biliminde genel kabul görmüş olan “iyimser”, “beklenen (veya nötr)” ve “kötümser” yaklaşımları doğrultusunda, adalet ve güç ikileminde yapılacak baraj seçiminin üç alternatif görüşe göre farklılaşabileceği varsayılmıştır. Bu belirlemede,

- i) temsilde adaleti ön plana alan,
- ii) yönetimde istikrarı (gücü) öne çıkaran,
- iii) bunlara dengeli yaklaşan,

görüşlerden hangisinin daha ağır bastığı önem taşımaktadır.

Temsilde adaleti ön plana alan görüşe göre, temsil edilemeyen oy sayısının görece daha az olması istikrarlı bir yönetimin oluşmasından daha önemlidir. İkinci durumda, yönetimde istikrarın önem derecesi temsil edilemeyen oy miktarının önüne geçerken, son seçenekte ise, her iki unsura da dengeli yaklaşılmaktadır. m sabitinin yüksek olması, ağırlıklı güç endekslerinin toplamının yüksek olmasını gerektirdiğinden yönetimde istikrarı ön plana çıkarmaktadır. m sabitinin düşürülmesi ise, yönetimde istikrar kısıtında gevşeme yaratırken, bu anlamda temsilde adaleti daha çok ön plana çıkaran bir sonuç doğuracaktır. Bu nedenle her üç görüşe göre seçimlerin kendi yapıları dikkate alınarak üç farklı m sabiti seçilmiş olup, analizler bahsi geçen görüşleri yansıttığı varsayılan bu değerlerle gerçekleştirilerek sonuçlar karşılaştırılmıştır.¹⁸

¹⁸ Her seçim yılı için model çalıştırılırken m sabiti mevcut 13 adet baraj alternatifinden (%0 - %10, %15 ve %20) hesaplanan güç değerleri sırasından dengeli bir dağılımla yapılan seçimlerle belirlenmiştir. Buna göre, temsilde adaleti öne çıkaran görüş için bu baraj alternatiflerinden en yüksek 9 güç endeksini, bu iki ilkeye eşit ağırlık veren görüş içinse en yüksek 6 güç endeksini veren seviyeler alınmıştır. Yönetimde istikrarı (gücü) öne çıkaran görüşü yansıtmak üzere, baraj alternatiflerine göre en yüksek 3 güç endeksini veren değerler seçilmiştir.

Analizler ayrıca α_i 'ler değiştirilerek de tekrarlanmıştır. Bu değerler yönetimde istikrarı temsil eden toplam güç endeksinin hesaplanmasında en büyük üç partiye verilen ağırlıkları temsil etmektedirler. Bu ağırlıkların farklılaşmasının sonucu değiştireceği düşünülebilir. Bu nedenle, temellerini Çok Kriterli Karar Analizi'nden alan nesnel ağırlık belirleme yöntemlerine başvurulmuştur (Roberts ve Goodwin, 2003). Bu bileşimlerden en basiti ve en temel olanı "eşit ağırlık" yaklaşımıdır. Buna göre, en büyük üç partiye ve en büyük iki partiye eşit ağırlık veren iki farklı bileşimle, $\alpha_1 = \alpha_2 = \alpha_3 = 0,33$ ve, $\alpha_1 = \alpha_2 = 0,50$ değerleri kullanılmıştır.

Diğer bir yaklaşımla, ağırlıklar, meclise giren partilerin hükümeti kurma öncelikleri doğrultusunda bir sıralamaları olduğu görüşünden hareketle belirlenmiştir. Burada sorun, örneğin ilk üç parti arasında yapılan bir önem sıralaması bilgisinin kullanılarak oran ölçeğinde ağırlıkların belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Bunun için kriterler arasında sıralama bilgisinden oransal ağırlıklara ulaşmayı sağlayan bir yöntemden yararlanılmıştır.

Sıralama Merkezi Ağırlıkları (Rank-Order Centroid Weights) adı verilen bu yöntemle göre, gerçek ağırlıkların beklenen değerleri;

i, α_j 'nin sıralamadaki pozisyonu, $\alpha_{1-} > \alpha_{2-} > \dots > \alpha_{n-} > 0$ ve

$$\sum \alpha_j = 1 \text{ iken,}$$

$$\alpha_i = (1/n) \times \sum_{j=1}^n 1/j$$

formülü ile hesaplanabilmektedir (Barron ve Barrett, 1996, s.1517).

Buna göre çalışma kapsamında, ilk üç partinin güç toplamları için hükümet kurma olasılığı açısından öncelik sıralamasının $1 > 2 > 3$ olduğu varsayılarak, partilerin güçlerine verilecek ağırlıklar, birinci parti için $\alpha_1 = 0,61$, ikinci parti için $\alpha_2 = 0,28$ ve üçüncü parti için $\alpha_3 = 0,11$ olarak hesaplanmıştır.

Bu üç farklı nesnel ağırlık bileşimine karşı modelin duyarlılığını test etmek amacıyla, analizler her ağırlık bileşimine göre tekrarlanmış, modelin sonuçlarının ağırlık değişimlerinden neredeyse hiç etkilenmediği görülmüştür. Bu bulgu, önerilen modelin Türkiye verilerine göre geçerliliği için önemli bir destek oluşturmaktadır.

5.1.2 Çok Kriterli Karar Modeli

Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV), “çoklu ve birbiriyle çatışan amaçların (kriterlerin) gerçekleştirilmek istendiği problemlerin çözümü”ne verilen genel isimdir. Bir problemin birden fazla birbiriyle çelişen kriteri ve en az iki alternatif (olası) çözümü içermesi ile bir ÇKKV problemi ortaya çıkar.

ÇKKV, alternatiflerin sayılabilir ve kesikli veya sayılamaz (sürekli değerler alabilen karar değişkenleri) olmasına bağlı olarak iki alt dala ayrılmıştır: Birinci türdeki problemlerde Çok Nitelikli Karar Verme (ÇNKV), ikinci türdeki problemlerde Çok Amaçlı Karar Verme (ÇAKV) yöntemleri uygulanır. ÇNKV az sayıdaki alternatif arasından Karar Verici (KV)'nin tercihleri kullanılarak en iyi alternatifin seçilmesi türündeki problemlerde kullanılmaktadır. Karar problemiindeki her alternatif, birkaç nitelikte karakterize edilerek değerlendirilir. Bu türde problemlerin önemli karakteristiği nitelikler arası çatışma durumudur. Birden çok çatışan niteliğe göre değerlendirilen alternatifler arasında seçim yapmak zordur. Zira, her bir alternatif diğerlerine göre, belirli bazı nitelikler açısından daha iyi puanlara (değerlere) sahip olabilirken, bazı nitelikler açısından daha düşük değerler alabilir.

Bu tanımlamalar doğrultusunda burada ele aldığımız problem de temsilde adalet ve yönetimde istikrar kriterlerini içeren bir ÇKKV problemi olarak modellenabilir. Dolayısıyla böyle bir problemin çözümü için bu alanda ortaya konulmuş olan alternatif yöntemlerden yararlanmak mümkün olacaktır.

Karar vericinin çatışan kriterlerin kendisine göre değişen önemini dikkate alarak, bazı niteliklerin diğerlerine göre daha anlamlı (önemli) olduğunu belirtebildiğini varsayan ÇNKV teknikleri, kriterlerin “vazgeçilebilir” karakterde olduğu ve hepsi aralarında ikameler yapılabileceği varsayımı zemininde oluşturulur. Bu amaçla, değerlendirme kriterlerinin görece önemine ilişkin bilginin karar vericiden elde edilmesi süreci kullanılır. Problemi kriterlerin görece önemleri veya “ağırlık” bilgisine dayanarak ele alan yöntemler “Telafi Edici Modeller” olarak adlandırılırlar. Bu modeller, nitelikler arasında ikame yapılabilmesine izin verirler; bir nitelikteki değişim (değerindeki artış/azalış), diğer nitelik(ler)deki karşıt değişiklikler (değerindeki azalış/artış) tarafından dengelenir. Bu modellerin en

bilineni ağırlıklı toplamsal modeldir. Bu model ağırlık bilgisinin ve niteliklerin alternatiflere göre çıktılarının (puanlarının) bilindiği varsayımı altında, en yüksek ağırlıklı toplam puana (maksimum değer) sahip olan alternatifi seçer. Ancak çok sayıda karar vericinin olduğu ve problemin çözümünün çok sayıda paydaşı etkilediği durumlarda, ağırlık bilgisini subjektif olarak belirlemek çok zor, hatta bazen olanaksızdır.

Buradaki problem özelinde düşünürsek, temsilde adalet ve yönetimde istikrar kriterlerinin öznel olarak ağırlıklandırılması (çatışan menfaatler nedeniyle) tartışmalı olabilir. Bu durumda telafi edici olmayan, basit, etkili, daha da önemlisi, nispeten daha objektif yöntemlerden yararlanmak daha uygun olacaktır. Bu model grubu Telafi Edici Olmayan Modeller olarak adlandırılır ve ağırlık bilgisinin elde edilemediği varsayımı temelinde oluşturulur. Her niteliğin kendi başına değerlendirildiği bu model grubuna ait olan ÇKNV yöntemlerinin üstünlükleri; uygulamadaki basitlikleri ve karar durumunu değerlendirmede çok fazla bilgi, tecrübe ve yeteneği olmayan karar vericilerin davranışına iyi uyum göstermeleri olarak sayılabilir. Bazı klasik karar kuralları (Baskınlık, Maksimaks, Maksimin vb.) bu yöntemlerden sayılabilir. Bu yöntemler basittirler, öznel yargıları minimize ederler ve ağırlık bilgisine ihtiyaç duymadıklarından daha nesnel bir çözüm sağlarlar.

Bu gruba ait olan yöntemlerden her nitelik için bir eşik değer / standart seviye belirleme ve sıralama bilgisi belirtmek yoluyla her niteliğin görelî önemini belirleme imkanı sağlayan yöntemler, Birleştirici Kısıt (Conjunctive Constraint), Ayrıcı Kısıt (Disjunctive Constraint), Sözlüksel Sıralama (Lexicographic Ordering) ve Belli Yönlemlere Göre Eleme (Elimination by Aspects) olarak sayılabilir. Bu yöntemlerde KV'den, karar (performans) matrisinin değerlendirilmesinde kullanılmak üzere nitelikler arası sıralama bilgisi vermesi ya da nitelik değerleri için minimal standart seviyeler (eşik değerler) ya da arzulanır yüksek seviyeler belirlemesi istenir. Bilginin niteliğine göre, karar alternatifleri ya nitelik sıralamalarına göre ya da eşik/standart seviyelerinin üstünde/altında olup olmamaları açısından değerlendirilirler.

Bu çalışmada ağırlık bilgisinin belirlenmesinin zorluğundan hareketle yukarıda bahsedilen "ikame edici olmayan yöntemlerin" ana hatlarını bünyesinde barındıran bir model kurgulanmış ve bir seçim prosedürüne dönüştürülmüştür.

Buna göre;

- (1) kriterler sırayla değerlendirilmiş,
- (2) her kriterin sıralanmış değerlerinin yarısı eşik değer olarak alınmış,
- (3) bu şekilde alternatifler azaltılarak en uygun alternatif baraj seviyelerine ulaşılmıştır.

Modellerde kullanılan kriterler şu şekilde tanımlanmıştır:

KUTU 5: Kullanılan Kriterler

Kriter 1 (güç-oy orantısızlığı):

$$p_i(b) - v_i$$

Kriter 2 (en büyük üç partinin ağırlıklı güç toplamı):

$$\alpha_1 p_1(b) + \alpha_2 p_2(b) + \alpha_3 p_3(b)$$

Kriter 3 (sandalye-oy orantısızlığı):

$$s_i(b) - v_i$$

Kriterlerin önemine göre 6 farklı sıralama yapmak mümkündür: (1,2,3); (1,3,2); (2,1,3); (2,3,1); (3,1,2); (3,2,1). Örneğin (1,2,3) ifadesi karar vericinin en çok güç-oy orantısızlığına daha sonra sırası ile ağırlıklı güç toplamına ve sandalye-oy orantısızlığına önem verdiğini göstermektedir. Burada, i herhangi bir partiyi, b alternatif bir baraj değerini ($b \in B$), B ise tüm olası baraj değerlerini göstermektedir. Dolayısıyla;

v_i : i partisinin oy oranı,

p_i : i partisinin b baraj seviyesi ile elde ettiği güç,

s_i : i partisinin b baraj seviyesi ile elde ettiği sandalye oranıdır.

b_i^* : i . kriterine en uygun baraj değerlerini ifade etmektedir.

Bu modelin çözümü aşağıdaki algoritma ile sağlanmaktadır:

KUTU 6: Çok Kriterli Karar Modelinin Çözümü için Algoritma

1. adım: 1. kritere göre en uygun baraj değerlerini $b_1^* \in B^*$ seç.

(B^* kümesi B kümesinin 1. kritere göre en uygun yarısı seçilerek oluşturulan bir alt kümesidir.)

2.adım: 2. kritere göre B^* kümesinden seçilecek en uygun baraj değerlerini $b_2^* \in B^{**}$ seç.

(B^{**} kümesi B^* kümesinin 2. kritere göre en uygun yarısı seçilerek oluşturulan bir alt kümesidir.)

3.adım: 3. kritere göre B^{**} kümesinden seçilecek en uygun baraj seviyesini $b_3^* \in B^{***}$ seç.

(B^{***} kümesi B^{**} kümesinin 3.kritere göre en uygun değerleri seçilerek oluşturulan bir alt kümesidir.)

4.adım: Kriter sıralamalarına göre oluşacak diğer 5 kombinasyona (toplam 6) göre ilk üç adımı tekrarla.

5.adım: Tüm kombinasyonlar için seçilen optimal değerlerin ortalamasını alarak sonuca ulaş (\hat{b}).

Aşağıdaki bölümlerde bu modellerin eldeki veriye uygulanması ile ulaşılan sonuçlara yer verilecektir.

Bu sonuçlara geçmeden önce temel modellerde -veri yetersizliği nedeniyle- ilk etapta dışlanan bir olguyu açıklamakta fayda bulunmaktadır. Bu olgu “barajın davranışsal etkisi” olarak adlandırılmaktadır ve Kutu-7’de açıklanmıştır.

KUTU 7: Barajın Davranışsal Etkisi

Barajın davranışsal etkisinin anlamı, daha önce seçim barajının yüksekliği nedeniyle aslen desteklediği partiden başkasına oy veren bir seçmenin, barajın düşürüldüğünün ilan edilmesi ile tercihini değiştirmesidir. Veri yetersizliği nedeniyle ilk etapta bu etki dışlanmıştır. Ancak bu aşamada, gerekli verinin elde edildiği bir dönem için ve uygun varsayımların yapılması halinde “davranışsal etkinin” de analize dahil edilmesinin yolları üzerinde durulmuştur.

Söz konusu varsayımın genişletilmesi ile ilgili olası üç çözüm yolundan bahsedilecektir:

i) Bu yollardan ilki ve belki de en güvenilir olanı, geniş çapta bir araştırma ya da anket ile “baraj olmasa ya da örneğin şu seviyeye düşürülse idi bu durumda hangi partiye oy verirdiniz?” sorusuna alınacak bilgilerin ışığı altında simülasyonların yenilenmesidir.

ii) Daha kolay bir yol, yakın tarihli genel ve yerel seçimlerdeki (örneğin 2007 genel seçimi ve 2009 yerel seçimi) seçmen davranışındaki farklılıkların barajın olmadığı durum için bir gösterge olarak kullanılması olabilir. Seçmen davranışı değişikliklerinin sadece bir kısmı barajın yokluğundan kaynaklanabileceğinden ve diğer başka etkiler de bu farklılıklarda rol oynadığından, bu analiz birincisi kadar güvenilir sonuçlar vermeyebilir.¹⁹

iii) Üçüncü olarak da, barajı geçen partilerin oy oranlarının varsayılan düzeydeki bir kısmının barajın altındaki partilere dağıtılmasıyla elde edilen yeni oy oranları üzerinde simülasyonların tekrarlanmasıdır.

¹⁹ Örneğin genel ve yerel seçimler arasındaki temel farklardan biri, seçmenlerin iktidar partisini ve/veya görece güçlü partileri uyarmak adına oylarını başka partilere vermelerinden kaynaklanabilir.

Önerilen iii. yol için i. ve/veya ii. yol bir gösterge olabilir. *Bildiğimiz kadarıyla Türkiye için yapılmış çalışmalarda barajın davranışsal etkisini dikkate alan bir çalışma bulunmamaktadır.*

Kitabın 5.3 no.lu bölümünde barajın davranışsal etkisi tartışılmış ve Aralık 2010'da elde edilen bir anket verisi ışığında önerilen modeller, davranışsal etkiyi de dikkate alacak şekilde 2011 seçimi tahminleri üzerinde (5.3 no.lu bölüm) ve gerçekleşen sonuçlar üzerinde (7. Bölüm) uygulanmıştır.

Uygulamada, seçmenlerin stratejik oy verme davranışlarının ölçülmesiyle elde edilen bilgiler (oy değişimleri), optimizasyon modelinin amaç fonksiyonunda yer alan v_i ifadesinin yerine barajın bir fonksiyonu olduğunu belirten $v_i(b)$ ifadesinin kullanılması yoluyla modele eklenmiştir.

5.2 Optimal Baraj Seviyesi için Senaryo Analizleri

Bu bölümde ilk olarak 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimleri için mevcut durum (%10 baraj) da dahil, alternatif 13 baraj seviyesi üzerinden yapılan hesaplamalarda sandalye sayıları, orantısızlık ve güç endeksleri için elde edilen sonuçlar sunulmaktadır. Güç endekslerinin hesaplanmasında kontrol amaçlı olarak hem Banzhaf yöntemi, hem de Shapley-Shubik yöntemi kullanılmış, sonuçların benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak da elde edilen bu sonuçlar ile 5.1 no.lu bölümde tanımlanan modellerin uygulanmasıyla elde edilen sonuçlara yer verilerek optimal baraj tartışmaları yapılacaktır.

İhtiyaç duyulan ham veri setine (ilgili seçim sonuçları ve istatistikleri) Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) internet sayfalarından ulaşılmıştır.

Söz konusu senaryo analizlerinin kapsamı kutu 8'de açıklanmıştır.

KUTU 8: Senaryo Analizlerinin Kapsamı

Bu noktada belirtmelidir ki, bu analizlerin önünde “pek çok sosyal / ekonomik / kültürel faktörün çapraz etki yaptığı siyasal yaşama ilişkin olgu ve süreçlerden kaynaklanan” metodolojik zorluklar vardır (Sabuncu 2006, s.191). Aynı kaynakta, bu durumun “seçim sisteminin yalnızca bir tek unsurunun etkisine yönelik bir yalıtılamayı zorunlu kıldığı” ve “kapsamlı bir anket çalışması yapılamıyorsa, seçim barajlarının doğurduğu siyasal sonuçları önceki seçim sonuçlarına bakarak ölçmenin tek uygulanabilir yöntem olduğu” görüşü ileri sürülmüştür. Bu kısıtlamalar nedeniyle, baraj dışındaki faktörlerin etkisini en aza indirmek amacıyla yalnızca benzer özelliklere sahip olan 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimlerinin sonuçları üzerinde araştırma yapılmaktadır.

Tablo 2-3’te gösterildiği gibi ele alınan bu seçimlerde; %10 seviyesinde genel ülke barajı uygulanmış, sandalyeler aynı yöntemle (d’Hondt) dağıtılmış, seçimlere katılım yüzdeleri yakın oranlarda (yaklaşık %80 – 87 düzeylerinde) gerçekleşmiştir. Yine bu seçimlerde, sayıları 83 – 85 arasında değişen seçim bölgeleri ve bunların çıkarabilecekleri milletvekilleri sayılarından oluşan yapısal bileşim büyük oranda aynı kalmış, meclise giren toplam milletvekili sayısı 550 olmuştur.

Böylece, ele alınan genel seçimlerin sayılan yönleri itibariyle homojen bir grup oluşturdukları ve bunun barajın değişik seviyelerinin etkilerinin incelenebilmesi için doğal bir simülasyon ortamı sağladığı düşüncesinden hareket edilmiştir.

Seçim sonuçlarına doğrudan etki yapan bu faktörlerin benzerliğine karşın, bu seçimlerin ayrıldığı önemli bir nokta, özellikle 2007 seçiminde seçim barajından yasal olarak etkilenmeyen bağımsız milletvekillerinin daha yüksek oranda meclise girmesidir. Bu husus değerlendirilirken, bağımsızların büyük bir çoğunluğunun meclise belirli bir siyasi partinin (DTP/BDP) temsilcileri olarak girdiği ve seçimden hemen sonra mecliste bir parti grubu oluşturdukları göz önüne alınmıştır. Analizlerde bu milletvekillerinin, seçilirken doğal olarak barajdan etkilenmedikleri, grup oluşturduktan sonra

meclisteki güç endeksleri hesaplanırken ise tek bir parti olarak hareket ettikleri varsayılmıştır.

Geçmiş seçimlerden oluşturduğumuz bu simülasyon ortamı, 2011 seçimleri de aynı özellikleri taşıdığından, bu seçim için de doğru öngörüler ve değerlendirmeler yapmamıza imkan sağlamıştır.

2011 seçimi öncesi bazı tahmini oy oranları ile simülasyonlar gerçekleştirilirken, Temmuz 2007'den Haziran 2011 seçimine partilerin bölgesel oy dağılımlarının önemli oranda değişmediği varsayımı yapılmıştır. Bunun için öncelikle tahmini oy yüzdeleri, partilerin 2007 seçimindeki oy yüzdeleri ile oranlanarak artış/azalış katsayıları bulunmuştur. Bu katsayıların her bölgede partilerin 2007 seçiminde aldıkları oylarla çarpılmasıyla elde edilen bölgesel oylar üzerinden sandalyeler yeniden dağıtılmıştır. Buna göre, örneğin, bir parti ele alınan tahmine göre 2011 seçiminde 2007 seçimindeki ülke geneli oylarını %10 oranında artırmış olsun. Bu parti için oyların 2007 sonuçlarına göre tüm seçim bölgelerinde simetrik bir şekilde %10 arttığı varsayılmıştır.

Bu varsayımın geçerliliği Sertel ve Kalaycıoğlu (1995) ve Gürsel (1996, 1998) çalışmalarında incelenmiştir. Bu çalışmalarda Türkiye'de partilerin coğrafi oy dağılımlarının (bölgesel oy örüntülerinin) kısa dönemde (5-10 yıl) son derece istikrarlı bir yapı gösterdiği; bir fark olsa bile bunun yapılan simülasyonlardaki toplam etkilerinin ihmal edilebilecek düzeyde olduğu ifade edilmektedir.

Ayrıca bu çalışmada da, 2011 seçim sonuçlarının alınmasıyla, önceki tahminlerimizin karşılaştırılmasından, tahmin ve gerçekleşen arasında çok önemli farklar olmadığı; var olan sapmanın önemli bir kısmının da -öngörülemez bir etki olan- bağımsız adayların dağılım ve sayısında meydana gelen farklılıktan kaynaklandığı gözlenerek, önceki bulgular desteklenmiş, analizlerimizin tutarlılığı ortaya konmuştur.

5.2.1 2011 Öncesi Son Dört Seçime İlişkin Senaryo Analizi Sonuçları: Sandalye Sayıları, Orantısızlık ve Güç Endeksleri

Bu kısımda yapılan analizlerde 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimleri için barajının %0-%10 arasında, %15 veya %20 olması halinde (13 adet baraj alternatifi) partilerin parlamentoda elde ettikleri sandalye sayılarında, orantısızlık ve güç endekslerinde ne gibi değişimlerin olacağı, diğer faktörlerin sabit olduğu varsayımı altında araştırılmıştır. Burada esas olan barajın mevcut %10 seviyelerinden aşağılara düşürülmesi olmakla beraber, sadece yönetimde istikrar kısıtının ön plana alınmasının etkilerini yorumlayabilmek açısından %15 ve %20 seviyeleri de senaryolara dahil edilmiştir.

Aşağıda sırası ile 1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimlerinde alternatif baraj seviyelerinde elde edilmiş milletvekili sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 5-2 1995 Seçimi İçin Alternatif Baraj Seviyelerine Göre Sandalye Dağılımı

BARAJ ALTERNATİFLERİ - SANDALYE SAYILARI														
PARTİ	OY	0%	1%	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%	9%	10%	15%	20%
RP	21.38%	137	137	137	137	137	146	146	146	146	158	158	199	550
ANAP	19.65%	117	117	117	117	117	124	124	124	124	132	132	175	-
DYP	19.18%	119	119	119	119	119	124	124	124	124	135	135	176	-
DSP	14.64%	72	72	72	72	72	73	73	73	73	76	76	-	-
CHP	10.71%	48	48	48	48	48	48	48	48	48	49	49	-	-
MHP	8.18%	33	33	33	33	33	35	35	35	35	-	-	-	-
HADEP	4.17%	24	24	24	24	24	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	98%	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550

Tablo 5-3 1999 Seçimi İçin Alternatif Baraj Seviyelerine Göre Sandalye Dağılımı

BARAJ ALTERNATİFLERİ - SANDALYE SAYILARI															
PARTİ	OY	0%	1%	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%	9%	10%	15%	20%	
DSP	22.19%	124	124	124	124	124	128	128	128	128	136	136	203	544	
MHP	17.98%	117	117	117	117	117	123	123	123	123	129	129	178	-	
FP	15.41%	91	91	92	92	92	102	102	102	102	111	111	163	-	
ANAP	13.22%	72	72	72	72	72	79	79	79	79	86	86	-	-	
CHP	8.71%	33	33	33	33	33	34	34	34	34	-	-	-	-	
HADEP	4.75%	34	34	34	34	34	-	-	-	-	-	-	-	-	
BBP	1.46%	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
BAÇ.	0.87%	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	6	6	
Toplam	97%	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	

Tablo 5-4 2002 Seçimi İçin Alternatif Baraj Seviyelerine Göre Sandalye Dağılımı

BARAJ ALTERNATİFLERİ - SANDALYE SAYILARI														
PARTİ	OY	0%	1%	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%	9%	10%	15%	20%
AKP	34.43%	262	262	262	266	266	266	270	294	306	323	363	363	540
CHP	19.41%	116	116	116	116	116	116	118	130	140	153	178	178	-
DYP	9.54%	43	43	43	43	43	43	44	53	57	66	-	-	-
MHP	8.35%	33	33	34	34	34	34	35	37	40	-	-	-	-
GP	7.25%	28	28	28	28	28	28	28	29	-	-	-	-	-
DEHAP	6.14%	51	51	51	51	51	51	51	-	-	-	-	-	-
ANAP	5.11%	8	8	8	8	8	8	-	-	-	-	-	-	-
SP	2.49%	4	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BBP	1.02%	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BAĞ.	0.96%	4	4	4	4	4	4	4	7	7	8	9	9	10
Toplam	95%	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550

Tablo 5-5 2007 Seçimi için Alternatif Baraj Seviyelerine göre Sandalye Dağılımı

BARAJ ALTERNATİFLERİ - SANDALYE SAYILARI														
PARTİ	OY	0%	1%	2%	3%	4%	5%	6%	7%	8%	9%	10%	15%	20%
AKP	46.58%	334	334	334	335	338	338	341	341	341	341	341	387	387
CHP	20.88%	108	108	108	108	110	110	112	112	112	112	112	135	135
MHP	14.27%	68	68	68	68	68	68	71	71	71	71	71	-	-
DP	5.42	% 9	9	9	9	9	9	-	-	-	-	-	-	-
BAĞ. / BDP	5.32%	25	25	25	25	25	25	26	26	26	26	26	28	28
GP	3.04%	5	5	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
SP	2.34%	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	98%	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550	550

1995, 1999, 2002 ve 2007 seçim sonuçlarında ortaya çıkan orantısızlık ve güç endeksleri tüm partiler ve baraj seviyeleri için Ek'te verilen tablolarda sunulmuştur.²⁰ Uygulanan modellerin toplu sonuçları aşağıdaki bölümlerde yorumlanmaktadır.

5.2.2 Optimizasyon Modelinin Sonuçları

Optimizasyon modelinin, farklı görüşler altında, en uygun baraj seviyeleri için ulaştığı sonuçlar toplu halde Tablo 5-6'da sunulmaktadır.

²⁰ Verilen tablolarda sunulan güç endeksleri Banzhaf yöntemi ile hesaplanmıştır.

Tablo 5-6 Optimizasyon Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri

Optimal Baraj Seviyeleri (%)					
Farklı Görüşler	1995	1999	2002	2007	Ortalama*
Temsilde Adalet Ağırlıklı Görüş (m=9)	0-4	0-1	3-5	0-2	3
Yönetimde İstikrar Ağırlıklı Görüş (m=3)	9-10	0-1	7	0-2	5
Eşit Ağırlıklı Görüş (m=6)	0-4	0-1	7	0-2	4
Ortalama*	6	1	7	2	<u>Genel Ortalama</u> 4

(*) Önerilen en yüksek baraj seviyelerinin ortalaması alınarak en yakın tamsayıya yuvarlanmıştır.

Bu aşamada bulunan sonuçlar, barajın seçmenler üzerindeki -olası- davranışsal etkilerinin dışlandığı bir varsayım altında geçerli olduğundan, çalışmamızda bulunan seviyelerin bir ölçüde sapmalı olduğu öngörülebilir. Bu sapmayı en aza indirebilmek için, elde edilen seviye aralıklarının en yükseği alınarak ortalama değerlere ulaşılmıştır.

Bulunan seviye aralıklarının gerek yıllar (seçimler) bazında gerekse farklı yaklaşımlara göre genel ortalamasının (tamsayı olarak) %4 seviyesinde oluşması, analizlerin tutarlılığının bir göstergesi olmaktadır.

5.2.3 Çok Kriterli Karar Analizi Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri

Çok Kriterli Karar Analizi modeli;

Kriter 1: güç-oy orantısızlığı,

Kriter 2: en büyük üç partinin ağırlıklı güç toplamı ve

Kriter 3: sandalye – oy orantısızlığı

şeklinde verilen (bkz. Kutu 5) üç kriterin farklı sıralarına göre tekrarlanan biçimde uygulanmıştır.

Çözümleme sonucu en uygun (uzlaşık) baraj seviyelerine yönelik olarak elde edilen sonuçlar toplu halde Tablo 5-7'de sunulmaktadır:

Tablo 5-7 Çok Kriterli Karar Analizi Modelinin Önerdiği Baraj Seviyeleri

Optimal Baraj Seviyeleri (%)					
Farklı Kriter Öncelik Sıraları	1995	1999	2002	2007	Ortalama*
3 → 2 → 1	0-4	0-1	3-5	0-2	3
3 → 1 → 2	0-4	0-1	0-1	0-2	2
1 → 2 → 3	0-4	0-1	3-5	0-5	4
1 → 3 → 2	5-8	0-1	0-1	0-5	4
2 → 1 → 3	0-4	0-1	7-9	0-2	4
2 → 3 → 1	0-4	0-1	7	0-2	4
Ortalama*	5	1	5	3	<u>Genel Ortalama</u> 4

(*) Önerilen en yüksek baraj seviyelerinin ortalaması alınarak en yakın tamsayıya yuvarlanmıştır.

Tablo 5-7’de ilk dikkat çeken, sonuçların kriterlerin farklı öncelik sıralamalarından fazla etkilenmemiş olmasıdır. Elde edilen sonuçlar optimizasyon modelindeki sonuçları desteklemektedir. Bu modele göre de yılların ve farklı yaklaşımların ortalaması olarak %4 baraj seviyesini önermek mümkün görünmektedir.

Özetle, her iki modelden elde edilen bulgular ışığında seçim barajının %3 – %5 seviyelerine çekilmesinin temsilde adaleti güçlendireceği, buna karşın, kamuoyunda genelde sanıldığı gibi aksine, yönetimde istikrarı önemli ölçüde bozmayacağı söylenebilir. Her ne kadar modellerin uygulanması ile her seçim için farklı optimal sonuçlara ulaşılmış olsa da, baraj seviyesinin seçimden seçime kolayca değiştirilmeyeceği gerçeğinden hareketle, bu sonuçların bir ortalaması olarak %4 düzeyinde bir barajı önermek mümkün görünmektedir.

Diğer taraftan yakın bir gelecekte uygulanmasının istenmesi halinde, barajın birikimli etkisi de dikkate alınarak, son yıla daha fazla ağırlık verecek şekilde hesaplanan bir uygun barajın benimsenmesi düşünülebilir. Bu da, burada ortaya konulan çerçevede en uygun barajın %4’ten düşük belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu önerinin 2011 seçimleri öncesinde ve barajın davranışsal ve dinamik (birikimli) etkilerinin ele alınmadığı analizlerle bulunduğu unutulmamalıdır. Nitekim 2011 seçimine ilişkin değerlendirmeler ve barajın sözü edilen etkilerinin de hesaba katıldığı analizlerde bu seviyenin daha da aşağıya düştüğü gözlenmiştir. Ancak, hangi yaklaşım esas alırsa alınsın, %4’ün üzerinde bir baraj seviyesinin belirlenmesi ile (temsilde adalet amacındaki sapmalar nedeniyle) optimalden uzaklaşılacağını söylemek mümkündür.

5.2.4 Optimal Baraj Seviyesinde Temsilde Adalet ve Güç Göstergelerindeki Değişim

1995-2007 arasındaki seçimlerin ortalamasından ulaşılan optimal %4 baraj seviyesi ile mevcut seviye olan %10, temsilde adalet ve güç göstergeleri açısından karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5-8'de sunulmaktadır.

Tablo 5-8 Ortalama Optimal Baraj Seviyesinde (%4) Adalet ve Güç Göstergelerindeki Değişim

Göstergeler/Yıllar	1995		1999		2002		2007		Ortalama		YÜZDE DEĞİŞİM
	%10	%4	%10	%4	%10	%4	%10	%4	%10	%4	
Mevcut ve Optimal Baraj Seviyeleri											
Meclise giren parti sayısı	5	7	5	7	2	7	3	4	3,75	6,25	%66 ↑
Temsil edilemeyen oy oranı	0,14	0,02	0,18	0,05	0,45	0,09	0,13	0,08	0,23	0,06	%74 ↓
Temsilde Orantısızlık Endeksi	0,08	0,04	0,06	0,03	0,32	0,13	0,15	0,14	0,15	0,09	%44 ↓
Ağırlıklı güç toplamı	0,32	0,26	0,20	0,22	0,61	0,49	0,61	0,61	0,44	0,40	%9 ↓
Sandalye Parçalanmışlığı Endeksi	0,77	0,81	0,79	0,83	0,46	0,70	0,55	0,56	0,65	0,73	%12 ↑

(*) Sıralama merkezi ağırlıklandırma yöntemine göre hesaplanan ağırlıklara göre, birinci partinin gücü 0,61, ikinci partinin güç endeksi 0,28 ve üçüncü partinin gücü 0,11 ile çarpılarak toplanmıştır.

Tablo 5-8’de, %10 baraj seviyesinin %4’e çekilmesiyle “temsilde adalet” ilkesine ilişkin göstergelerden “meclise girebilen parti sayısı”, “temsil edilmeyen oy” ve “orantısızlık endeksi”nin ne şekilde değiştiği gösterilirken, aynı zamanda “yönetimde istikrar” göstergesi olarak kullandığımız “en büyük üç partinin ağırlıklı güç toplamına” ve ayrıca “(sandalye) parçalanmışlık endeksine” yer verilmiştir.

1995, 1999, 2002 ve 2007 seçimlerini Tablo 5-8’deki bulgular ışığında kısaca değerlendirelim:

1995 seçimi: 1995 seçiminde %4 baraj senaryosuna göre, meclise giren parti sayısı MHP ve HADEP’in de katılımıyla 5’ten 7’ye yükselmiş ve bu bağlamda temsil edilemeyen oy yüzdesi %14’ten %2’ye, orantısızlık endeksi de 0,08’den 0,04’e düşmüştür. Barajın %4’e düşürülmesi ile ilk üç partinin ağırlıklı güç toplamı 0,32’den 0,26’ya gerilemiştir.

1999 seçimi: Bu seçimin ilginç bir özelliği barajın %4’e düşürülmesinin hem temsilde adaleti arttırması, hem de ilk 3 partinin ağırlıklı güç endeksinde bir artışa yol açmasıdır. 1999 seçimlerinde barajın %4’e düşürülme senaryosunda CHP ve HADEP’in de meclise girmesiyle parlamentodaki parti sayısı 5’ten 7’ye çıkmış ve ayrıca temsil edilemeyen oy oranı %18’den %5’e düşmüştür. Temsilde orantısızlık endeksinde 0,06’dan 0,03’e bir düşüş yaşanırken ilk 3 partinin ağırlıklı güç toplamı da 0,20’den 0,22’ye çıkmaktadır. *Kanımızca 1999 seçimleri parçalanmışlık endeksi yerine güç endeksinin kullanılmasının neden daha anlamlı olduğunu gösteren yaşanmış bir örnektir. Ayrıca bu bulgu barajın varlığının her durumda yönetimde istikrarı arttırmayacağı görüşünü de desteklemektedir.*

2002 Seçimi: 2002, ele alınan tüm seçimler arasında temsil anlamında en adaletsiz seçimdir. Bu sebeple barajın %4’e düşürülmesi, meclise giren parti sayısını 2’den 7’ye çıkarmakta (ek olarak, DYP, MHP, GP, DEHAP ve ANAP meclise girmekte) ve temsil edilemeyen oy oranını %45’den %9’a düşürerek temsilde adalete çok olumlu bir etki yapmaktadır. Ayrıca, temsilde orantısızlık endeksi 0,32’den 0,13’e düşerken, ağırlıklı güç toplamı da 0,61’den 0,49’a gerilemektedir.

2007 Seçimi: Barajın %4’e düşürülmesi ile meclise giren parti sayısı 3’ten 4’e çıkmakta (DP meclise girmekte) ve temsil

edilemeyen oy oranı %13'ten %8' e düşmektedir. İlginç bir nokta, orantısızlık endeksinin %15'ten %14'e düşmesine karşın, ağırlıklı güç toplamında bir düşüşün meydana gelmemesidir. *Bu seçim yine güç kavramının parçalanmışlık kavramı yerine kullanılmasındaki yerindeliği göstermektedir.*

Son dört genel seçimin ortalama sonuçlarına göre:

- (1) Meclise girebilen parti sayısının 3,75'ten 6,25'e çıktığı,
- (2) Mecliste temsil edilmeyen oy oranının %23'ten %6'ya düştüğü,
- (3) Orantısızlık endeksinin 0,15'ten 0,09'a gerilediği görülmektedir.

Bu bulgular neticesinde barajın %4 seviyesine düşürülmesi ile "temsilde adalet" in önemli ölçüde düzeldiği söylenebilir.

Ayrıca elde edilen ortalama sonuçlara göre,

- (1) Güç endeksi 0,44'den 0,40'a düşmektedir.
- (2) Sandalye bazında parçalanmışlık endeksi 0,65'ten 0,73'e çıkmaktadır.

Özetle, barajın %4'e çekilmesi ile "temsilde adalet" göstergelerinde meydana gelen düzelmelere karşılık, genel kanının aksine, "yönetimde istikrar" anlamında çok fazla kayıp olmamaktadır.

Son dört genel seçime ilişkin olarak bulunan ortalama optimal %4 baraj seviyesi ve mevcut %10 baraj seviyesinde elde edilen sandalye sayıları Tablo 5-9'da bir araya toplanmıştır.

Tablo 5-9 Mevcut ve Optimal Baraj Seviyelerinde Sandalye Sayılarının Karşılaştırılması

	1995		1999		2002		2007				
	%10	%4	%10	%4	%1	%4	%10	%4			
RP	158	137	DSP	136	124	AKP	363	266	AKP	341	338
ANAP	132	117	MHP	129	117	CHP	178	116	CHP	112	110
DYP	135	119	FP	111	92	DYP	-	43	MHP	71	68
DSP	76	72	ANAP	86	72	MHP	-	34	DP	-	9
CHP	49	48	DYP	85	75	GP	-	28	BAÇ/ BDP	26	25
MHP	-	33	CHP	-	33	DEHAP	-	51	-	-	-
HADEP	-	24	HADEP	-	34	ANAP	-	8	-	-	-
-	-	-	BAÇ	3	3	BAÇ	9	4	-	-	-

Barajın uzun dönemli - birikimli (dinamik) etkilerinin tanımlanması ve bu etkilerin dahil olduğu analiz sonuçlarına bir sonraki bölümde yer verilecek olsa da Tablo 5-9'dan hareketle bir hususa bu noktada dikkat çekmekte fayda görmekteyiz.²¹ Uzun yıllardır süre gelen %10 baraj seviyesinin dinamik sonuçları neticesinde 2007 yılında dört parti dışında hiçbir partinin %4 seviyesini bile geçemediği görülmektedir. Bu da %10'luk baraj seviyesinin birikimli etkisinin artık küçük partilerin iyice "tabela" partilerine dönmesine yol açtığına bir işaret olarak yorumlanabilir.

Bu noktaya kadar yapılan analizlerde barajın davranışsal ve birikimli etkisi analizlere katılmamıştır. Bu aşamadan sonra söz konusu varsayımın genişletilmesi için gerekli açıklamalara yer verilecek ve 2011 seçiminin tahmini ve gerçekleşen sonuçları için bu hususları da dikkate alan analizler gerçekleştirilecektir.

²¹ Bu olgunun tek sebebi %10'luk yüksek bir baraj olmasa da, bu faktörün önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

5.3 Barajın Seçmen Davranışı Üzerindeki “Kısa Dönemli (Statik)” ve “Uzun Dönemli – Birikimli (Dinamik)” Etkileri

Barajın stratejik etkilerini “seçmen davranışında” ve “parti davranışında” olmak üzere iki ana başlıkta toplayabiliriz. Parti davranışlarından kastedilen; barajın düşürülmesinin yeni parti oluşumuna yol açması ve/veya bazı partilerin birleşerek seçime girmesidir. Biz bu çalışmada barajın parti davranışı üzerindeki etkilerini dışlayarak barajın sadece seçmen davranışı üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktayız.

Barajın seçmen davranışı üzerindeki etkilerini kısa dönemli (statik) ve birikimli (dinamik) etkiler olmak üzere iki gruba toplayabiliriz.

Birincisi, %10 barajı uygulanan mevcut bir seçimde azımsanamayacak sayıda seçmen birinci tercihleri olan partinin baraj altında kalacağı düşüncesiyle ikincil tercihlerine oy kullanmaya zorlanmaktadır. Bu davranış biçimini barajın “statik” (kısa dönem) etkisi olarak adlandırabiliriz.

Daha açık olarak bu davranışın temel sebebi, oy verenlerin birinci tercihleri olan ancak barajı geçememe olasılığı yüksek bir partiye oy verdiklerinde, oylarının boşa gideceğini veya hiç istemedikleri bir partinin seçimi kazanacağını düşünmeleridir. Bu sonuçlara engel olmak için seçmenler, barajı geçeceğine inandıkları ve ikinci sırada tercih ettikleri bir partiye oy verebilirler. Burada ikincil tercih ifadesi üçüncül ya da daha sonraki tercihleri de içerecek şekilde, geniş bir manada kullanılmıştır.²²

İkinci olarak da, bu seçmen davranışı uzun süre yinelenmediği takdirde %10 seviyesinin altında kalan partilerin zamanla kan kaybederek ‘tabela’ partisine dönüşmesine yol açabilir, ve bu olguyu da barajın “uzun dönemli - birikimli (dinamik)” etkisi olarak isimlendirilebiliriz. Önceki bölümlerde seçim barajının, “yönetimde istikrarı azaltmadan temsilde adaleti önemli ölçüde artıran bir seviyeye çekilmesinin mümkün olduğu” gösterilmiş, ‘barajın birikimli etkisi’ne ilişkin önemli bir noktaya da dikkat çekilmişti. Buna göre, 1995’ten beri uygulanan %10’luk ülke barajının oyları birkaç büyük partide topladığı, 2007 seçimlerinde ise çoğu partinin %4 seviyesini bile geçemeyen tabela partilerine dönüştüğünün gözlemlendiği de vurgulanmıştı.

²² Ayrıca bazı seçmenler, yüksek bir baraj nedeniyle ikincil tercihleri yerine hiç oy kullanmamayı da seçebilirler.

5.3.1 Barajın Kısa Dönemli (Statik) Etkisi

Barajın kaldırılmasının statik etkisini görebilmek için A&G Araştırma Şirketi tarafından Aralık 2010 ayında sağlanan anket sonuçları incelenmiştir. Bu anketin verileri, 2011 seçimine az bir zaman kala ve barajın düşürülmesi / kaldırılması tartışmalarının yoğunlaştığı bir süreçten kısa bir süre sonra elde edilmiş olması bakımından önemlidir.²³

Tablo 5-10'un ilk sütunu tüm seçim anketlerinde klasik olarak sorulan ve mevcut koşullarda (%10 barajında), 'bugün seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz' sorusuna karşılık seçmen tercihlerini yansıtmaktadır. İkinci sütun ise 'baraj olmasa idi hangi partiye oy verirdiniz' sorusuna yanıt olarak seçmenlerin "birinci tercihlerini" ifade ettikleri, yani kısaca barajın etkisinin olmadığı durumu göstermektedir. Tablonun üçüncü sütununda bu iki durum arasındaki farklara yer verilmiştir. Son sütunda ise, Kutu-7'de iii. şıkta belirtilen yöntem uygulansaydı ulaşılabilecek olan sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 5-10 Barajın Kısa Dönemli (Davranışsal) Etkisi: Seçmenlerin %10 ve %0 Baraj Durumundaki Farklı Tercihleri

Parti	"Bugün Seçim Olsa?" (İkincil tercihler)	"Hiç Baraj Olmasaydı?" (Birincil Tercihler)	Birincil ve İkincil Tercihler Arasındaki Farklar	Belirlenen Yöntem Sonucunda Elde Edilen Birincil Tercihler
AKP	45,3	41,2	- 4,1	40,8
CHP	28,9	25,4	- 3,5	26,0
MHP	10,1	8,3	- 1,8	9,1
BDP	6,9	7,2	+ 0,3	6,9
DSP	2,0	4,5	+ 2,6	3,9
SP	1,9	3,7	+ 1,7	3,7
HSP	1,6	3,2	+1,6	3,1
DP	1,1	2,2	+ 1,1	2,2
DİĞER	2,2	4,3	+2,1	4,3

²³ Temmuz 2010'da CHP'nin barajın %7'ye düşürülmesi teklifi AKP tarafından reddedilmişti.

Bu tahminlere göre; barajın olmadığı durumda görece küçük partilerin (BDP dışında²⁴) oyları, beklendiği üzere %10 baraj seviyesine kıyasla artış göstermektedir. Bu oylar mevcut durumda barajı geçen görece büyük üç partiden (yaklaşık her birinin %10'u oranında) gelmektedir.

Dolayısıyla elde edilen anket sonucuna göre mevcut durumdaki oy oranından davranışsal etkinin dahil olduğu birincil tercihlere geçişi yaklaşık olarak sağlayan yöntem önerisi “barajı geçen 3 partinin her birinden %10 oy çıkarılarak elde edilen oy toplamının diğer tüm partilere (Bağımsızlar/BDP hariç) büyüklükleri oranında dağıtılması” olarak özetlenebilir. Bu sayede elde edilen sonuçlar dördüncü sütunda (“Belirlenen Yöntem Sonucunda Elde Edilen Birincil Tercihler” sütunu) verilmiştir. Tablo 5-10’da bu sonuçların gerçek anket sonuçlarına yakınlığı (“Hiç baraj olmasa idi” sütunu) açıkça gözükmemektedir. Bu yöntemi belirlememizin amacı daha farklı anket ve/veya gerçekleşen sonuçlara uygulayabilmek, yani mevcut durum (%10 baraj) sonuçlarından birincil tercihlere geçişi sağlayabilmektir.²⁵

5.3.2 Barajın Birikimli (Dinamik) Etkileri ve Oy Parçalanmışlığı

Bu bölümde ise, yüksek bir barajın uzun süreli varlığının seçimde ve siyasi sistemde yarattığı etkilere değinilmekte; barajın düşürülmesinin (hatta kaldırılmasının) beklendiği gibi “oy parçalanmışlığına”, en azından kısa vadede, yol açmayacağı beklentisi ortaya konulmaktadır. Bu bölümde Şubat 2011’de A&G şirketi tarafından sağlanan oy tahminleri kullanılarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına yer verilmiş, yukarıda geçmiş seçimler için yapılan analizler 2011 seçiminin bir tahmini için de tekrarlanmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, kitabın I. ve II. no.lu kısımları Haziran 2011 seçiminin gerçekleşmiş olduğu tarihten kısa bir süre önce tamamlanmış olduğundan, tahminler ve gerçekleşen sonuçlar üzerinden yapılan analizlerin tutarlılığını göstermek amacıyla bu sonuçlar aynen bırakılmıştır²⁶.

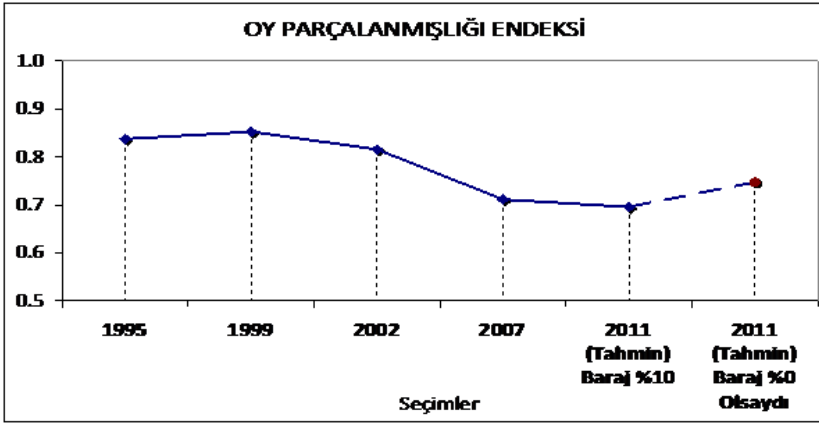
24 *Önceki seçimlere (2007) bağımsızlarla giren ve 2011 seçimlerinde de bu stratejik davranışı tekrarlayan BDP’nin, yeni durumda kazanımının az olması doğal görülmelidir.*

25 *Benzeri anket sonuçları ile bu yöntemin geçerliliği ve detayları hakkında daha çok bilgi edinilebilir.*

26 *Bu analizlere ilişkin sonuçlar TEPAV tarafından Mart ve Nisan aylarında politika notu olarak kamuoyuna açıklanmıştır.*

Barajın uzun süreli olarak yüksek bir düzeyde korunması ve bu durumun süreceği algısı seçmen ve parti davranışlarını etkileyerek, bazı küçük partilerin zamanla yok olmasına ya da sadece sembolik oy almalarına; bir başka açıdan bakıldığında ise, oyların zaman içerisinde büyük partilerde toplanmasına neden olmaktadır. Bu olguyu daha iyi analiz etmek için ‘oy parçalanmışlığı’ endeksine bakabiliriz. Bu endeks başka faktörlerden²⁷ de etkilenmekle beraber barajın dinamik etkisini de içermektedir. Şekil 5-1’de görüldüğü üzere oy parçalanmışlığı endeksi 1995’ten 2007’ye azalma eğilimindedir. Buradan çıkarılabilecek ilk sonuç, süre gelen yüksek bir barajın dinamik etkisiyle beraber oyların geçmişe oranla daha az sayıda partide toplandığı gerçeğidir. Bu durum görece küçük partilerin siyasi ortamda yaşama şanslarını azaltmaktadır.

Şekil 5-1 Son Dört Seçim ve 2011 Tahminine Göre %10 ve %0 Baraj için Oy Parçalanmışlığı Endekslerinin Gelişimi

2011 için %10 barajındaki tahmini oy dağılımı (Tablo 5 10’daki “bugün seçim olsa?” başlıklı birincil sütun) temel alındığında oy parçalanmışlığı yine geçmişe göre düşük seyretmektedir (2007’dekine benzer bir şekilde). 2011 için barajın olmadığı durumda (Tablo 5 10’daki “baraj olmasaydı” başlıklı ikinci sütun) davranışsal etkileri içeren oy tahminleri bile kullanılsa, oy parçalanmışlığı geçmişe göre düşük seyredecek, örneğin 1999’daki seviyesine ulaşması

²⁷ Örneğin siyasi konjonktür gibi.

beklenmeyecektir. O halde, barajın düşürülmesi ile yönetimde istikrar anlamında çok ciddi bozulmalar yaşanacağı endişesinin -en azından kısa vadede- yerinde olmadığını söylenebilir.

Özetle, %10 gibi yüksek bir baraj seviyesinin yarattığı statik ve dinamik etkilerden dolayı oyların büyük partilerde toplanma eğiliminde olduğunu görmekteyiz. Başka bir deyişle, küçük partiler barajın kısa ve uzun vadeli sonuçlarından dolayı çok düşük oy oranlarında kalmaktadırlar. *2011 seçimi için örneğin barajı %4'e çekmek, bir taraftan mecliste temsil edilen parti sayısını artırırken, aynı zamanda seçmenlere birincil tercih yapma şansı vererek sadece niceliksel değil, niteliksel anlamda da temsilde adaleti güçlendirebilirdi. Burada bahsedilen "Niceliksel Adalet" kavramı ex-post olarak (seçim sonrası) ölçülebilen (örneğin sandalye-oy oranları farklarıyla) bir kavramdır. "Niteliksel Adalet" kavramı ise ex-post olarak ölçümlere dahil olmadan sistemin özüne ilişkin adaleti ilgilendiren bir kavramdır. Dolayısıyla niceliksel adaletin artması kadar, niteliksel adaletin de artmasının demokrasinin kalitesinde iyileşme sağlamaya katkı yapması beklenir.*

"Niteliksel Adalet" kavramını barajın %4'e düşürülmesi özelinde daha detaylı açıklayacak olursak; bu politika sonucunda bazı seçmenlerin ikincil tercihlerinden birincil tercihlerine kayması neticesinde temsilde "niteliksel" bir düzelme olacağından bahsedebiliriz. Bireylerin ikincil tercihleri yerine birincil tercihlerini kullanmaları demokrasinin kalitesinin artması bağlamında da oldukça önemlidir. A&G şirketinin Aralık 2010'da yapmış olduğu "mevcut durumda hangi partiye oy vereceksiniz?" ve "baraj olmasaydı hangi partiye oy verirdiniz?" sorularına karşılık alınan cevapların kıyaslanmasıyla yapılan analizlerde, oyların yaklaşık olarak %10'unun yer değiştirdiği görülmektedir. Bunun anlamı %10 barajında %10 oranında seçmenin birinci sırada tercih ettikleri partilere oy veremeyerek barajı geçen partilere yönelmeye zorlanmış olmasıdır. Ayrıca, bir kısım seçmenin de %10 baraj nedeniyle oy kullanmadığı göz önüne alındığında, bu durumların da temsilde adalet ve demokrasinin kalitesinin ciddi bir şekilde zedelenmesi anlamına geldiği açıktır.

5.3.3 Barajın Davranışsal Etkisinin Dikkate Alınması: 2011 Seçim Tahmini Üzerinde Analizler

Seçim barajının “davranışsal etki”sinin olmadığı temel (benchmark) modeldeki analizler (Bölüm 5.2’deki 1995-2007 arasındaki seçimleri içeren analizler), yukarıda açıklanan bilgiler ışığında “davranışsal etki”nin de dahil edilmesiyle tekrarlanmıştır.

Bunun için, ilk olarak, 2007 genel seçimi – 2009 yerel seçimi arasındaki oy farklarının belirli yüzdeleri alınıp simülasyonlar tekrarlanmış, temel analizlerde bulunan sonuçlara yaklaşık değerler elde edilmiştir (Kutu 7, *ii.* yöntem).

İkinci olarak da 5.3. alt bölümünde elde edilen anket sonuçlarından bir “genelleme” yaparak davranışsal etki 2011 seçimleri için hesaba katılmıştır (Kutu 7, *iii.* yöntem). Bu “genelleme” anket sonuçları gözlemlerine dayanarak şu varsayımları içermektedir:

- (1) Barajı geçen her partiden %10 oranında bir oyun çıkarılması,
- (2) Bu çıkarılan oyların toplamının barajı geçemeyen partilere, büyüklükleriyle orantılı olarak dağıtılması (bağımsızlar dışında).

Böylece, yapılan bu “genelleme” anket sonuçları ile tutarlı varsayımlara dayandığı için -bir kesinlik arz etmese bile- davranışsal etkinin uygun bir şekilde analize dahil edilmesini sağlamaktadır. Bu “genelleme” 2011 Şubat A&G araştırmasından elde edilen sonuçlara uyarlandığında şu oy oranları elde edilmektedir:

**Tablo 5-11 Barajın Kısa Dönemli Etkisi (2011 Şubat Tahminleri):
Seçmenlerin %10 ve %0 Baraj Durumundaki Farklı Tercihleri**

Parti	“Bugün Seçim Olsa?” (İkincil tercihler)	“Hiç Baraj Olmasaydı?” (Birincil Tercihler)
AKP	47,2	42,5
CHP	27,3	24,6
MHP	12,1	10,9
BDP	6,0	6,0
DSP	1,6	3,5
SP	1,2	2,6
HSP	1,5	3,3
DP	1,0	2,2
DİĞER	2,1	4,6

Tablo 5-11’da ilk sütunda mevcut koşullarda (%10 barajında), ‘bugün seçim olsa hangi partiye oy verirdiniz’ sorusuna karşılık seçmen tercihleri gösterilmektedir. İkinci sütun ise ‘baraj olmasa idi hangi partiye oy verirdiniz’ sorusunun yanıtına ilişkin olarak bahsedilen yöntem ile türetilen oy oranlarını yansıtmaktadır.

Tablonun birinci sütunundaki oy oranları kullanılarak %10 baraj seviyesindeki sandalye dağılımları; ikinci sütununda gösterilen ve barajın düşürülmesi ile ortaya çıkacak olan davranışsal etkiyi de yansıtan oy oranlarıyla ise %4, 3, 2, 1 ve 0 baraj seviyelerindeki sandalye dağılımları hesaplanarak, Tablo 5-12’de sunulmuştur:

Tablo 5-12 Mevcut Durumda ve Alternatif Baraj Seviyelerinde Sandalye Dağılımı (2011 Tahmini)

2011 (Tahmin)							
ALTERNATİF BARAJ SEVİYELERİ)							
Partilerin çıkaracakları Milletvekili sayıları (Bağımsızlarla birlikte)	PARTİ	%10	%4	%3	%2	%1	%0
	AKP	325	325	320	319	319	319
	CHP	148	148	144	142	142	142
	BAĞ. / BDP	27	27	27	26	26	26
	DSP	-	-	7	7	7	7
	HAS Parti	-	-	6	6	6	6
	SP	-	-	-	4	4	4

Tablo 5-12’de gösterilen sandalye dağılımı sonuçlarıyla temsilde adalet ve yönetimde istikrar kavramları ile ilgili şunlar söylenebilir: Meclise giren parti sayısı %10, %4, %3 ve %0-2 baraj seviyelerinde sırası ile 4, 4, 6 ve 7 olmaktadır. Bu bağlamda, %3 ya da %0-2 baraj seviyeleri, %10 ve %4’e nazaran meclise daha fazla parti taşımaktadır. Temsilde adalet artışını yansıtan bu duruma ‘niceliksel’ gösterge diyebiliriz. Bunun yanı sıra seçmenlerin ‘birincil’ tercihlerini yansıtmaması nedeni ile temsilde adalet anlamında ‘niteliksel’ bir kazanç da söz konusudur.²⁸

Yönetimde istikrar bağlamında da alternatif tüm baraj seviyelerinde birinci partinin tek başına iktidar olabildiği iki büyük partili benzer bir yapıya ulaşılmakta olduğu görülmektedir. *Sonuç olarak, barajın düşürülmesi ile yönetimde istikrar anlamında bahsi geçen üç durum arasında bir fark olmaksızın, temsilde adalette hem niceliksel bir artış (meclise giren parti sayısının artması), hem niteliksel anlamda bir iyileşme (birincil tercihlere yönelim) söz konusudur.*

²⁸ Bu bağlamda %10 baraj seviyesinde ikincil tercihleri içeren oy tahminlerinden elde edilen mecliste temsil edilemeyen oy oranı ve orantısızlık endeksini, birincil tercihleri yansıtan oy tahminlerinden elde edilecek (%4 ve %0-3) bulgular ile karşılaştırmak doğru olmayacaktır.

5.3.4 Barajı Düşürme Politikasının Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrara Yansımaları Açısından Uluslararası Önemi

Bu bölümde, Türkiye’de gerçekleştirilen son dört genel seçimde elde edilen sonuçlar ile bu çalışmada bulunan optimal baraj seviyeleri üzerinden hesaplanan temsilde orantısızlık ve ağırlıklı ortalama güç endekslerini, seçilen ülkelerin son dönemlerdeki seçim sonuçlarından hesaplanan endekslerle karşılaştıracğız.

Analize dahil edilen ve bazıları Avrupa Birliği üyesi olan ülkeler ile bu ülkelerde son dönemde gerçekleştirilen seçimler aşağıdaki tabloda listelenmektedir. Tabloda uygulanan ülke barajı seviyeleri ve seçim sonuçlarından hesaplanan güç ve orantısızlık endekslerine de yer verilmektedir. Verilere çeşitli internet kaynaklarından²⁹ ve ülkelerin resmi seçim istatistikleri sayfalarından ulaşılmıştır.

Tablo 5-13 Bazı Ülkeler, Seçimler, Baraj ve Endeksler

Ülke	Seçim Yılı	Uygulanan Ulusal Seçim Barajı*	Güç Endeksi	Parçalanmışlık Endeksi	Orantısızlık Endeksi
İsrail(IL)	2009	%2	0,23	0,85	0,03
Slovenya (SI)	2008	%4	0,27	0,77	0,03
Rusya (RU)	2007	%7	0,61	0,48	0,05
Hollanda (NL)	2010	%0	0,21	0,85	0,01
Norveç (NO)	2009	%4	0,35	0,75	0,03
Finlandiya (FI)	2007	%0	0,30	0,81	0,03
İspanya (ES)	2008	%0	0,37	0,57	0,04
Portekiz (PT)	2009	%0	0,33	0,68	0,05
İsveç (SE)	2006	%4	0,33	0,76	0,03
Ukrayna (UA)	2007	%3	0,33	0,70	0,03
Polonya (PL)	2007	%5	0,37	0,65	0,04
Ortalama			0,34	0,72	0,03

29 <http://www.electionresources.org>

(*) Bazı ülkelerde ulusal baraj seviyesinin yanında, bu seviyeyi olumlu manada geçersiz kılacak bölgesel baraj seviyeleri de tanımlanmıştır. Örneğin İsveç'te bir bölgede %12'yi geçen bir partinin %4 ulusal baraj seviyesinden etkilenmemesi öngörülmüştür.

Tablo 5-13'ten temsilde adalet (orantısızlık) ile yönetimde istikrar (güç) arasındaki ikameye diğer ülkeler açısından bakıldığında, birçok ülkenin temsilde adaletten ödün vermek istemediği için, güçten feragat etmeyi göze almış olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Bu açıdan da Türkiye'nin, orantısızlık anlamında ele alınan ülkelerin ortalamasına ulaşmak istiyorsa, güçten bir miktar ödün vermek pahasına da olsa baraj seviyesini düşürmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Orantısızlık ve gücün yanında, analiz kapsamına alınan tüm ülkeler ve Türkiye'nin geçmiş seçim sonuçları üzerinde mevcut ve optimal barajlarla hesaplanan parçalanmışlık endeksinin ortalama değerlerini içeren bir tablo aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 5-14 Endeks Ortalamaları Üzerinden Ülkelerarası Karşılaştırma

Endeks Ortalamaları	(Temsilde) Orantısızlık	Güç	Parçalanmışlık
Türkiye %10 Baraj (TR)	0,15	0,44	0,65
Türkiye Optimal Baraj (TR*)	0,09	0,38	0,73
Diğer Ülkeler	0,03	0,34	0,72

(*) Türkiye için bulunan optimal baraj seviyelerine ilişkin hesaplanan endeks değerleri.

Tablo 5-14'ten, mevcut durumda Türkiye'nin ortalama orantısızlık değerlerinin ele aldığımız ülkelerin ortalamasından oldukça fazla ve güç endeksinin de daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye için önerilen optimal baraj seviyeleri kullanılarak hesaplanan değerlerle, parçalanmışlık düzeyi bakımından diğer ülke ortalamalarına eşit bir değer yakalanırken, orantısızlık anlamında ciddi düzeyde bir iyileşmenin sağlandığı görülmektedir. Üstelik yeni durumda Türkiye'nin güç endeksi hala diğer ülkelerinin ortalamasından fazladır.

Türkiye için Tablo 5-14'te hesaplanan farklı endeksler karşılaştırıldığında mevcut durum önerilen optimal seviyelere çekildiğinde yönetimde istikrarda %13 lük bir fedakarlık karşılığında temsilde adalette %44'lük bir iyileşmenin sağlanabileceği görülmüştür.

Uluslararası karşılaştırma sonucunda Türkiye'de seçim barajının düşürülmesinin gerekliliği açısından öne sürülebilecek bir başka argüman da, Türkiye'ye en yakın ve diğer ülkelerin arasında en yüksek baraj seviyesine (%7) sahip olmakla birlikte, temsilde orantısızlık açısından Türkiye'den daha iyi durumda olan Rusya ile yapılan karşılaştırmada ortaya çıkmaktadır. Rusya ile aynı güç seviyesine ulaşılmış olan 2002 ve 2007 seçimlerinde bu fark maksimumda görülmektedir. Bunun sebebi Rusya'da ele alınan seçimlerde tek başına iktidar gücüne sahip olan partinin, bu güce %64 seviyesinde oy ve %70'lik sandalye oranı ile ulaşmış olmasıdır. Yani, bu partinin elde ettiği güç, aldığı oy oranına yakındır. Buradan hareketle Türkiye'de bu oranda oy almadıkça bir partinin tek başına iktidar olacak ya da Anayasayı değiştirecek kadar sandalye ve / veya güce ulaşmasının görece olarak adaletsiz olduğunu, bunu sağlayan barajın ise aşırılığını savunmak mümkün görünmektedir.

Son olarak, Türkiye'de seçim barajının düşürülmesinin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde de önemli bir adım olduğu ileri sürülebilir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, seçimlerde baraj seviyesinin %3'ten fazla olmaması gerektiğini belirtmiş ve Türkiye'ye barajı düşürmesi tavsiyesinde bulunmuştur (Parliamentary Assembly Council of Europe, 2004 ve 2007).³⁰ Diğer taraftan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu hususta 30 Ocak 2007 ve 8 Temmuz 2008 tarihlerinde yaptığı oylamalarda 'Türkiye'deki seçim barajının özgür seçimlere ilişkin insan hakları hükümlerine aykırı olmadığını, Türkiye'de siyasi ortamda son yıllarda bozulan istikrarı yeniden tesis etmeye yönelik olduğunu' ifade etmiştir. Son olarak 2010 yılında yayınlanan raporda tekrardan Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında en yüksek baraj seviyesine sahip olan ülke olduğu vurgulanmıştır.

³⁰ <http://www.assembly.coe.int>

6. SEÇİM ÇEVRESİ BÜYÜKLÜĞÜ VE “ADALET”E YANSIMASI

Seçim çevresi büyüklüğü kavramı iki nedenle alınan oy oranından farklı sandalye ve güç oranlarına sahip olunmasına, yani adaletsizliğe neden olabilmektedir. Birincisi, bir ülkede seçim çevrelerinin küçük olarak belirlenmesi sonucunda seçim bölge sayısının fazla olması nedeniyle ortaya çıkacak olan sapmadır. İkinci olarak da, seçim çevresi büyüklüklerinin seçmen ya da nüfus sayısı ile orantılı olarak belirlenmediği durumda seçim bölgelerindeki seçmen oylarının değerleri farklılaşarak sapma etkisi yaratacaktır. Bu bölümde, seçim çevresi büyüklüğünün önemli ölçüde adaleti bozucu etkiler yaptığı gösterilerek daha adaletli seçim çevresi büyüklüğünün belirlenmesine ilişkin önerilere yer verilecektir.

6.1 Seçim Bölgelerine Tahsis Edilen Milletvekili Sayılarında Ortaya Çıkan Adaletsizlik

Nispi temsile dayanan bir seçim sisteminde dahi temsilde orantısızlığın var olmasının bir nedeni de bölgesel oyların eşit değerde olmamasıdır. Bunu çok basit bir örnekle açıklayacak olursak; toplam nüfusun 100 olduğu bir ülkede 2 seçim bölgesi olduğunu ve bu ülkede toplam 4 milletvekili seçileceğini düşünelim.³¹ Her iki bölgenin de 2 milletvekili çıkaracağına karar verilmiş olsun. 25 nüfuslu 1. bölge ve 75 nüfuslu 2. bölge için A ve B partilerinin varsayımsal oy dağılımı ve çıkardıkları toplam milletvekili sayıları Tablo 6-1’de özetlenmiştir:

Tablo 6-1 Örnek Durum: Oy Dağılımı ve Elde Edilen Milletvekili Sayıları

Partiler	1. Bölge Oy Dağılımı	2. Bölge Oy Dağılımı	Çıkarılan Toplam Milletvekili
A partisi	25	0	2
B partisi	0	75	2

³¹ Bu örnekte nüfus ile seçmen sayısının eşit olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca, yalnızca milletvekili tahsisinde ortaya çıkabilecek adaletsizlikleri yansıtmak için herhangi bir seçim barajı uygulamasının olmadığı varsayılmıştır.

1. bölgede A partisi, 2. bölgede B partisi tüm oyları aldığından sırası ile birinci bölgede A partisi, ikinci bölgede B partisi 2 milletvekili çıkarmıştır. Bu durumda toplam oyların %75'ine sahip B partisi dezavantajlı durumda iken, toplam oyların sadece %25'ini alan A partisi sandalyelerin yarısına sahip olarak aldığı oy oranından çok daha fazla temsil hakkı kazanmıştır. Bu örnekte açıkça milletvekili tahsisinde yapılan yetersiz düzenlemelerin temsilde adaletsizlik yarattığı görülmektedir. Eğer seçim bölgelerinde daha adil bir milletvekili tahsisi yapılsaydı (örneğin nüfusla orantılı olarak A bölgesine 1, B bölgesine 3 milletvekili tahsis edilseydi) bu seçim sonucunda A partisi 1, B partisi 3 milletvekili çıkaracak ve temsilde adaletsizlik oluşmayacaktı.

Buradaki “temsilde adalet” kavramı kitabın daha önceki bölümlerindeki tanımlamaya paralel olarak “sandalye oranı ile oy oranı arasındaki mutlak farkın küçük olması” olarak kullanılmıştır. Tablo 6-2’de görüldüğü üzere her iki bölgeye 2’şer milletvekili tahsis edilmesi durumunda ortaya çıkan sandalye-oy oranı mutlak farkı, nüfusla orantılı dağıtılmış milletvekili tahsisine göre yüksektir. Bunun anlamı nüfusla orantılı milletvekili tahsisinin temsilde adaleti daha fazla sağladığıdır.

**Tablo 6-2 Nüfus ve Seçmen Sayısına Göre Temsilde Adalet:
|Sandalye Oranı-Oy Oranı|**

Partiler	Sandalye oranı – Oy oranı Milletvekili Tahsisi: 1. Bölge: 2; 2. Bölge: 2	Sandalye oranı – Oy oranı Milletvekili Tahsisi: 1. Bölge: 1; 2. Bölge: 3
A partisi	0,25	0
B partisi	0,25	0

Nüfusun göz ardı edildiği ve her iki bölgeye 2’şer milletvekilinin tahsis edildiği durumda, birinci bölgede 1 milletvekili başına 12,5 nüfus düşerken, ikinci bölgede 1 milletvekili başına 37,5 nüfus düşmektedir. Dolayısıyla 2. bölgede 1 milletvekili çıkarmak için 1. bölgeye göre 3 kat daha fazla oya ihtiyaç duyulmaktadır. Buradan hareketle, bir seçim bölgesindeki “bir oyun değerini” şöyle tanımlayabiliriz.

$$\text{oy değeri} = \frac{\text{seçim bölgesine tahsis edilen toplam milletvekili sayısı}}{\text{seçim bölgesindeki nüfus}}$$

Bu tanımı örneğimize uygularsak, 1. bölgede bir oyun değeri 2/25, 2. bölgede ise bir oyun değeri 2/75 olmaktadır. Yani görece “değerli” oya sahip olan birinci bölgede kullanılan bir oyun değeri, 2. bölgedeki oy değerinin 3 katı olmaktadır.

Bu basit örnekten sonra Türkiye geręeęine geri dönelim. Türkiye’de seçim bölgelerinde bu açıdan ciddi bir eğitsizlik olduğu bilinmektedir. Öyle ki, 2011 seçimlerdeki bölgesel milletvekili dağılımına göre Türkiye’deki en “değerli” oya sahip Tunceli ilinde bir oy, İstanbul, Ankara veya İzmir illerindeki oylara göre ortalama olarak 4 kat değerlidir. Bir başka deyişle, İstanbul, Ankara veya İzmir bölgelerinde 1 milletvekili çıkarmak için Tunceli ilinin ortalama 4 katı kadar oya ihtiyaç duyulmaktadır.

En değersiz oya sahip seçim bölgesinin (İstanbul 3. bölge) oy gücü 1’e normalize edilerek tüm seçim bölgelerindeki oy değerleri hesaplanmış ve Tablo 6-3’de sunulmuştur. Bu tabloda, rneğin, Ardahan’daki 1 oyun değeri İzmir’deki 1 oyun değerinin yaklaşık 3 katıdır.

Tablo 6-3 Seçim Bölgelerindeki Oy Değeri

Seçim Bölgesi	Bir Oyun Değeri	Seçim Bölgesi	Bir Oyun Değeri
Adana	1,05	Kocaeli	1,11
Adıyaman	1,33	Konya	1,09
Afyon	1,12	Kütahya	1,33
Ağrı	1,16	Kahramanmaraş	1,20
Amasya	1,40	Mersin	1,05
Ankara1	1,01	Malatya	1,27
Ankara2	1,03	Manisa	1,14
Antalya	1,11	Mardin	1,26
Artvin	1,90	Muğla	1,15
Aydın	1,11	Muş	1,54
Balıkesir	1,09	Nevşehir	1,67
Bilecik	1,39	Niğde	1,39
Bingöl	1,84	Ordu	1,31
Bitlis	1,43	Rize	1,47
Bolu	1,73	Sakarya	1,26
Burdur	1,82	Samsun	1,13
Bursa	1,08	Siirt	1,56
Çanakkale	1,28	Sinop	1,55
Çankırı	1,75	Sivas	1,22
Çorum	1,17	Şanlıurfa	1,13
Denizli	1,18	Tekirdağ	1,18
Diyarbakır	1,13	Tokat	1,27
Edirne	1,20	Trabzon	1,23
Elazığ	1,42	Tunceli	4,09
Erzincan	1,39	Uşak	1,39
Erzurum	1,22	Van	1,21
Eskişehir	1,23	Yozgat	1,32

Seçim Bölgesi	Bir Oyun Değeri	Seçim Bölgesi	Bir Oyun Değeri
Gaziantep	1,11	Zonguldak	1,26
Giresun	1,50	Aksaray	1,25
Gümüşhane	2,42	Bayburt	2,11
Hakkari	1,87	Karaman	1,35
Hatay	1,06	Kırıkkale	1,70
Isparta	1,40	Batman	1,23
İstanbul1	1,00	Şırnak	1,46
İstanbul2	1,01	Bartın	1,67
İstanbul3	1,00	Ardahan	2,97
İzmir1	1,04	İğdır	1,70
İzmir2	1,02	Yalova	1,54
Kars	1,56	Karabük	1,38
Kastamonu	1,30	Kilis	2,55
Kayseri	1,14	Osmaniye	1,31
Kırklareli	1,41	Düzce	1,39
Kırşehir	1,41		

(*) Bu sayılar 2011 seçimi öncesindeki nüfus verilerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

Sıralamada görece en “değerli” oya sahip 5 il sırası ile, Tunceli, Ardahan, Kilis, Gümüşhane ve Bayburt olurken; görece en “değersiz” oya sahip 5 il sırası ile İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Mersin’dir.

Adaletin tam olarak sağlandığı ideal bir durumda “oyun değeri” tüm seçim bölgelerinde eşit olmalıdır. Böyle bir eşitliğin tam olarak sağlanması sınırlı bir milletvekili sayısı ile matematiksel olarak oldukça güç olsa da, ilgili kanunlar ve yetkili seçim kurullarının her seçim bölgesinin kaç milletvekili çıkarabileceğine ilişkin yapacağı düzenlemelerle, seçim bölgelerindeki oy değerlerinin birbirine yakınsamasının sağlanması, yani seçim sisteminde adaletin artırılması mümkündür.

6.2 YSK'nın Yeni Düzenlemelerinin Etkileri ve Öneriler

Bu alt kısımda ilk olarak, Türkiye'de Seçim Kanunları ve Yüksek Seçim Kurulu tarafından 2007 genel seçiminden sonra seçim bölgelerinden çıkarılacak milletvekili sayılarına ilişkin yapılan düzenlemelerin “adalet” anlamında yansımaları; ikinci olarak da, bu düzenlemelerin bir senaryo analizinin sonuçlarına dayalı olarak 2011 seçimi öncesinde sandalye aritmetiğine yapacağı tahmin edilen etkileri incelenmektedir.³² Türkiye'de seçim bölgelerine milletvekili tahsisine ilişkin hesaplamalar nüfus sayısı üzerinden yapıldığından, 6.3. no.lu alt bölüme kadar gerçekleştirilen analiz ve tartışmalarda bu uygulama esas alınmıştır. 6.3. no.lu alt bölümde ise, nüfus yerine seçmen sayısının kullanılmasının yaratacağı farklar tartışılacak ve seçmen sayısının kullanılmasının adaleti daha çok arttıracığı belirtilecektir. 6.3. bölümüne kadar Türkiye'deki mevcut uygulamaya paralel olarak, “Nüfus sayısı baz alınarak, en adaletli milletvekili tahsisi nasıl olurdu?” sorusuna yanıt aranacaktır.

6.2.1 Düzenlemelerin “Adalet” Üzerindeki Etkileri

2007 yılından itibaren seçim bölgelerinin çıkaracağı milletvekili sayılarına ilişkin yeni düzenlemeler yapıldı. Son olarak, Seçim Kanunu'nun her seçim bölgesine iki milletvekili vermeyi öngören maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından “eşitliği sağlamadığı/bozduğu” gerekçesiyle iptali üzerine, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından 26 Şubat 2011 tarihi itibarıyla her seçim bölgesi için -bir sonraki seçimde geçerli olmak üzere- milletvekili sayıları yeniden hesaplandı. Bu yeni hesaplamayla bazı illerin milletvekili sayılarında değişiklikler oldu. Yapılan bu düzenlemelerin “oyun değeri” bakımından adaleti arttırdığı, fakat yetersiz olduğu hipotezini savunmak için seçim bölgelerinde milletvekili tahsisi adına mevcut yöntemden farklı, daha basit ve adil olan bir öneri getirilmiş ve mevcut düzenlemeler ile önerilen düzenlemeler karşılaştırılmıştır.

Bu esaslara uygun olarak önerilen bölgesel dağıtım yöntemi Kutu 9'da açıklanmıştır.

³² Senaryo için Şubat 2011 tahminleri kullanılmıştır.

KUTU 9: Önerilen Bölgesel Milletvekili Dağıtım Yöntemi

Önerilen hesaplama yönteminde, bir seçim bölgesinin nüfusu Türkiye'nin toplam nüfusuna bölünerek "bölge ağırlığı" hesaplanmış; her bölge için bulunan ağırlıklar 550 (milletvekili sayısı) ile çarpılmış ve elde edilen sayılar en yakın tamsayılara yuvarlanarak bölgelerin çıkaracakları milletvekili dağılımına ulaşılmıştır. 0 ile 1 arasında elde edilen sayılar ise, değerlerinden bağımsız olarak 1'e yuvarlanmıştır. Bu sayede her seçim bölgesine en az 1 milletvekili tahsis edilmiştir. Yapılan yuvarlamalar "ideal" (oy gücünün her bölgede eşit olduğu) durumdan bir miktar uzaklaştırmayı gerektirse de mevcut duruma nazaran "ideale" çok daha yakındır.

Elde edilen toplam milletvekili sayısı 550'den fazla olduğundan, tamsayı yuvarlaması sırasında en çok avantaj sağlayan bölgelere tahsis edilen sayı bir azaltılarak 550 sayısı elde edilmiştir.

Bu noktada belirtilmelidir ki, adaleti arttırmanın bir başka matematiksel yolu da milletvekili sayısını arttırmaktır. Yukarıda bahsedilen tam sayıya yuvarlama hesabında tüm illerde "1 oyun değerini eşitlemek" matematiksel olarak neredeyse imkansız olsa da, toplam milletvekili sayısının arttırılması bu kısıtın gevşetilerek "1 oyun değerinin" tüm bölgelerde yakınsamasını kolaylaştıracak bir yöntemdir. Bu anlamda milletvekili sayısı nüfusun ve seçmen sayısının büyümesi de göz önüne alınarak örneğin 600 veya 650 sayısına yükseltilebilir³³.

Tablo 6-4'te tüm seçim bölgeleri için, sırasıyla, i) 2007 yılında, ii) 2007-2011 sürecinde yapılan düzenlemeler sonrasında ve son olarak iii) önerilen yöntemle tahsis edilen milletvekili sayılarına yer verilmiştir.

³³ Bu hususta daha ayrıntılı analizler gerçekleştirilmiş, ancak bu çalışmada söz konusu ayrıntılara yer verilmeden, özet sonuçlar sunulmuştur.

Tablo 6-4 Düzenleme Öncesinde, Sonrasında ve Önerilen Durumda Milletvekili Sayıları

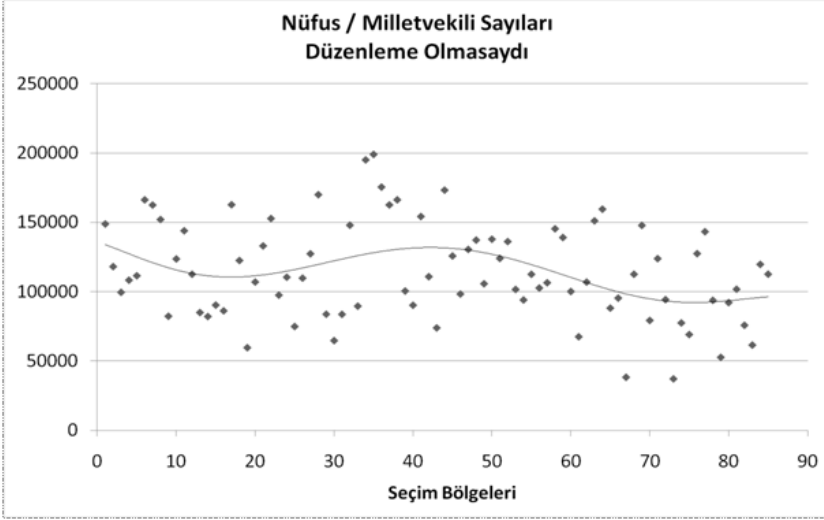
Seçim Bölgesi	Düzenleme		Önerilen	Seçim Bölgesi	Düzenleme		Önerilen
	Öncesi	Sonrası			Öncesi	Sonrası	
Adana	14	14	16	Kocaeli	9	11	12
Adıyaman	5	5	4	Konya	16	14	15
Afyon	7	5	5	Kütahya	6	5	4
Ağrı	5	4	4	K.Maraş	8	8	8
Amasya	3	3	2	Mersin	12	11	12
Ankara1	15	16	19	Malatya	7	6	5
Ankara2	14	15	17	Manisa	10	10	10
Antalya	13	14	15	Mardin	6	6	6
Artvin	2	2	1	Muğla	6	6	6
Aydın	8	7	7	Muş	4	4	3
Balıkesir	8	8	9	Nevşehir	3	3	2
Bilecik	2	2	2	Niğde	3	3	3
Bingöl	3	3	2	Ordu	7	6	5
Bitlis	4	3	2	Rize	3	3	2
Bolu	3	3	2	Sakarya	6	7	6
Burdur	3	3	2	Samsun	9	9	9
Bursa	16	18	19	Siirt	3	3	2
Çanakkale	4	4	4	Sinop	3	2	1
Çankırı	3	2	1	Sivas	6	5	5
Çorum	5	4	4	Şanlıurfa	11	12	12
Denizli	7	7	7	Tekirdağ	5	6	6
Diyarbakır	10	11	11	Tokat	7	5	5
Edirne	4	3	3	Trabzon	8	6	6
Elazığ	5	5	4	Tunceli	2	2	1
Erzincan	3	2	2	Uşak	3	3	3
Erzurum	7	6	6	Van	7	8	7
Eskişehir	6	6	6	Yozgat	6	4	4

Seçim Bölgesi	Düzenleme		Önerilen	Seçim Bölgesi	Düzenleme		Önerilen
	Öncesi	Sonrası			Öncesi	Sonrası	
Gaziantep	10	12	13	Zonguldak	5	5	5
Giresun	5	4	3	Aksaray	4	3	3
Gümüşhane	2	2	1	Bayburt	2	1	1
Hakkari	3	3	2	Karaman	3	2	2
Hatay	10	10	11	Kırıkkale	4	3	2
İsparta	5	4	3	Batman	4	4	4
İstanbul1	24	30	35	Şırnak	3	4	3
İstanbul2	21	27	31	Bartın	2	2	1
İstanbul3	25	28	33	Ardahan	2	2	1
İzmir1	12	13	14	İğdir	2	2	1
İzmir2	12	13	15	Yalova	2	2	2
Kars	3	3	2	Karabük	3	2	2
Kastamonu	4	3	3	Kilis	2	2	1
Kayseri	8	9	9	Osmaniye	4	4	4
Kırklareli	3	3	2	Düzce	3	3	3
Kırşehir	3	2	2				

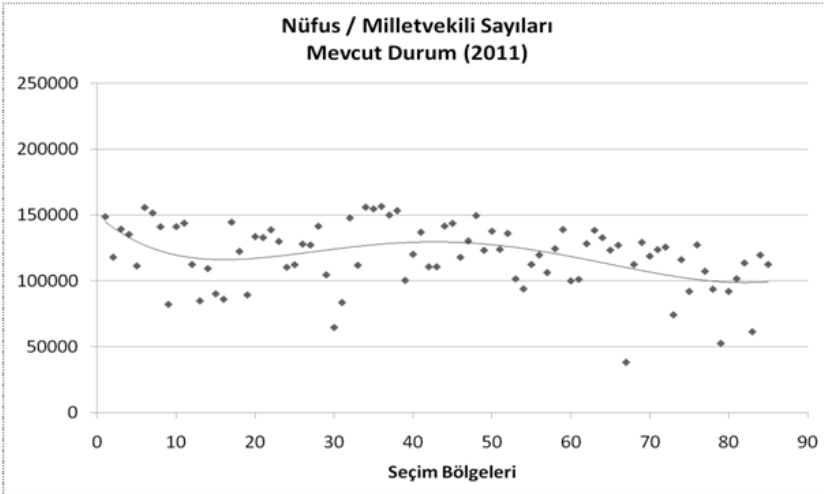
Bu üç durumun adaleti sağlama bakımından daha açıkça karşılaştırılması için Şekil 6-1 hazırlanmıştır. Bu şekilde Türkiye'nin 85 seçim bölgesinde bir milletvekiline düşen nüfus gösterilmektedir. Şeklin (a) kısmında "2007 seçiminden bu yana hiçbir düzenleme olmasa idi" varsayımı ile hazırlanan grafik, (b) kısmında ise "mevcut düzenleme"ye göre oluşan yeni dağılım sunulmaktadır. Son olarak Şekil 6-1'in (c) kısmında bu çalışmada "önerilen" düzenleme yapılsaydı oluşacak dağılım gösterilmektedir.

Şekil 6-1 Seçim Bölgelerine Göre “Nüfus / Milletvekili Sayısı” Oranları

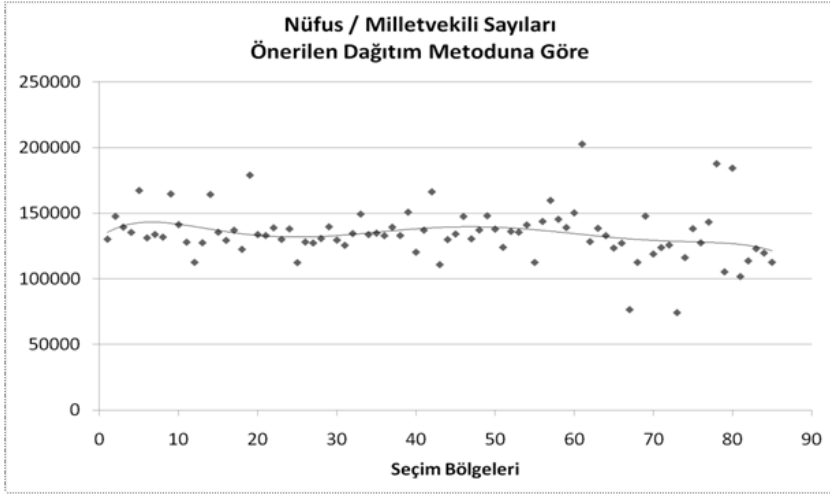
Şekil 6-1 (a)

Şekil 6-1 (b)

Şekil 6-1 (c)

Noktaların aynı yatay doğru üzerinde olma eğilimi bir oyun değeri bakımından adaletin daha fazla sağlandığını göstermektedir. En adaletli durumda tüm noktaların aynı yatay doğru üzerinde olması gerekirdi.

Ulaşılan sonuçlara göre YSK'nın son düzenlemelerinin adalete olumlu katkılarının olduğunu söylemek mümkündür. Bunu şeklin (a) kısmından (b) kısmına geçişte, noktaların bir yatay doğru oluşturma eğilimini artırmasında görmekteyiz. Diğer taraftan, bu düzenlemenin yeterli olmadığı ve önerilen dağıtım yöntemi ile bölgesel adaleti daha fazla arttırmanın mümkün olduğu da şeklin (c) kısmından gözükmektedir.

"Nüfus/Milletvekili Sayısı" değişkenini ve yukarıdaki bulguyu istatistiksel olarak yorumlamak için Tablo 6-5'e bakabiliriz.

Tablo 6-5 Milletvekili Tahsisinde Yapılan Düzenleme ve Önerilerin İstatistiksel Yorumu

Değişken: Nüfus/MV sayısı	Düzenleme Olmasa İdi	Düzenleme Sonrası	Önerilen
Standart Sapma	34,75	24,59	19,83
Ortalama	114,19	118,90	134,54
Standart Sapma /Ortalama	0,30	0,20	0,14

“Nüfus/Milletvekili Sayısı” oranı için ortalamaya göre normalize edilmiş standart sapmanın (Tablo 6-5 son satır) 2007 sonrasında yapılan düzenlemeler sonucunda düşüş göstermesi, adaletin arttırıldığına dair bir işarettir. Bunun ötesinde, önerilen yöntem sonucunda sapmadaki düşüşün hala sağlanabildiği ve dolayısıyla adaletin daha fazla arttırılabileceği görülmektedir.

YSK'nın yaptığı düzenlemeye göre 85 seçim bölgesi arasından sadece Bayburt ili 1 milletvekili çıkaracaktır. Önerilen milletvekili sayılarında Bayburt dışında da 1 milletvekili çıkaracak bölgelerin olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu iller Artvin, Çankırı, Sinop, Gümüşhane, Tunceli, Bartın, Ardahan, Iğdır ve Kilis'tir.

Önerilen düzenleme ile, bazı illere tahsis edilen milletvekili sayısında bir azalma meydana gelmesi veya 1 milletvekili çıkaracak illerin sayısının artması siyaseten bir eleştiri konusu olabilir de, bu durumun adaleti bozmayan başka yollarla engellenmesinin, yukarıda Kutu 9'da belirtildiği üzere, nüfus / seçmen sayısındaki artışa göre toplam milletvekili sayısının artırılması gibi yolları vardır. Meclise girecek milletvekili sayısının artırılmasının maliyetinin, oy değerindeki adaletsizliğin yarattığı toplumsal maliyete kıyasla ihmal edilebilir olacağını düşünmekteyiz.

Özetle, YSK'nın “adaleti” sağlama bakımından yaptığı söz konusu değişikliğin yerinde fakat yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 1 milletvekili çıkararak seçim bölgelerinin daha fazla olması ve geri kalan bölgelerde de gerekli düzenlemelere gidilmesiyle farklı bölgelerde kullanılan oyların değerinin birbirine yakınsaması mümkündür. Bu husus “temsilde adalet”in ve oyların eşit değerde olması ilkesinin (oy vermede eşitlik) sağlanması açısından önem taşımaktadır.

6.2.2 Düzenleme ve Önerilerin “Meclis Aritmetiği” Üzerindeki Etkileri

2007’den bu yana yapılmış olan düzenlemelerin ve bu kitapta sunulmuş olan önerilerin olası bir senaryoya göre 2011 seçimindeki sandalye dağılımına yansımalarını öngörebilmek amacıyla, A&G araştırma şirketi tarafından Şubat 2011 ayında gerçekleştirilen seçim anketinden sağlanan oy tahminleri kullanılmıştır.

Bu oy oranlarının gerçekleşmesi ve bölgesel milletvekili tahsisinde mevcut durumun (düzenleme sonrası durum) korunması halinde meclisteki sandalye dağılımının şu şekilde oluşacağı öngörülmüştür:

Tablo 6-6 2011 Seçimi Şubat Tahmini: Oy Oranları ve Milletvekili Sayıları

Parti	Oy Oranları	Milletvekili Sayısı
AKP	47,2	325
CHP	27,3	148
MHP	12,1	50
BAĞIMSIZ/BDP	6,0	27
DiĞER	7,4	-

YSK tarafından yapılan düzenleme sonrasında bölgelere tahsis edilen milletvekili sayıları (mevcut durum) üzerinden yapılan analiz sonuçlarını gösteren bu dağılımın yanı sıra, A&G şubat tahminleri kullanılarak iki farklı analiz daha gerçekleştirilmiştir. Bu analizlerde seçim bölgelerine tahsis edilen milletvekili sayıları için,

- i) 2007’deki (eski) düzenleme ve
- ii) Önerilen bölgesel dağıtım yöntemi kullanılarak elde edilen dağılım

esas alınarak partilerin elde edeceği sandalye sayıları hesaplanmıştır.

Yapılan karşılaştırmalarda YSK tarafından yapılan değişikliklerin ve önerilen düzenlemenin “meclis aritmetiğini” önemli sayılmayabilecek ölçüde değiştirebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu karşılaştırmalara Tablo 6-7’de yer verilmiştir:

Tablo 6-7 Eski, Yeni ve Önerilen Düzenlemelere Göre Sandalye Dağılımları

Parti	Eski Düzenleme (2007’deki düzenleme)	Yeni Düzenleme (26 Şubat 2011)	Önerilen Düzenleme
AKP	326	325	325
CHP	143	148	150
MHP	52	50	50
BAĞIMSIZ/BDP	29	27	25
DİĞER	-	-	-

Yeni düzenlemeyi eski düzenlemeyle kıyaslırsak, Türkiye genelinde AKP 1, MHP ve Bağımsız/BDP 2’şer milletvekili kaybederken, CHP 5 milletvekili kazanmaktadır. Önerilen düzenleme yeni düzenleme ile kıyaslandığında, Bağımsız/BDP’den CHP’ye 2 milletvekilinin geçtiği görülmektedir. Bu karşılaştırmalarda dikkat çekici bir nokta da, hali hazırda yapılmış ve önerilen düzenlemelerin sadece CHP’ye fayda sağlamakta olduğudur. Bir başka deyişle, bölgeler için çıkarılacak milletvekili sayılarının belirlenmesinde mevcut adaletsizlikten -olumsuz anlamda- sadece CHP etkilenmektedir.

Önerilen bölgesel dağıtım yöntemi kullanılarak yapılacak bir düzenleme ile birlikte, her bölgedeki seçmenin oylarının değerleri birbirine yakınsayarak adaletin artırılması mümkün olacaktır. Bu önerinin niteliksel adalete (tanım için bkz. Bölüm 5-3) yapabileceği katkıları basit bir ölçümle (örneğin sandalye-oy oranı farkından) görmek mümkün olmamakla birlikte, bu katkıların demokrasinin kalitesi açısından en az niceliksel göstergelerdeki düzeltilmeler kadar önemli olduğuna vurgu yapmak gerekir.

KUTU 10: Önemli Bir Not

Burada unutulmaması gereken husus, YSK'nın ex-ante olarak (seçim öncesi) adaleti en fazla düzeye çekecek düzenlemeleri yapması gereğidir. Zira bu düzenlemelerin burada esas alınan 2011 tahminlerine göre sandalye aritmetiğinde çok fazla farklılık yaratmamış olması, başka durumlarda (değişik oy oranları ve senaryolarda) daha büyük farklılıklar yaratmayacağı anlamına gelmemektedir.

6.3 Tartışma: Bölgesel Milletvekili Tahsisinde Nüfus mu, Seçmen Sayısı mı Kullanılmalı?

6. bölümde yapılan “oyun değeri” hakkındaki analiz ve tartışmalar, bir milletvekili başına düşen “nüfus” tanımını ile yapılmıştır. Bu konuda tartışılması gereken önemli bir konu da seçim bölgelerine milletvekili tahsisi yapılırken o bölgenin “nüfusunun mu” yoksa “seçmen sayısının mı” dikkate alınması gerektiğidir.

Seçmen sayısının kullanılmasının “bir oyun değeri” bakımından daha adil bir yaklaşım olduğunu şu basit örnekte görebilmekteyiz: 2 seçim bölgesi olsun ve bu seçim bölgelerinin her birinde 90 nüfus olduğu varsayalım. Toplam 4 milletvekili çıkarılacak olsun. Bölgeler için milletvekili tahsisinde nüfusun baz alındığı durumda, ideal olanı (nüfuslar eşit olduğundan) her iki bölgeye de 2 milletvekili tahsis etmektir. Bunlara ilaveten birinci bölgede seçmen sayısı 90, ikinci bölgede ise seçmen sayısı 30 olsun. A ve B partisinin aldıkları varsayılan oylar ve bu oy dağılımına göre çıkartacakları milletvekili sayıları aşağıda verilmiştir:

Tablo 6-8 Örnek Durum: Oy Dağılımları ve Çıkarılan Milletvekili Sayıları

Parti	1. Bölge oy dağılımı	2. Bölge oy dağılımı	Çıkarılan Toplam Milletvekili
A partisi	90	0	2
B partisi	0	30	2

Birinci bölgede A, ikinci bölgede B partisi tüm oyları aldığından bu bölgelerde 2'şer milletvekili çıkarmaktadırlar. Bu durumda 1 milletvekili çıkarmak için 1. bölgede 45, 2. bölgede ise 15 oya ihtiyaç duyulmakta ve 2. bölgedeki oyun değeri, 1. bölgedeki oy değerinin 3 katı olmaktadır.

Bölgeler için milletvekili sayılarının belirlenmesi nüfus değil de, seçmen sayısı baz alınarak yapılsaydı, 1. bölgeye 3, 2. bölgeye 1 milletvekili tahsis edilecekti ve bu durumda 1 milletvekili çıkarmak için her iki bölgede de 30 oya ihtiyaç duyulacaktı. Tablo 6-9'da verilen bilgilere göre nüfusa göre yapılan milletvekili tahsisinin, seçmen sayısına göre yapılan tahsise göre çok daha adaletsiz olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 6-9 Nüfus ve Seçmen Sayısına göre Temsilde Adalet: |Sandalye Oranı-Oy Oranı|

Parti	Sandalye oranı – Oy oranı MV Tahsisi Nüfusa Göre: 1. Bölge 2; 2. Bölge 2	Sandalye oranı – Oy oranı MV Tahsisi Seçmene Göre: 1. Bölge:3; 2. Bölge: 1
A partisi	0,25	0,00
B partisi	0,25	0,00

Bu örnekte yapılmak istenen vurgu, nüfus ve seçmen sayısına göre yapılan milletvekili tahsisinde önemli farklılıklar olabileceği yönündedir. Özetle, 1 milletvekili çıkarmak için gerekli oyların tüm bölgelerde birbirine yakınsaması isteniyorsa, milletvekili tahsisinin nüfusa göre değil, seçmen sayısına göre yapılması gerekmektedir.

6.4 Tek Seçim Çevresi (Bölgesi) - Türkiye Milletvekilliği

Bu bölümde, seçim çevresi büyüklüğünün etkilerini daha kolay analiz edebilmek için, Türkiye'nin tek bir seçim bölgesi olarak kabul edildiği bir uç nokta varsayımı altında, mevcut durum (%10 baraj) ve alternatif baraj seviyelerinde seçim sonuçlarının karşılaştırılmasına yer verilecektir. Buna ilaveten oluşacak yeni varsayımsal durumlarda temsilde adalet ve yönetimde istikrar kavramlarına da değinilecektir. Tek seçim bölgesi olması durumunda seçim çevresi

büyüklüğü en yüksek seviyeye ulaşacak ve bu da partilerin mevcut duruma kıyasla aldıkları oy oranına daha yakın bir seviyede sandalye sayısına erişmelerine olanak verecektir. Bu önemli sonucu dikkate alarak tek seçim bölgesini temsilde adalet ve yönetimde istikrar anlamında değerlendirecek olursak temel olarak şu destekleyici/karşı görüşler ileri sürülebilir:

i) Temsilde Adalet Vurgusu (Destekleyici): Partiler çok bölgeli bir seçime kıyasla (ortalama olarak) aldıkları oy oranlarına daha yakın oranlarda sandalye elde ederler ve bu nedenle temsilde adalet artar.

ii) Yönetimde İstikrar Vurgusu (Karşı Görüş): Seçim sonucunda, tek seçim bölgesinin etkisiyle, örneğin 1. partiye sağlanan avantaj (elde ettiği oy oranı ile sandalye oranı arasındaki fark) azalmaktadır. Bu durum da iktidar oluşumunu zorlaştırabilir.

Tek seçim bölgesinin oluşturulmasına ilişkin ilgili yazında temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri vurgusu haricinde de destekleyici/karşı görüşler mevcuttur. Bu hususların ayrıntılı olarak irdelenmesi bu kitabın kapsamının dışında olmakla birlikte kısaca şöyle özetlenebilir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kalaycıoğlu ve Sertel, 1995).

Tek bölgeyi savunan görüş: Milletvekillerinin, seçildikleri bölgelerin özel işleri yerine, parlamentonun asli işleri olan yasama ve hükümeti denetleme görevlerine odaklanmaları ve/veya tüm toplumu ilgilendiren konuların önem sırasına göre hareket edebilmelerini sağlaması. Bu yolla daha fazla toplumsal fayda elde edilebileceği ve artık toplumda birçok sorun ortak olduğundan bölge sorunlarına da daha etkili çözümler getirilebileceği savunulmaktadır.

Dar bölgeyi savunan görüş: Bir bölgeden seçilecek milletvekilinin bölgesinde seçmenler tarafından (kısmen) tanınabilecek olması, böylece seçmenlerin daha bilinçli oy kullanabileceği ve bu milletvekillerin bölgesel işler ile daha yakından ilgilenmesinin mümkün olması. Bu yolla, sorunların yerinde tespitinin ve çözümünün daha kolay sağlanacağı savunulmaktadır.

Tek seçim bölgesi Türkiye gibi bağımsız adayın çok olduğu durumlarda bağımsız adayların stratejik (ortak) hareket etmelerini gerektirebilir. Bu durumu daha yakından inceleyelim.

Tek Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar

Tek seçim bölgesi kimi zaman bağımsız adayların (eğer mümkünse) stratejik hareket ederek işbirliği yapmalarını gerektirebilir. Bunun sebebi tek bölge durumunda her bir bağımsız adayın sandalye hesaplamalarında partilerin bölgesel oyları yerine, tüm ülke çapında aldıkları toplam oy ile rekabet etmek zorunda kalmalarıdır. Bu durumu iki farklı örnek ile açıklayalım.

Birinci örnekte iki durum olsun: Birinci durumda, 2 seçim çevresinde, seçime 2 partiyle (A ve B) beraber her bölgeden 1'er bağımsız aday katılsın. Ayrıca bu durumda, iki bölge için de 1'er milletvekili tahsis edilmiş olsun. Bu örnek durumda varsayılan oy dağılımına göre çıkarılan milletvekili sayıları şöyledir:

**Tablo 6-10 Birden Fazla Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar:
Örnek 1 / Durum 1**

Parti / BÇSZ	1. Bölge Oy Sayısı	2. Bölge Oy Sayısı	Çıkarılan Toplam Milletvekili Sayısı
A partisi	10	5	1
B partisi	9	5	0
Bağımsızlar	8	7	1

Bu oy dağılımı ile 1. bölgede A partisi adayı, 2. bölgede bağımsız aday seçilmektedir.

Bu örneğe ilişkin ikinci durumda ise tek bir bölge varsayılmakta olduğundan, partilerin aldığı oylar toplanarak hesaplama yapılmaktadır. Dolayısıyla oluşan oy dağılımı ve çıkarılan milletvekili sayısı şu şekildedir:

Tablo 6-11 Tek Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar: Örnek 1 / Durum 2

Parti / BÇSZ	Tek Bölge - Oy Sayısı	Çıkarılan Milletvekili Sayısı
A partisi	15	1
B partisi	14	1
Bağımsız 1	8	0
Bağımsız 2	7	0

Tek bölge ile seçime girilse idi, başlangıçta tahsis edilmiş olan toplam 2 milletvekili A ve B partisi adayları arasında paylaşılacak, bağımsız adaylar seçilemeyecekti. Bu durumda bağımsız adaylar stratejik hareket edebiliyorsa bu zorluk aşılabılır. Bağımsız adayların bir araya gelip parti oluşturdukları durumun analizi için aşağıdaki tabloya bakılabilir:

Tablo 6-12 Örnek 1 / Durum 2'ye Farklı Bakış: Bağımsız Adaylar Birleşip Parti Kurarsa

Parti / BÇSZ	Tek Bölge - Oy Sayısı	Çıkarılan Milletvekili Sayısı
A partisi	15	1
B partisi	14	0
Bağımsız 1+2	15	1

Bu durumda yine ilk duruma benzer sonuç elde edilerek A partisi ve bağımsızlar 1'er aday çıkarmışlardır.

Buna ilaveten tek bölge olması durumunda bağımsız adayların stratejik hareket ederek, toplamda aynı miktarda oy almakla birlikte, aldıkları bu oyları adayları arasında en uygun şekilde dağıtmak suretiyle sandalye sayılarını artırabilmeleri mümkündür. Bu duruma ilişkin olarak tasarlanan ikinci örnekte, A ve B partisi ile bağımsızlardan oluşan bir grup adayın, toplamda 6 milletvekili tahsis edilen tek bir bölgeden seçime girdiklerini varsayalım. Bağımsızlar elde ettikleri toplam oy ile en çok milletvekili çıkarmayı planlamaktadır. Varsayımsal oy dağılımı şu şekilde olsun:

Tablo 6-13 Tek Seçim Bölgesi ve Bağımsız Adaylar: Örnek 2

Parti / BÇSZ	Tek Bölge - Oy Sayısı
A partisi	14
B partisi	14
Toplam Bağımsız Oy	10

Bağımsızların milletvekili sayılarını en üst düzeye çıkarmak için aldıkları toplam 10 oyu en uygun sayıda bağımsız adaya dağıtmaları gerekmektedir. Bağımsızların bu amaçla muhtemel davranış biçimleri ile ilgili 3 farklı örnek durumu değerlendirelim: Bağımsızlar tüm oylarını 1 adayda toplarsa, 2 adaya eşit bölerse ve 5 adaya eşit bölerse. Bu durumlarda bağımsız grubun toplam oyu aynı kalmak koşuluyla bağımsızlar sırasıyla, 1, 2 ve 0 milletvekili çıkarmaktadır (milletvekili sayıları d'Hondt yöntemi ile hesaplanmıştır). Dolayısıyla en uygun sayıda aday belirleyerek oyları optimal bir şekilde dağıtmak bağımsız grubun çıkaracağı milletvekili sayısını önemli ölçüde etkilemektedir.

Tek seçim bölgesi uygulamasının bağımsız adaylar için özel bir önemi olduğuna ve Türkiye gibi ortak hareket edebilen bağımsız adayların çok sayıda olduğu bir ortamda bu adayların stratejik hareket etmelerinin gereğine dikkat çekilmiştir. Bu noktadan itibaren Türkiye’de tek seçim bölgesi durumu yani Türkiye Milletvekilliği uygulamasının sonuçları hem mevcut durumda, hem de alternatif baraj senaryoları altında analiz edilerek değerlendirilecektir.

Türkiye Milletvekiliği: Alternatif Baraj Seviyelerinde Sandalye Sayıları

Tablo 6-14'te tek seçim çevresi olduğu durumda alternatif baraj seviyelerinde partilerin elde ettikleri sandalye sayı ve oranlarına yer verilmiştir. Bu bölümde “tek seçim bölgesinin” direkt etkisini görebilmek için Şubat 2011’de açıklanan tahmini oy oranları kullanılmıştır (Tablo 6-6’da verilen ve davranışsal etkiyi içermeyen oranlar). Mevcut %10 baraj durumunda bağımsızların yukarıdaki son örnekteki gibi stratejik davranarak en uygun bağımsız aday sayısını belirlediği düşünülmüştür. Barajın %4 ve daha aşağı seviyelere çekilmesi durumlarında ise bağımsız adayların bir parti olarak meclise girdikleri varsayılmıştır.³⁴

³⁴ Bu analizleri Türkiye’de bağımsızların bir partide (BDP) toplanacakları varsayımı altında yapmaktayız. Böylece, diğer bağımsız adayları analize dahil etmemiş oluyoruz.

Tablo 6-14 Türkiye Milletvekilliği: Alternatif Baraj Seviyeleri (*)

ALTERNATİF BARAJ SEVİYELERİ					
Partilerin Çıkaracakları Milletvekili Sayıları / Oranları*	PARTİ	%10	%2-4	%1	%0
	AKP	281 (0,51)	281 (0,51)	269 (0,49)	264 (0,48)
	CHP	162 (0,29)	162 (0,29)	156 (0,28)	152 (0,28)
	MHP	72 (0,13)	72 (0,13)	69 (0,13)	67 (0,12)
	BAÇ. /BDP	35 (0,06)	35 (0,06)	33 (0,06)	33 (0,06)
	DSP	-	-	9 (0,02)	8 (0,01)
	HAS Parti	-	-	8 (0,01)	8 (0,01)
	SP	-	-	6 (0,01)	6 (0,01)
	DP	-	-	-	5 (0,01)
	BTP	-	-	-	2 (0,00)
	DİĞER	-	-	-	5 (0,01)

(*) Parantez içinde sıfırdan farklı değerler için partilerin sandalye oranları gösterilmektedir

Bu sonuçlar ışığında Türkiye milletvekilliği alternatifi ile ilgili olarak şu değerlendirmeler yapılabilir:

Barajın olmaması ve tek seçim bölgesi olması “özel” durumunda hem seçim barajının yarattığı, hem de seçim çevresi büyüklüğünden kaynaklanan adaletsizlikler ortadan kalkmakta ve partiler aldıkları oy oranında sandalye sahibi olmaktadır. Bu durum, temsilde adalet açısından ideal bir durumdur. Fakat diğer taraftan, bu durumda yönetimde istikrar anlamında bir miktar kayıp yaşanabilmektedir. *Bununla birlikte, tek seçim bölgesi ile önerilen %4 barajı birlikte ele alındığında yönetimde istikrardan hiçbir kayıp olmamakla beraber, adalet anlamında önemli ölçüde kazanç sağlandığı gözükümüştür.*

KISIM III: HAZİRAN 2011 SEÇİMİNİN ANALİZİ, SONUÇ ve POLİTİKA ÖNERİLERİ

7. SEÇİM SİSTEMİNİN NESNEL ÖLÇÜTLERİNE GÖRE 2011 SEÇİM SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

7.1 2011 Seçim Sonuçlarının Sayısal Analizi ³⁵

12 Haziran 2011’de yapılan genel seçimlerde 24. dönem parlamentosu belirlendi. Seçim sonuçlarında birçok faktörün etkisinin olduğundan bahsedilebilir. Ancak bu seçimin en önemli sonucunun Adalet ve Kalkınma Partisi’nin üst üste üçüncü dönem, oy oranını artırarak iktidarda kalmayı başarması olduğunu söylemek olanaklıdır. Onun dışında muhalefet partileri CHP ve MHP ile BDP’nin desteklediği bağımsızların yer bulabildiği mecliste, seçime katılan diğer partiler, biri (SP) hariç %1’in altında oy alarak, temsil olanağı bulamadılar. Bu ilgi çekici seçimin sonuçlarında elbette ki uzun süredir değiştirilmeyen, mevcut seçim sistemimizin özelliklerinin de etkisi oldu. Bu bölümde, önceki bölümlerde (bkz. 4. Bölüm) açıklanan nesnel ölçütlerin ışığında 2011 seçiminin sonuçlarını değerlendirecek, seçim sisteminin ve olası değişikliklerin etkilerini gerçek sonuçlarla analiz edeceğiz.

Tablo 7-1, Haziran 2011 seçimini mevcut seçim sistemi (%10 Ülke Barajlı d’Hondt sistemi) koşulları altında gerçekleştirilmiş olan son seçimlerle karşılaştırmaktadır.

³⁵ *Bu çalışma tamamlandığında seçim sonuçları henüz YSK tarafından kesinleştirilmediğinden bu bölümdeki analizlerde 13 Haziran 2011 tarihli kesin olmayan sonuçlar kullanılmıştır.*

Tablo 7-1 Haziran 2011 Seçimi ve Son Dört Genel Seçim

Seçim Yılı	Seçime Katılan Parti Sayısı	Kayıtlı Seçmen Sayısı	Seçime Katılma Oranı
1995	12	34.155.981	85,2
1999	20	37.495.217	87,1
2002	18	41.407.027	79,1
2007	14	42.799.303	84,2
2011	15	50.189.930	87,2

Bu tabloda, 2011 seçiminde dikkat çeken en önemli değişikliğin kayıtlı seçmen sayısındaki ciddi artış (adrese dayalı nüfus sistemi yeniliği nedeniyle) ve seçime katılma oranındaki yükseklik olduğu göze çarpmaktadır. Bu iki özellik dışında bu seçimde diğer genel özellikler (seçim bölgesi sayısı, seçime giren parti sayısı vb.) itibariyle önemli farklılıklar bulunmamaktadır.

Meclise girebilen partiler bazında bakıldığında ise Haziran 2011 Seçim sonuçları şu şekilde özetlenebilir.

Tablo 7-2 2011 Seçiminde Meclise Girebilen Partilerin Oy ve Sandalye Dağılımı – 2007 Seçimi ile Karşılaştırma

Partiler	Oy Oranları (%)			Sandalye Sayıları (Oran %)		
	2007	2011	YÜZDE DEĞİŞİM	2007	2011	YÜZDE DEĞİŞİM
AKP	46,58	49,91	%7,15 ↑	341 (62,00)	326 (59,27)	%4,3 ↓
CHP	20,88	25,91	%24,09 ↑	112 (20,36)	135 (24,54)	%20,5 ↑
MHP	14,27	12,99	%8,97 ↓	71 (12,90)	53 (9,64)	%25,4 ↓
Bağımsız/ BDP	5,32	6,66	%25,19 ↑	26 (4,73)	36 (6,55)	%38,5 ↑
Diğer	12,95	4,54	%64,94 ↓	-	-	-
Toplam	100	100	-	550	550	-

Bu sonuçlarda ilk dikkat çeken, AKP'nin 2007 seçimlerine göre oyunu 3,3 puan (%7,15) artırmış olmasına karşın, sandalye sayısının 15 adet (%4,3) azalmış olmasıdır. Bu ters yönlü değişimin sebepleri için üç önemli faktör sayılabilir:

İlk olarak, birinci partinin (AKP) oyunu artırmış olmasına karşın ikinci partinin (CHP) oyunu daha fazla (+5,03 puan) artırmasıyla bu partiler arasındaki oy farkı makasının daralmış olmasıdır. Bu durum, dağıtım yöntemi gereği (daha önce birinci partiye avantaj sağlayan yöntemin tersine işlemesi) sandalye sayısı bakımından birinci partinin aleyhine sonuç doğurmuştur.

İkinci faktör, seçime belirli bölgelerde desteklediği bağımsızlarla giren BDP'nin oylarını, hem bu bölgelerde en önemli rakibi olan AKP'ye göre, hem de 2007'ye oranla, önemli ölçüde artırmış olmasıdır. Bu şekilde, örneğin Hakkari'de AKP 2007'de iki milletvekili çıkarmışken 2011 seçimlerinde bu ilde milletvekili çıkaramamıştır.

Üçüncü faktör ise, bu çalışmanın konusu olan mevcut seçim sisteminde iki seçim arasında yapılan bir değişiklik ile ilgilidir. İki seçim arasındaki süreçte YSK'nın milletvekillerinin bölgesel dağılımına ilişkin yaptığı yeni düzenleme de bu sonuçta bir ölçüde etkili olmuştur. Daha önce 6.2.2. bölümünde 2011 seçimlerinin bir tahmini üzerinde gerçekleştirilen analizler, 2011'in gerçekleşen sonuçları üzerinde de tekrarlanarak, söz konusu etkinin derecesi aşağıdaki bölümlerde ortaya konulacaktır.

Bu kitabın kapsamında Tablo 7-2'den çıkarılacak önemli bir bilgi de, tabloda "diğer" olarak ifade edilen ve meclis dışı kalan partilere ilişkindir. Bu partilerden 2007'de baraj altında kalarak 2011 seçimlerine girmeyen veya en fazla oy kaybına uğramak suretiyle "tabela partisi haline gelen" partilerin durumunu yakından incelemek, kanımızca, bir seçimden diğerine barajın etkilerini anlamak bakımından da özel bir önem taşımaktadır. Bu nedenle söz konusu partilerin oy dağılımları ve oylarının iki seçim arasındaki değişim yüzdelerini gösteren Tablo 7-3 hazırlanmıştır (Bu tablo, 4.1.1 bölümünde verilen Tablo 4-1 ile beraber incelenebilir).

Tablo 7-3 2007 Seçiminde Baraj Altı Kalarak 2011 Seçiminde En Fazla Oy Kaybeden (Tabela Partisi Haline Gelen) Partiler

Oy Oranları			
Partiler*	2007	2011	YÜZDE DEĞİŞİM
SP	2,34	1,24	%47 ↓
GP	3,04	-	%100 ↓
DP	5,42	0,65	%88 ↓
Diğer	2,15	2,65	%23 ↑
Toplam	12,95	4,54	%65 ↓

(*) Partiler 2011 seçimlerindeki oy yüzdelere göre sıralanmıştır.

Tablo 7-3 incelendiğinde, 2011 seçimlerine katılmayan Genç Parti'nin ve 2007'ye göre ciddi bir şekilde zayıflayan DP'nin oylarının AKP ve CHP tarafından paylaşıldığı görülmektedir. 2007'de %2,34 oy alan SP bölünmüş, 2011 seçiminde SP (%1,24) ve HAS Parti (%0,76) bu oyu paylaşmışlar, ancak artıramamışlardır.

Ayrıca, 2011 seçiminde meclise girebilen 4 partinin (bağımsızlar dahil) dışında; %0,5 oranının altında 8 parti, bu oran ile %1 arasında kalan 3 parti (DP, BBP ve HSP) ve %1'i kıl payı geçen 1 parti (SP) bulunmaktadır. Bu 12 partinin toplam oy oranı %5'e dahi ulaşmamaktadır. Bu %4,54'lük oran aynı zamanda mecliste temsil edilmeyen oy oranını göstermektedir. Sadece bu açıdan bakıldığında, mecliste toplam %94,46 düzeyinde oyun temsil edildiği, böylece bir önceki seçime kıyasla temsilde adaletin arttığı iddia edilebilir.

Ancak, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, bu sonuçlar, barajın uzun süreli etkisi nedeniyle seçimde stratejik oy verme davranışı yaratarak (barajın davranışsal etkisi), niteliksel anlamda temsilde adaleti bozmasıyla yakından ilişkilidir.

Diğer bir anlatımla, 2011 seçimleri bize, uzun süren bir baraj uygulamasının temsilde adaleti niteliksel olarak azaltan davranışsal etkisinin, temsilde adaleti ölçmeye yarayan bazı niceliksel göstergelerin önüne geçebileceğini göstermiştir.

Bu tartışmaya geçmeden önce, çalışmanın önceki bölümlerinde açıklanan nesnel ölçütler ışığında 2011 seçimlerini birden fazla açıdan değerlendirmemizi sağlayacak Tablo 7-4'e göz atalım.

Tablo 7-4 Haziran 2011 Seçiminin Temsilde Adalet ve Güç Göstergeleri ve Önceki Dört Seçimle Karşılaştırma

Göstergeler	1995	1999	2002	2007	DÖRT SEÇİM ORTALAMA	2011	YÜZDE DEĞİŞİM	
							Ortalamaya göre	2007'ye göre
Meclise giren parti sayısı	5	5	2	3*	3,75	3*	%20 ↓	%0
Temsil edilemeyen oy oranı	0,14	0,18	0,45	0,13	0,23	0,05	%78 ↓	%61 ↓
Temsilde Orantısızlık Endeksi	0,08	0,06	0,32	0,15	0,15	0,09	%40 ↓	%40 ↓
1.Parti ve Hükümet Kurma Gücü (Kota: 276)	(RP) 0,40	(DSP) 0,20	(AKP) 1,00	(AKP) 1,00	0,65	(AKP) 1,00	%54 ↑	%0
1.Parti ve Referandum Gücü (Kota: 331)	(RP) 0,31	(DSP) 0,36	(AKP) 1,00	(AKP) 1,00	0,67	(AKP) 0,70	%4 ↑	%30 ↓
1. Parti ve Anayasa Değişime Gücü (Kota: 367)	(RP) 0,27	(DSP) 0,23	(AKP) 0,50	(AKP) 0,75	0,44	(AKP) 0,60	%36 ↑	%20 ↓
Etkin Parti Sayısı	4,40	4,87	1,85	2,25	3,34	2,35	%30 ↓	%4 ↑
Oy Parçalanmışlığı	0,84	0,85	0,82	0,71	0,80	0,66	%18 ↓	%7 ↓
Sandalye Parçalanmışlığı	0,77	0,79	0,46	0,55	0,65	0,58	%10 ↓	%4 ↑

(*) Bu sayılara grup kurabilecek sayıya ulaşarak meclise giren ve BDP çatısı altında bir araya gelen (2007 seçimlerinde 26, 2011'de 36) milletvekilleri dahil değildir.

Tablo 7-4'deki göstergeler incelendiğinde ilk aşamada aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkün görünmektedir:

(1) Temsil edilen parti sayısına bakıldığında 2011 seçimleri; AKP'nin katıldığı önceki iki seçime (2002 ve 2007) benzer sonuç doğurmuş, 1995 ve 1999 seçimlerine göre daha az sayıda partinin temsil olanağı bulmasına yol açmıştır.

Diğer taraftan, 2011 seçimi orantısızlık endeksi (%9,4) bakımından son dört genel seçim ile kıyaslandığında ilk bakışta olumlu bir görüntü vermektedir. Bu seçim, AKP'nin katıldığı seçimler arasından (2002, 2007 ve 2011) temsil açısından en adaletli seçim olmakla beraber, 1995 ve 1999 seçimlerine kıyasla daha adaletsizdir. Temsil edilemeyen oy bakımından ise 2011 seçimlerinde en düşük değere ulaşılmıştır. *Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus, orantısızlık endeksinin, sadece sandalye-oy oranı arasındaki farkı dikkate alması, seçmenlerin birinci mi yoksa daha sonraki tercihlerine mi oy verdiklerine ilişkin bir bilgi vermemesidir.* Açıktır ki seçmenlerin birincil tercihleri dışında oy kullanmaları temsilde adaleti niteliksel anlamda olumsuz etkilemektedir. 2011 seçiminin bu özelliğine aşağıda barajın uzun dönemli (birikimli) etkileri kısmında daha ayrıntılı bir şekilde değinilmektedir. Zira %10'luk seçim barajı, görece küçük partilerin barajın altında kalması suretiyle 'tabela' partileri haline gelmesine yol açmıştır. Bu durum ayrıca kendisini oy parçalanmışlığı endeksinde de göstermektedir. Bu endeks %66 ile en düşük düzeyine inmiştir.

(2) Güç göstergelerine bakıldığında ise, birinci parti (AKP) katıldığı seçimlerde en yüksek oyu bu seçimde almış olmasına rağmen, bu partinin gücü özellikle referandum kotasında, bu seçimde en düşük seviyede kalmıştır. 2010 yılında gerçekleşen referandum, siyasi gelişmeleri söz konusu endekslerle yorumlamanın ne derece doğru bir yaklaşım olduğunu bir kez daha göstermiştir. Yeni durumda AKP'nin anayasa yapım sürecinde uzlaşma arayışlarına girmesi kaçınılmaz görünmektedir. Uzlaşma açısından AKP dışında meclise giren diğer üç parti (bağımsızlar / BDP dahil) eşit oy güçlerine sahip olacaklardır.

Özetle, 2011 seçimi bazı göstergelerde 2002 ve 2007 seçimlerine göre daha adaletli gözükse de, bu seçimde %10 gibi

yüksek bir barajın birikimli etkisi ile seçmenlerin birincil tercihleri dışında oy kullanmalarına neden olduğu gözlenmiştir. *Bu durum ya bir partinin kapanmasına veya bir sonraki seçime katılmamasına, ya da bir seçimden diğerine tabela partisine dönüşmesine neden olmaktadır. Elbette bu sonuçta siyasi konjonktürün, büyük partilerin güçleri ve örgütleri nedeniyle daha fazla oy toplamalarının vb. rolü büyüktür ancak, bu hususta barajın etkileri de yadsınamaz. Aşağıdaki bölümlerde bu kitapta ön plana çıkarılan seçim sistemi unsurlarının (baraj ve bölgesel milletvekili dağılımı) bu sonuçlardaki etkileri ve bu sürecin dinamikleri incelenecektir.*

7.2 Seçim Barajının 2011 Seçimine Etkileri

Bu bölümde seçim barajının etkileri kitabın önceki bölümlerinde olduğu gibi kısa dönem (statik) ve uzun dönem (birikimli) etkileri olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir.

7.2.1 Barajın Uzun Dönemli (Birikimli) Etkisinin Değerlendirilmesi

Uzun zamandır süre gelen %10 gibi yüksek bir barajın etkisi 2011 seçimlerinde şu şekilde ortaya çıkmaktadır: %10 barajının altında kalarak meclise giremeyen partilerden birisi hariç (Saadet Partisi, %1,24) hiçbiri %1 oyluk oranına ulaşamamıştır. Bunun sonucunda meclise giren 3 parti ve bağımsızlar dışında kalan oylar %4,54'e gerilemiştir. Bu gözlem için ilk bakışta şu tespit yapılabilir:

%10 barajı, hem oyları 3 büyük partide toplayarak yönetimde istikrar ilkesini yerine getirmiş, hem de temsil edilemeyen oy oranının %4,54'te kalmasını sağlayarak "temsilde adalet" ilkesine katkıda bulunmuştur.

Bu tespitite gözden kaçırılan kritik husus seçmenlerin birincil tercihlerine mi, yoksa ikincil hatta üçüncül tercihlerine mi oy kullandıklarıdır. Yani, bu yapılan tespit yalnız tüm seçmenlerin birincil tercihine göre oy kullandığı varsayımı altında doğrudur. Ancak %10 gibi yüksek bir barajın uzun süre hakim olduğu bir ortamda seçmenlerin birincil tercihlerine göre oy kullandıklarına şüphe ile yaklaşmak gerekir. Toplumda %10 barajı nedeni ile ilk tercihindeki partinin barajı geçmemesi endişesi ile ikincil ve hatta

üçüncül tercihlerine oy veren seçmenler bulunmaktadır. Bunun en büyük göstergesi meclise giremeyen partilerin %10 barajının birikimli etkisi sonucu (daha önceki seçimlere kıyasla) artık tabela partisi haline gelmiş olmasıdır. Bu hususun nicel olarak temsilde adaleti etkileme derecesi kolaylıkla belirlenemese de temsil kalitesini “niteliksel” açıdan azalttığı söylenebilir. Bu etkinin çeşitli anketlerle ortaya çıkarılabildiğine daha önce değinilmişti.

Kağıt üzerinde açıkça görülemeyen fakat niteliksel açıdan “temsilde” adaleti olumsuz anlamda etkilediği görülen bu durumu bir örnek ile açıklayalım. Altı partinin, 100 seçmenin bulunduğu tek bir seçim bölgesinde seçime katılacağını düşünelim. Örnek durumda öncelikle seçmenlerin altı parti için birincil tercihleri (barajın olmadığı durum), ardından seçtikleri partinin barajın altında kalması endişesi nedeniyle bir anlamda sistem yüzünden “zorunluluktan” değişen tercihlerine yer verilmiştir:

Tablo 7-5 Örnek Durum: Niteliksel Temsilde Adalet

Parti	Birincil tercih (Barajın olmadığı durum)	MV sayısı (Barajın olmadığı durum)	%10 Barajı nedeni ile değişen tercihler	%10 Barajı ile MV sayıları*
1. parti	40	4	64	7
2. parti	24	2	36	3
3. parti	9	1	0	0
4. parti	9	1	0	0
5. parti	9	1	0	0
6. parti	9	1	0	0

(*)Milletvekili sayıları d'Hondt yöntemi ile hesaplanmıştır.

Burada 1. parti için verilen satırı okursak, barajın olmadığı durumda 100 seçmenden 40'ının birincil tercihinin 1. parti olduğu ve bu partinin 4 milletvekili çıkaracağı bilgilerini elde ederiz. %10 barajı durumunda ise (1. satırda 3., 4., 5. ve 6. partileri ilk tercihlerinde gören toplam 36 seçmenin 24'ünün oylarını 1. partiye verdikleri varsayımı altında) 1. partinin oy sayısını 64'e (40+24), milletvekili sayısını ise 7'ye çıkardığı görülmektedir.³⁶ Diğer satırlarda benzer bir şekilde yorumlanabilir. Şimdi de temsilde adalet sorunsalına geri dönelim ve ilk bakışta şöyle bir tespit yapalım:

%10 barajı ile mecliste temsil edilemeyen oy oranı "0"dır ve temsil bu anlamda mükemmel bir şekilde sağlanmıştır.

Fakat bir başka bakış açısından bakacak olursak durumu şu şekilde yorumlayabiliriz:

Demokratik anlamda bir sorun olmasa da oyların %36'sı birincil tercihlere gitmemiştir. Bu anlamda temsil edilemeyen oy oranının ya da orantısızlık endeksinin yansıtmadığı bu gösterge %10 barajının yarattığı bir sonuç olarak "niteliksel anlamda" temsilin kalitesini düşürmektedir.

Sonuç olarak, seçmenlerin %10 barajının uzun süreli devam etmesi nedeniyle birincil tercihleri dışında oy kullanmaları temsilde adaleti ("nicel olarak" ölçülemese de) "niteliksel olarak" olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu hususun değerlendirilmesi temsilin ve demokrasinin kalitesi bakımından çok önemlidir.

7.2.2 Barajın Kısa Dönemli (Statik) Etkisi

2011 seçiminde barajın uzun dönemli etkisi nedeniyle görece küçük partilerin oylarının önemli ölçüde azaldığı gözlemine değinilmişti. Barajın kısa dönemli etkileri seçimden kısa süre önce "seçim barajı olmasa idi ne olurdu?" sorusuna yanıt aramak suretiyle incelenmiştir. Detayları 5. Bölümde Kutu 7'de anlatılan ve seçmenlerin barajın düşürülmesi/kaldırılması sonucunda oy verme davranışlarında meydana gelmesi beklenen değişikliği de hesaba katan yöntem sonucunda "davranışsal etki sonrası oy dağılımı" hesaplanmış ve "bu yeni sonuçlar üzerinden yeni sandalye dağılımı nasıl olurdu?" sorusuna yanıt verilmiştir.

³⁶ *Bu senaryo, üst üste iki seçimde %10 barajının uygulanması nedeniyle, ilk seçimde %9 oy alan ancak baraj altı kalan partilerin bir sonraki seçime katılmadığı veya bunlara oy veren seçmenin bir seçimden diğerine tercihlerini değiştirdiği şeklinde de kurgulanabilirdi.*

Tablo 7-6 Mevcut Durum ve %0 Baraj Durumlarının Karşılaştırılması

Parti	Mevcut Oy Dağılımı	%10 Baraj	Davranışsal Etki Altında Oy Dağılımı	%0 Baraj*
AKP	49,9	326	44,9	321
CHP	25,9	135	23,2	134
MHP	12,9	53	11,7	53
BAĞ/BDP	6,6	36	6,6	36
SP	1,2	-	3,6	6

*%0, %1, %2 ve %3 durumlarında aynı sonuçlar elde edilmektedir.

Davranışsal etki varsayımı altında elde edilen oy dağılımı sonucunda, barajın %0, %1, %2 ya da %3'e düşürülmesi ile meclise 1 parti (SP) daha girebileceği ve böylece temsil edilemeyen oy oranlarının azaltılması suretiyle temsilde adaletin artabileceği görülmektedir. 2011 seçimi için barajın düşürülmesinin etkisi az gibi gözükse de, bu sonucun %10 gibi çok yüksek bir barajın birikimli etkisinin uzun süredir hakim olduğu bir süreçte gerçekleştiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, barajın toplam etkisi ölçülebildiği oranda davranışsal etki de dikkate alınarak hesaplanmalı ve yorumlanmalıdır.

7.3 Haziran 2011 Seçiminde Bölgelere Tahsis Edilen Milletvekili Sayıları ve “Adalet”

Daha önceki bölümlerde, Yüksek Seçim Kurulu tarafından seçim bölgelerinin çıkaracağı milletvekili sayılarına ilişkin 2007'den bu yana yapılan değişikliklerin “oyun değeri” bakımından adaleti arttırdığı, fakat bu yapılan düzenlemelerin “adalet” anlamında yetersiz olduğu vurgulanmıştı. Ayrıca bölgelerin çıkaracağı milletvekili sayıları hakkında öneri getirilmişti (bkz. 6. Bölüm, Kutu 9). Bu bölümde ise 2011 seçim sonuçlarıyla birlikte “YSK değişikliği olmasa” ve “önerilen” durumlar altında sandalye sayılarına yer verilmiştir. Tablo 7-7 bu üç durumu karşılaştırmaktadır:

Tablo 7-7 “Mevcut”, “YSK Değişikliği Olmasa İdi” ve “Önerilen” Durumların Karşılaştırılması

Parti	Mevcut Durum	YSK Değişikliği olmasa idi	Önerilen Durum
AKP	326	331	326
CHP	135	130	138
MHP	53	56	56
BAĞ/BDP	36	33	30

*%0, %1, %2 ve %3 durumlarında aynı sonuçlar elde edilmektedir.

YSK'nın daha adaletli bir milletvekili tahsisi için yaptığı değişiklik olmasa idi, AKP 331 milletvekili çıkarmaktaydı. *Seçim sisteminde adalet için yapılmış olan görece küçük bir değişikliğin bile önemli sonuçlar doğurabileceği bu örnekte gözlemlenmiştir.* Önerilen bölgesel milletvekili dağılımı, mevcut durumla sandalye sayısı açısından çok büyük ölçüde fark yaratmamakla beraber, nüfus başına düşen milletvekili sayısı bakımından daha adaletli olmaktadır. Mevcut durum ile önerilen durum arasında meydana gelen farkın büyüklüğü oyların bölgelere nasıl dağıldığı ile ilgilidir ve kimi zaman daha fazla olabilir. Yani bu farkın bu seçimde küçük olmasının kanun yapıcıları etkilememesi ve ilgili düzenlemelerde her koşulda adalet gerekçesinin ön planda tutulmasının faydasına inanmaktayız.

7.4 Haziran 2011 Seçimi İçin Barajın Kaldırılması/ Düşürülmesi ve Bölgeler İçin Önerilen Milletvekili Sayılarının Birlikte Ele Alınması

Daha önceki alt bölümlerde barajın düşürülmesi/kaldırılması durumu, davranışsal etki de dahil edilerek analiz edilmiş ve sonuçlar sunulmuş idi. Ayrıca, “oyun değeri” bakımından daha adaletli milletvekili tahsisi önerisinde bulunulmuş ve bu önerinin sonuçlarına yer verilmişti. Bu bölümde ise bu iki durum birlikte ele alınmıştır. Bu iki durumun birlikte ele alınmasının üç önemli avantajı vardır:

1. Barajın düşürülmesi/kaldırılması ile 1 parti daha meclise girebilmektedir. Dolayısıyla, temsil edilemeyen oy oranının azaltılması suretiyle temsilde adalet “nicel” olarak artmaktadır.

2. Barajın düşürülmesi/kaldırılması ile daha fazla seçmen birincil tercihlerine yönelecektir ve bu durum temsili “niteliksel” olarak artıracaktır.

3. Bir “oyun değeri” tüm bölgelerde birbirine yakınsayarak adalet artacaktır.

İki önerinin birlikte ele alındığı analiz sonuçları Tablo 7-8’de sunulmuştur:

Tablo 7-8 Barajın Kaldırılması/Düşürülmesi ve Önerilen Dağıtım Yönteminin Birlikte Ele Alınması

Parti	Mevcut Durum	%0 Baraj* ve Önerilen Dağıtım Yöntemi ile Milletvekili Tahsisi
AKP	326	319
CHP	135	136
MHP	53	54
BAĞ/BDP	36	34
SP	-	7

*%0, %1, %2 ve %3 durumlarında aynı sonuçlar elde edilmektedir

Görüldüğü gibi yeni durumda “temsilde adalet” artarken “yönetimde istikrar” hiç etkilenmemektedir. Dolayısıyla bu kitabın ana temalarından biri olan bu düşünce 2011 seçimlerinde de geçerli olmaktadır.

7.5 Tek Seçim Çevresi (Bölgesi): Türkiye Milletvekilliği

Bu bölümde 2011 seçimi bağlamında seçim çevresi büyüklüğünün etkisini görebilmek amacıyla 85 bölge yerine tek bir bölge olsaydı nasıl bir sonuç elde edileceği analiz edilmiştir. Seçim çevrelerinin büyüklüğü ile temsilde adaletin doğru orantılı olarak arttığına daha önceki bölümlerde değinilmişti. Seçim çevresini en büyük olmasını sağlanmanın yolu tek bir seçim çevresine sahip olmaktır. Türkiye Milletvekilliği'nin etkilerine odaklanabilmek amacıyla davranışsal etkinin olmadığı durumdaki oy oranları kullanılarak Tablo 7-9 hazırlanmış, farklı baraj değerlerine göre sandalye sayıları hesaplanmıştır.³⁷

³⁷ *BAĞ/BDP'nin %10 barajında seçime bağımsız adayları destekleyerek girdiği ve her bir adayın oy oranını seçilen ilk 513 milletvekilinden sonraki ilk (514.) milletvekilinin meclise girmesine yetebilecek bir oy oranında sabitleme politikası uyguladığı varsayılmıştır. Bu yöntem, bağımsızların boşa gidecek oyu minimize ederek, meclise bağımsızlar adına en çok milletvekili girmesini sağlayacaktır. Barajın %4 ve aşağısına çekildiği durumlarda ise BDP'nin parti halinde seçime katıldığı varsayılmıştır.*

Tablo 7-9 2011 Seçimi Türkiye Milletvekiliği (Sandalye Dağılımı)- Davranışsal Etki Yok

Parti	Oy oranı (%)	Sandalye Sayıları (Oranları)*			
		Baraj %10	Baraj % 2-4	Baraj %1	Baraj %0
AKP	49,9	288 (0,52)	288 (0,52)	285 (0,52)	279 (0,51)
BBP	0,73	-	-	-	4 (0,01)
BAÇ/BDP	6,6	37 (0,07)	37 (0,07)	36 (0,07)	35 (0,06)
CHP	25,9	150 (0,27)	150 (0,27)	148 (0,27)	145 (0,26)
DP	0,65	-	-	-	3 (0,01)
DSP	0,25	-	-	-	1 (0,00)
HAS	0,76	-	-	-	4 (0,01)
HEPAR	0,28	-	-	-	1 (0,00)
MHP	12,9	75 (0,14)	75 (0,14)	74 (0,13)	72 (0,13)
SP	1,24	-	-	7 (0,01)	6 (0,01)

(*) Parantez içinde sıfırdan farklı değerler için partilerin sandalye oranları gösterilmektedir.

%10 barajında tek bir bölgede seçime gidilmesi sadece birinci partiyi olumsuz yönde etkilemiştir ve sandalye sayısı 288'e kadar düşmüştür.

Türkiye milletvekiliği, tüm partilerin aldığı oy oranlarına yakın sandalye oranlarına sahip olmasını sağlamaktadır. Barajın "%0" olduğu ve tek bir bölgeyle seçime girilmesi özel durumunda alınan oy oranları ile elde edilen sandalye oranları arasındaki fark en küçük olmaktadır.

8. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ: ÖZET

Bu kitapta, Türkiye’de mevcut seçim sistemi, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri bağlamında ele alınmış, bu kavramlar ilgili yazında bilinen sayısal ve nesnel ölçütlerle ölçülmüştür. Sistemin istikrarı engellemeden daha adaletli hale getirilmesi için hangi unsurların ne şekilde değiştirilmesi gerektiğine ilişkin politika önerileri de sunulmuştur. Temsilde adalet, oyun sandalyeye dönüşüm mekanizmasında sapmalar olmamasına, her oyun temsil edilmesine işaret ederken; yönetimde istikrar ise, seçim sonucunda oy verenleri temsil edecek ve karar almayı kolaylaştıracak güçlü ve sürdürülebilir bir iktidarın oluşumunu ifade edecek şekilde tanımlanmıştır.

Kitap, kapsamı itibariyle, seçim sonuçlarını inceleyen, mevcut seçim sistemini eleştiren ve sistemin iyileştirilmesine ilişkin yöntemler öneren bir çalışmadır. Seçim sistemi değişiklikleri ile ilgili olarak kitabın temel yaklaşımı, mevcut sistemin iyileştirilmesine çalışmaktır. “İyi” bir seçim sistemi ve “seçim sisteminin iyileştirilmesi”nden ise, işleyiş ve verdiği sonuçlar bakımından -en azından- dayandığı temel prensip ve yasalara, toplumun siyasal dinamiklerine ve esasen sistemin konuluş amacına uygun olmasını anladığımızı kitaba başlarken belirttik. Ayrıca başlangıçta, her toplum için her zaman geçerli olacak “genel geçer” veya “ideal” bir seçim sistemi tasarlayanın mümkün olmadığına vurgu yaparak, bunun nedenlerini açıkladık. Bazı seçim sistemlerinin birtakım parti ya da gruplara avantaj sağlarken, bazılarının diğerlerinin lehine sonuç doğurduğu, temsilde adalet kavramını öne çıkaran sistemlerin yanı sıra, seçim sonrası hükümet kurma olasılığını güçlendirmeyi, yani yönetimde istikrarı hedefleyen sistemlerin de var olduğunu vurguladık.

Diğer taraftan, bir seçim sistemi ülkenin gereksinimlerine uygun olup olmadığına bağlı olarak zaman içinde değişebilir, tam da bu nedenle; hem ülkeler arasında hem de tek bir ülke içinde farklı zamanlarda birçok farklı seçim sistemi uygulanabilmektedir. Türkiye seçim tarihinde de, gerek siyasilerin, gerekse hukuksal sistemin girişimleri, toplumsal tepkiler ve hatta darbeler sonucunda mevcut sistemler birçok kez değiştirilmiştir. Halen ülkemizde anayasanın ve onunla bağlantılı olarak seçim sisteminin değiştirilmesine yönelik tartışmalar sürmektedir.

Bu tür tartışmalara akademik çalışmalar da önemli katkılar yapmıştır. Bu kitabın da temel amacı, mevcut seçim sisteminin sorunlarına ve çözüm yollarına ilişkin süre gelen bu tartışmalara nesnel ve sayısal analizlerle katkı yapmaktır.

Bu çalışmayı benzerlerinden ayıran,

i) son dönemi -hatta en yakın zamanda gerçekleşen seçimi (Haziran 2011)- içeren analizlere yer vermesi,

ii) mevcut seçim sisteminin asli unsurlarından olan baraj ve çevre büyüklüğü ile ilgili nesnel ölçütler üzerinde kurulan model ve formüller yardımı ile seçim sisteminin iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunması ve

iii) bu önerilerin hem kısa hem de uzun vadeli etkilerini analizlere katmasıdır.

Mevcut sistemi iyileştirmenin ötesine geçen ve tümüyle baştan kurgulanmış, “yeni” bir seçim sistemi tasarlamak daha iddialı bir hedefdir, belki bir sonraki çalışmamız bu yönde olacaktır.

Bu kitapta, öncelikle seçim sistemini temsilde adalet ve yönetimde istikrar bağlamında değerlendirmekte kullanılan nesnel ölçütler tanımlanarak 2011 öncesi Türkiye’de gerçekleştirilen seçimler bu ölçütler bağlamında karşılaştırılmıştır. Bu ölçütler, oy ve sandalye bazında seçim sonuçlarından hesaplanan güç, parçalanmışlık, orantısızlık endeksleri ve etkin parti sayılarıdır. Ayrıca, Türkiye’de mevcut sistemin özellikleri itibarıyla bütünsel bir mekanizma olarak nasıl anlaşılması ve incelenmesi gerektiğine ilişkin kitabın yaklaşımı ortaya konularak, seçim barajının ve çevre büyüklüğünün bu mekanizma içerisindeki etkilerine odaklanılmıştır. Seçim barajıyla ilgili geçmiş seçimlere ilişkin sonuçların analitik bir çerçevede ele alınarak, yakın gelecekte uygulanma olanağı bulabilecek bir “en uygun” seçim barajı seviyesi öneren ve/veya ileride ihtiyaç duyulduğunda bu amaçla kullanılacak alternatif matematiksel modeller oluşturmuştur. Mevcut durumdan farklı olarak, barajın değiştirildiği, bölgesel oy/milletvekili oranlarının farklılaştırıldığı durumların etki analizleri yapılmış, Türkiye’deki seçim sisteminin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ölçüleri açısından uluslararası alandaki yeri ortaya konulmuştur.

Son olarak, kitabın tamamlandığı tarihlerde gerçekleşen (Haziran 2011) seçim sonuçları, bu kitapta açıklanan nesnel ölçütler, tahminler ve ortaya konan modeller ile analiz edilmiştir. Böylece, kitabın ortaya konulan sistematik inceleme biçiminin gerçek ve güncel verilere uygulanabilirliği de test edilmiş olmaktadır.

Bu analizler sonucunda elde edilen bulgu, tespit ve değerlendirmelerimizi şöyle özetleyebiliriz.

Türkiye’de çok partili hayatın başlamasından sonra yapılan ilk seçimlerde (1950, 1954 ve 1957) çoğunlukçu seçim sistemi uygulanmış ancak bu sistem “adaletsiz sonuçlar doğurduğu” gerekçesiyle değiştirilmiştir. Bunun yerine 1960 yılından sonra yapılan seçimlerde, özünde temsilde adalet vurgusu olan oransal temsil sisteminin farklı türleri uygulanmıştır. Farklı türlerden kasıt, sisteme yönetimde istikrar boyutunun güçlendirilmeye çalışılmasına yönelik bir takım unsurların eklenmiş olmasıdır.

Ancak bu bazen öyle boyutlara ulaşmıştır ki, siyasi konjonktürün ve seçime katılan partiler arası oy dağılımlarının da etkisiyle sistem zaman zaman amacından oldukça uzaklaşmıştır. Böylece mevcut seçim sisteminin, başta baraj olmak üzere sahip olduğu bazı özellikleri nedeniyle, temsilde adaletsizliğe neden olduğu gözlenmiştir. Bazı dönemlerde temsil edilemeyen oy oranları çok ciddi seviyelere ulaşmış, bazı partiler aldıkları oylardan çok farklı oranlarda sandalye ve güç kazanırken, bazıları belirli bir seviyede oy almış olmalarına rağmen hiç temsil edilememişlerdir. Mevcut seçim sisteminde seçmenler baraj nedeniyle, birinci tercihleri olan parti yerine ikinci hatta üçüncü tercihlerine oy vermeye zorlanmaktadır.

Türkiye seçim tarihinde en fazla uygulanan ve üst üste 5 seçimde geçerli olan mevcut sistem nedeniyle, bazı partiler artık tabela partilerine dönüşmüş bulunmakta, oylar ve sandalyeler birkaç parti etrafında toplanmaktadır.

Böylece baştaki amacından uzaklaşarak, neredeyse, oldukça adaletsiz olduğu bilinen çoğunlukçu sisteme benzer sonuçlar doğuran bu sistemin savunusu, seçim sonrası güçlü bir hükümet kurabilme veya tek parti iktidarını sağlama anlamında yönetimde istikrar ilkesinin güçlendirilmesi olmuştur. İlginç olan, zorlanmış bu yapıda sistemin adı ile uyumlu olmayan şekilde “orantısız”

veya “oransal olmayan” sonuçlar elde edilmesine karşın, yönetimde istikrar ilkesinin de korunamadığı örneklerin yaşanmış olmasıdır.

Aşağıda yaptığımız analizlerle ulaştığımız tespitler ve mevcut sistemin iyileştirilmesine yönelik önerilerimiz açıklanmaktadır.

Tespit 1: Sistemde Oy-Sandalye-Güç Sapmaları Vardır

Mevcut (nispi) seçim sisteminde var olan oy-sandalye-güç dönüşüm mekanizması ve bu dönüşümün orantılı olmasını engelleyen temel nedenler ortaya konulmuştur. Bu etmenler, seçim çevresi büyüklüğü, kullanılan sandalye dağıtım mekanizmasının özelliği ve yüksek bir seçim barajının varlığı olarak belirlenmiştir. Geçmiş seçimler incelenerek partilerin elde ettikleri oy ile sandalye oranları arasında farklar olduğu, dahası sandalye oranı ile mecliste elde ettikleri güç arasında da dengesizlikler bulunduğu ve bu sapmaların bir ölçüde yukarıda sayılan faktörlerden kaynaklandığı yapılan ölçüm ve analizlerle tespit edilmiştir. Seçim çevresi büyüklüklerinin ve seçim barajının uygun biçimde değiştirilmesi ile sistematik eşitsizliklerin -bir ölçüde de olsa- gidereceği görüşü ve böyle bir ortamda siyasi aktörlerin daha dengeli stratejiler geliştirebileceği argümanı ortaya konulmuştur.

Tespit 2: Yüksek bir Barajın Sürdürülmesi “Niteliksel Adalet”in yanı sıra “Niteliksel Adaleti” Bozmaktadır

A&G şirketinin Aralık 2010’da yapmış olduğu bir ankette “mevcut durumda hangi partiye oy vereceksiniz?” ve “baraj olmasaydı hangi partiye oy verirdiniz?” sorularına karşılık alınan cevapların kıyaslanmasıyla yapılan analizlerde, oyların yaklaşık olarak %10’unun yer değiştirdiği görülmüştür. Bunun anlamı %10 barajında %10 oranında seçmenin birinci sırada tercih ettikleri partilere oy veremeyerek barajı geçen partilere yönelmeye zorlanmış olmasıdır. Bu durumun da temsilde adalet ilkesinin niteliksel olarak zedelenmesi anlamına geldiği belirtilmiştir.

Anketlerde gözlenen davranışlar gereği, barajı geçen her partiden %10 oranında bir oyun çıkarılması ve çıkarılan oyların toplamının barajı geçemeyen partilere orantılı olarak dağıtılması sonucunda partiler arasında sandalye kaymaları görülmüş, yeni durum daha adaletli sonuç vermiştir.

Buradan hareketle çalışmada “niteliksel adalet” tanımı yapılmış, ve niceliksel göstergelerden ayrı değerlendirilmiştir. Buna göre, “Niceliksel Adalet” kavramı ex-post olarak (seçim sonrası) örneğin sandalye-oy oranları farklarıyla ölçülebilen bir kavram iken, “Niteliksel Adalet” bu şekilde ölçümlere dahil olmayan ancak, sistemin özüne ilişkin adaletle yakından ilişkili bir kavramdır. Niceliksel adaletin artması kadar, niteliksel adaletin de sağlanması demokrasinin kalitesini artırır. Bu kavramın önemi seçmenlerin tercihlerinin dikkate alınmasına yaptığı doğrudan katkıların yanı sıra, karar alternatifleri olan partilerin durumunu etkilemesi ile de kendini gösterebilir. Nitekim %10 gibi yüksek bir baraj seviyesinin yarattığı statik ve dinamik etkilerden dolayı oyların büyük partilerde toplanma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Böylece, küçük partiler zamanla çok düşük oy oranlarında kalarak siyasi ortamdan çekilmek durumunda kalabileceklerinden, seçmenlerin karar seçenekleri de azalacaktır.

Tespit 3: Türkiye’de Seçimler Avrupa’ya Göre Temsilde Adalet Anlamında Zayıf bir Görüntü Vermektedir

Çalışmada Türkiye seçimleri benzer seçim sistemi uygulayan ülkelerle de karşılaştırılmış, Avrupa’daki en yüksek baraj seviyesine sahip olan Türkiye’de seçim barajının düşürülmesinin, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde de önemli bir adım olduğu vurgulanmıştır.

Tespit 4: Türkiye’de Seçim Bölgeleri Arasında 1 Oyun Değeri Açısından Önemli Dengesizlikler Mevcuttur

Ülkenin seçim çevrelerine bölünmüş olması ve milletvekilliklerinin bölgelere nüfus ya da seçmen sayıları ile orantılı olarak dağıtılmaması da bir başka adaletsizlik ya da eşitsizlik kaynağı olarak göze çarpmaktadır. Zira nispi temsile dayanan bir seçim sisteminde dahi temsilde orantısızlığın var olmasının bir nedeni de bölgesel oyların eşit değerde olmamasıdır. Bu kitapta mevcut duruma göre Türkiye’de seçim bölgelerinde bu açıdan ciddi bir eşitsizlik olduğu ortaya konuldu. Öyle ki, 2011 seçimlerindeki bölgesel milletvekili dağılımına göre Türkiye’deki en “değerli” oya sahip Tunceli ilinde bir oyun, İstanbul, Ankara veya İzmir illerindeki oylara göre ortalama olarak 4 kat değerli olduğu hesaplandı. Bunun anlamı, İstanbul, Ankara veya İzmir bölgelerinde 1 milletvekili çıkarmak için Tunceli ilinin ortalama 4 katı kadar oya ihtiyaç duyulmasıdır.

Halbuki adaletin tam olarak sağlandığı ideal bir durumda “oyun değeri” tüm seçim bölgelerinde eşit olmalıdır.

Tespit 5: YSK'nın Son Dönemde Bu Hususta Yaptığı Düzenlemeler Olumlu Fakat Yetersizdir

2007 yılından itibaren seçim bölgelerinden çıkarılacak milletvekili sayılarına ilişkin yeni düzenlemeler yapıldı. Son olarak, Seçim Kanunu'nun her seçim bölgesine iki milletvekili tahsis edilmesini öngören maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından “eşitliği sağlamadığı/bozduğu” gerekçesiyle iptali üzerine, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından 26 Şubat 2011 tarihi itibarıyla her seçim bölgesi için -bir sonraki seçimde geçerli olmak üzere- milletvekili sayıları yeniden hesaplandı. Bu yeni hesaplamayla bazı illerin milletvekili sayılarında değişiklikler oldu. Yapılan bu düzenlemelerin “oyun değeri” bakımından adaleti arttırdığı, fakat yetersiz olduğu hipotezini savunmak için seçim bölgelerinde milletvekili tahsisi adına mevcut yöntemden farklı, daha basit ve adil olan bir öneri getirilmiş ve mevcut düzenleme ile önerilen düzenlemeler karşılaştırılmıştır.

Buna göre, 1 milletvekili çıkaran seçim bölgelerinin daha fazla olması ve geri kalan bölgelerde de gerekli düzenlemelere gidilmesiyle farklı bölgelerde kullanılan oyların değerinin birbirine yakınsaması mümkündür. Bu husus “temsilde adalet”in ve oyların eşit değerde olması ilkesinin (oy vermede eşitlik) sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Bu tespitlere ilişkin olarak sistemde hem niceliksel göstergeler bazında hem de niteliksel anlamda (demokrasinin kalitesini geliştirme bağlamında) ciddi iyileştirmeler sağlayacağını düşündüğümüz önerilerimizi ise şöyle sıralayabiliriz.

ÖNERİ 1: Seçim Barajı %4 veya Aşağı Bir Seviyeye Düşürülmelidir

Seçim sistemine ilişkin hemen hemen tüm incelemelerde temel eleştiri konusu “yüksek bir seçim barajı”nın varlığı olmuştur. Barajın etkileri ve düşürülmesi halinde olabilecekler ile, eğer düşürülürse hangi seviyeye düşürülmesi gerektiği gibi sorulara çalışmamızda da cevap arandı. Kitap bu soruları, baraj seviyesi üzerine odaklanmış senaryo analizleri ile cevaplamayı hedefledi. Seçim barajının

niceliksel ve niteliksel etkileri ortaya konarak ve en uygun baraj seviyesinin belirlenmesine yönelik nesnel tabanlı model önerileri geliştirildi.

En önemlisi, bu tartışmalarda asıl cevaplanması gereken soru “yönetimde istikrardan ödün vermeden (ya da çok az ödün verilerek), temsilde adaleti (önemli ölçüde) arttırmak mümkün müdür?” olarak belirlendi ve analizlerde bu soru olumlu cevaplandı. Baraj politikasına bağlı olarak, temsilde adaletten ödün verilmesi karşılığı yönetimde istikrarın güçlendirileceği genel görüşünün her durumda doğrulanmayacağı ortaya konuldu. Bu bulgudan hareketle, barajın düşürülmesi ile yönetimde istikrarda “hiç bir değişme” veya “önemli bir değişme” yapılmaksızın, temsilde adaletsizliğin “bir ölçüde” veya “önemli ölçüde” azaltılabileceğinin mümkün olduğunu tespit edildi.

Bu sonuçlara ulaşılırken benzer sisteme sahip olan 2011 öncesi son 4 genel seçimin sonuçları üzerinde, 13 baraj alternatifine ve farklı parametreleri içeren iki ayrı model (optimizasyon ve çok kriterli karar analizi modelleri) uygulanmıştır. Her iki modele dayalı olarak yapılan simülasyonlarda tutarlı bir biçimde (seçimden seçime değişmekle birlikte) seçim barajının %3 – %5 seviyelerine çekilmesinin temsilde adaleti güçlendireceği, buna karşın, kamuoyunda genelde sanıldığı aksine, yönetimde istikrarı önemli ölçüde bozmayacağı tespit edilmiştir. *Her ne kadar modellerin uygulanması ile her seçim için farklı optimal sonuçlara ulaşılmış olsa da, baraj seviyesinin seçimden seçime kolayca değiştirilmeyeceği gerçeğinden hareketle, bu sonuçların bir ortalaması olarak %4 düzeyinde bir barajı önermek mümkün olmuştur.*

Ancak gerçekte böyle bir düzenleme yapılmamış olduğundan bunun sonuçlarını tam olarak öngörmek mümkün olmayacaktır. Bu kez 2011 seçimine ilişkin tahminler de analizlere katılarak barajın birikimli ve seçmen davranışları üzerinde yaratabileceği etkiler de dikkate alınarak değerlendirilmiş, son gelinen noktada %4'lük barajın dahi yüksek kalabileceği belirlenmiştir.

Dolayısıyla, yakın bir gelecekte uygulanmak istenmesi halinde, barajın davranışsal ve birikimli etkileri de dikkate alınırca, en uygun barajın %4'ten düşük belirlenmesi uygun olabilir. Her halükarda %4'ün üzerinde bir baraj seviyesinin belirlenmesi ile optimalden uzaklaşılacağını söylemek mümkün görünmektedir.

ÖNERİ 2: Bölgesel Milletvekili Tahsisinde Daha Adaletli Bir Yöntem Belirlenebilir

Bölgelere milletvekillerinin tahsisi için adaleti esas alan ve şimdiye kadarki tüm düzenlemelerden daha adaletli bir yöntem ortaya konulmuştur. Önerilen hesaplama yönteminde, bir seçim bölgesinin nüfusu Türkiye'nin toplam nüfusuna bölünerek "bölge ağırlığı" hesaplanmış; her bölge için bulunan ağırlıklar 550 (milletvekili sayısı) ile çarpılmış ve elde edilen sayılar en yakın tamsayılara yuvarlanarak bölgelerin çıkaracakları milletvekili dağılımına ulaşılmıştır. Tüm seçim bölgeleri için, 2007 yılında, 2007-2011 sürecinde yapılan düzenlemeler sonrasında ve önerilen yöntemle tahsis edilen milletvekili sayıları hesaplanarak karşılaştırılmıştır.

Ulaşılan sonuçlara göre YSK'nın son düzenlemelerinin adalete olumlu katkılarının olduğunu söylemek mümkün olmuş, ancak diğer taraftan, bu düzenlemenin yeterli olmadığı da görülmüştür. Zira bu çalışmada önerilen dağıtım yöntemi ile bölgesel adaleti daha fazla arttırmanın mümkün olduğu gösterilmiştir.

ÖNERİ 3: Barajın Düşürülmesi ve Bölgesel Milletvekili Tahsisinde Daha Adaletli Bir Yöntemin Benimsenmesi Önerileri Birlikte Uygulanmalıdır

2011 seçimlerinde barajın düşürülmesi/kaldırılması durumu davranışsal etki de dahil edilerek değerlendirildiğinde ve aynı zamanda "oyun değeri" bakımından daha adaletli milletvekili tahsisi önerisinin uygulandığı varsayıldığında:

- i) Barajın düşürülmesi/kaldırılması ile 1 partinin daha meclise girebildiği, dolayısıyla, temsil edilemeyen oy oranının azaltılması suretiyle temsilde adaletin "nicel" olarak arttığı,
- ii) Barajın düşürülmesi/kaldırılması ile daha fazla seçmen birincil tercihlerine yöneleceğinden temsilin "niteliksel" olarak da iyileştiği,
- iii) Bir "oyun değeri"nin tüm bölgelerde birbirine yakınsayarak adaletin arttığı

görülmüştür.

İki önerinin birlikte ele alındığı analiz sonuçlarına göre, “temsilde adalet” artarken “yönetimde istikrar”ın hiç etkilenmediği de tespit edilmiştir.

12 Haziran Seçimlerinin Tespit ve Öneriler Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Son olarak 12 Haziran 2011’de yapılan genel seçimlerinin (kesin olmayan) sonuçları irdelenmiş, kitabın önceki bölümlerinde savunduğumuz seçim sisteminin özelliklerinden kaynaklanan etkilerin bu seçimde de geçerli olduğu ortaya konulmuştur. 2011 seçim sonuçları incelendiğinde, meclise girebilen 4 partinin (bağımsızlar dahil) dışında; %0,5 oranının altında 8 parti, bu oran ile %1 arasında kalan 3 parti (DP, BBP ve HSP) ve %1’i kıl payı geçen 1 parti (SP) bulunduğ; bu 12 partinin toplam oy oranının %5’e dahi ulaşamadığı tespit edilmiştir. Bu %4,54’lük oran aynı zamanda mecliste temsil edilmeyen oy oranını göstermektedir. Sadece bu açıdan bakılırsa, mecliste toplam %94,46 düzeyinde oyun temsil edildiği, böylece bir önceki seçime kıyasla temsilde adaletin arttığı iddia edilebilir. Ancak, bu sonuçlar aynı zamanda barajın uzun süreli etkisi nedeniyle seçimde stratejik oy verme davranışı yaratarak (barajın davranışsal etkisi), niteliksel anlamda temsilde adaleti bozmaktadır. Diğer bir anlatımla, 2011 seçimleri bize, uzun süren bir baraj uygulamasının temsilde adaleti niteliksel olarak azaltan davranışsal etkisinin, temsilde adaleti ölçmeye yarayan bazı niceliksel göstergelerin önüne geçebileceğini göstermiştir.

Özetle, 2011 seçimi bazı göstergelerde 2002 ve 2007 seçimlerine göre daha adaletli gözükse de, bu seçimde %10 gibi yüksek bir barajın birikimli etkisi ile seçmenlerin birincil tercihleri dışında oy kullanmalarına neden olduğu gözlenmiştir. Bu durum ya bir partinin kapanmasına veya bir sonraki seçime katılmamasına, ya da bir seçimden diğere tabela partisine dönüşmesine neden olmaktadır. Elbette bu sonuçta siyasi konjonktürün, büyük partilerin güçleri ve örgütleri nedeniyle daha fazla oy toplamalarının vb. rolü büyüktür ancak, bu hususta barajın etkileri de yadsınamaz.

Sonuç olarak, seçmenler %10 barajının uzun süreli devam etmesi nedeniyle birincil tercihleri dışında oy kullanmaya zorlanmakta, bu da temsilde adaleti -“nicel olarak” ölçülemez de- “niteliksel olarak” olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu hususun dikkate alınması temsilin ve demokrasinin kalitesi bakımından çok önemlidir.

Diğer taraftan, YSK'nın daha adaletli milletvekili tahsisi için yaptığı değişiklik olmasa idi, AKP 331 milletvekili çıkarmaktaydı. Bu sayı ile anayasa değişikliklerini tek başına referanduma götürebilme çoğunluğuna ulaşacaktı. Dolayısıyla seçim sisteminde adalet için yapılmış olan görece küçük bir değişikliğin bile önemli sonuçlar doğurabileceği bu örnekte gözlemlenmiştir. Bu kitapta önerilen yöntemle bölgesel milletvekili tahsisi ise, mevcut durumla sandalye sayısı açısından çok büyük ölçüde fark yaratmamakla beraber, nüfus başına düşen milletvekili sayısı bakımından daha adaletli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, mevcut durum ile önerilen arasında meydana gelen farkın büyüklüğü oyların bölgelere nasıl dağıldığı ile ilgilidir ve kimi zaman daha fazla olabilir. Yani bu farkın son seçimde olduğu gibi küçük olmasının, kanun yapıcıları etkilememesi gerektiğine ve ilgili düzenlemelerde her koşulda adalet ve eşitlik gerekçelerinin ön planda tutulmasının faydasına inanmaktayız.

SON SÖZLER

Mevcut seçim sistemimiz, yapısındaki aksaklıklar dolayısıyla, özünden, yani adaletli ve orantılı temsili sağlama özelliklerinden uzaklaşmış bulunmaktadır.

Elbette parlamentoda istikrarlı hükümetler kurulmasını sağlamak da önemlidir, ancak, kanımızca bunu sağlamanın maliyeti ciddi bir seviyede adaletsizliğe katlanmak olmamalıdır. Ülkede oy verenler, politikaları ve siyasi görüşleri ile birçok toplum kesiminin güvenini kazanmış siyasi oluşumlara, birincil tercihleriyle destek olduklarında, yönetimde istikrar da her yönüyle sağlanacaktır. Ancak sistem tasarımı yapanlar, günümüz toplumlarında, adaleti ve kaliteli bir demokrasiyi ön şart olarak benimsemeli ve sistemin bu açılardan koruyucuları olmalıdırlar kanaatindeyiz.

İşte bu düşüncelerden hareketle, bu kitapta, yönetimde istikrarı fazla etkilemeden adaleti daha yüksek düzeyde sağlamanın mümkün olup olmadığını ve eğer mümkünse bu amaçla sistemde ne tür ve hangi ölçüde düzenlemelere ihtiyaç olduğunu araştırdık. Oyların tüm bölgelerde eşit değerde olmasının önemini vurguladık ve bu açıdan da sayısal ve nesnel analizlerle ulaştığımız sonuçları gözler önüne serdik. Ulaştığımız sonuçlar, istenildiği takdirde, mevcut seçim sistemimizde,

adalet ve istikrar ilkelerini uzlaştırabilecek, demokrasimizin kalitesini artıracak -basit fakat etkili- düzenlemeler yapma olanaklarının olduğunu gösterdi. Olabildiğince nesnel yaklaşımlarla elde ettiğimiz bulgularımızı toplumun ve tüm siyasi aktörlerin değerlendirmesine sunuyoruz.

EK: ALTERNATİF BARAJ SEVİYELERİNE GÖRE ORANTISIZLIK VE GÜÇ ENDEKSLERİ

2007 Seçimi

2007 Orantısızlık Endeksi													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ATP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BTP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
SP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,04	0,04
HYP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
ÖDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
DP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
LDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,14	0,14
AKP	0,14	0,14	0,14	0,14	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,15	0,24	0,24
EMEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TKP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BAĞ	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05

2007 Güç: Kota 276

Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ATP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BTP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
HYP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ÖDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
LDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
AKP	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
EMEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TKP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BAĞ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

2007 Güç-Oy Orantısızlığı													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ATP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BTP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
SP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21	0,21
HYP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
ÖDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
DP	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
LDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
AKP	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53	0,53
EMEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TKP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BAĞ	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05

2002 Seçimi

2002 Orantısızlık Endeksi													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
DSP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
DHP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
YP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
MHP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,08	0,08	0,08	0,08
DYP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,00	0,01	0,02	0,10	0,10	0,10
MP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BBP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
AP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
LDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
BTP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ÖDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TKP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
İP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
CHP	0,02	0,02	0	0,02	0	0	0	0,04	0,06	0,1	0,13	0,13	0,19
AKP	0,13	0,13	0,1	0,14	0,1	0,1	0,1	0,19	0,21	0,2	0,32	0,32	0,64
YTP	0,01	0,01	0	0,01	0	0	0	0,01	0,01	0	0,01	0,01	0,01
BAĞ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,01	0,01	0,01

2002 Güç: Kota 276													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
DSP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DHP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DYP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BBP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
AP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
LDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SP	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BTP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ÖDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TKP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,04	0,04	0	0,04	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0
AKP	0,77	0,77	0,8	0,78	0,8	0,8	0,8	1	1	1	1	1	1
YTP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BAĞ	0,01	0,01	0	0,01	0	0	0	0	0	0	0	0	0

2002 Güç-Oy Orantısızlığı													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
DSP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
DHP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
YP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
MHP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
DYP	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06	0,06	0,05	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10
MP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BBP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
AP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
LDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
BTP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ÖDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TKP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07
İP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
CHP	0,15	0,15	0,2	0,16	0,2	0,2	0,1	0,19	0,19	0,2	0,19	0,19	0,19
AKP	0,42	0,42	0,4	0,44	0,4	0,4	0,4	0,66	0,66	0,7	0,66	0,66	0,66
YTP	0,12	0,12	0,1	0,12	0,1	0,1	0,1	0,12	0,12	0,1	0,12	0,12	0,12
BAĞ	0	0	0	0	0	0	0	0,01	0,01	0	0,01	0,01	0,01

1999 Seçimi

1999 Orantısızlık Endeksi													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ANAP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,13	0,13
BAĞ.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BBP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
BP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,09	0,09	0,09	0,09
DBP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DEPAR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DSP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03	0,03	0,15	0,77
DTP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
DYP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,12	0,12
EMEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
FP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03	0,03	0,03	0,03	0,05	0,05	0,14	0,15
HADEP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
LDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MHP	0,03	0,03	0	0,03	0	0	0	0,04	0,04	0,1	0,05	0,14	0,18
MP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÖDP	0,01	0,01	0	0,01	0	0	0	0,01	0,01	0	0,01	0,01	0,01
SİP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1999 Güç: Kota 276

Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ANAP	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,17	0,17	0,17	0,17	0,20	0,20	0,00	0,00
BAĞ.	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BBP	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
BP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00
DBP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DEPAR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DSP	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,20	0,20	0,33	1,00
DTP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DYP	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,17	0,17	0,17	0,17	0,20	0,20	0,00	0,00
EMEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
FP	0,18	0,18	0,19	0,19	0,19	0,17	0,17	0,17	0,17	0,20	0,20	0,33	0,00
HADEP	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
LDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MHP	0,23	0,23	0,2	0,23	0,2	0,2	0,2	0,23	0,23	0,2	0,2	0,33	0
MP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÖDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
SİP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1999 Güç-Oy Orantısızlığı													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ANAP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03	0,03	0,03	0,03	0,07	0,07	0,13	0,13
BAĞ.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
BBP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
BP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,05	0,05	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,09	0,09	0,09	0,09
DBP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DEPAR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
DSP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,11	0,78
DTP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
DYP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,05	0,05	0,05	0,05	0,08	0,08	0,12	0,12
EMEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
FP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,01	0,01	0,01	0,01	0,05	0,05	0,18	0,15
HADEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
LDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MHP	0,05	0,05	0	0,05	0	0,1	0,1	0,05	0,05	0	0,02	0,15	0,18
MP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ÖDP	0,01	0,01	0	0,01	0	0	0	0,01	0,01	0	0,01	0,01	0,01
SİP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

1995 Seçimi

1995 Orantısızlık Endeksi													
Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	% 10	% 15	%20
ANAP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,12	0,20
BAĞ.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,11	0,11
DSP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,15	0,15
DYP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,05	0,05	0,13	0,19
HADEP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,08	0,08	0,08	0,08
MP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,07	0,07	0,15	0,79
YDH	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

1995 Güç: Kota 276

Parti/Baraj	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	15	20
ANAP	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,33	0,00
BAĞ.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,10	0,10	0,10	0,10	0,08	0,08	0,00	0,00
DSP	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,10	0,10	0,10	0,10	0,08	0,08	0,00	0,00
DYP	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,23	0,33	0,00
HADEP	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,10	0,10	0,10	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00
MP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RP	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,23	0,23	0,23	0,23	0,38	0,38	0,33	1,00
YDH	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

1995 Güç-Oy Orantısızlığı

Parti/Baraj	%0	%1	%2	%3	%4	%5	%6	%7	%8	%9	%10	%15	%20
ANAP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03	0,14	0,20
BAĞ.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
CHP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03	0,03	0,11	0,11
DSP	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,07	0,07	0,15	0,15
DYP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,14	0,19
HADEP	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
İP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
MHP	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,08	0,08	0,08	0,08
MP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RP	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,02	0,02	0,02	0,02	0,17	0,17	0,12	0,79
YDH	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YDP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
YP	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

KAYNAKLAR

- [1] Akarca A.T. (2009). "A Prediction for AKP's Nationwide Vote Share in the 29th March 2009 Turkish Local Elections", *İktisat İşletme ve Finans* 24 (276), pp. 7-22.
- [2] Akarca A.T. (2010). "Analysis of the 2009 Turkish Election Results from an Economic Voting Perspective," *European Research Studies Journal* 13 (3), pp. 3-40.
- [3] Akarca A.T., Tansel A. (2006). "Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis of Turkish Parliamentary and Local Election Results Between 1950 and 2004", *Public Choice* 129(1), pp. 77-105.
- [4] Aleskerov F., Çarkoğlu A. (1998). "Seçim Sistemleri ve İstikrar", *Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Raporu, EC 98-01, İstanbul*.
- [5] Aleskerov F. (2006). "Power indices taking into account agents' preferences". In: B. Simeone & F. Pukelsheim (eds), *Mathematics and Democracy*, Berlin: Springer, 1-18.
- [6] Aleskerov, F. (2008). "Power distribution in electoral body with an application to Russian Parliament", *ICER Working Paper Series, No. 11/2008, State University - Higher School of Economics, Moscow*.
- [7] Aleskerov, F., Platonov, V. (2005) "Measuring Disproportionality in PR Systems", *AÜ. SBF Dergisi*, 60 (4), pp. 23-34.
- [8] Aleskerov, F., Ersel, H., Sabuncu, Y. (1999). "Seçimden Koalisyona: Siyasal Karar Alma", 1. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [9] Aleskerov, F., Ersel H., Sabuncu, Y. (2010). "Seçimden Koalisyona: Siyasal Karar Alma", 2. Basım, Efil Yayınevi, Ankara.
- [10] Aleskerov, F., Ersel, H. ve Sabuncu, Y. (2000). "Power and coalitional stability in the Turkish parliament, 1991-99", *Turkish Studies* 1 (2), pp. 21 – 38.
- [11] Anckar, C. (1997). "Determinants of Disproportionality and Wasted Votes", *Electoral Studies*, 16 (4), pp. 501-515.

- [12] Arrow, K. J. (1963). *Social Choice and Individual Values*. 2nd ed. New Haven, CT: Yale University Press.
- [13] Banzhaf, (1965). "Weighted Voting Doesn't Work: A Mathematical Analysis", *Rutgers Law Review*, 19, pp. 317-343.
- [14] Barron, F. H., Barrett, B. E. (1996). "Decision Quality Using Ranked Attribute Weights", *Management Science*, 42 (11), pp. 1515-1523.
- [15] Çarkoğlu A., Hinich M.J. (2006). "A Spatial Analysis of Turkish Party Preferences", *Electoral Studies*, V.25, pp. 369-392.
- [16] Erdoğan, E. (1999). "Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar ve Temsiliyet", 1999, <http://www.urbanhobbit.net>.
- [17] Gallagher, M. (1991). "Proportionality, disproportionality and electoral systems", *Electoral Studies* 10, pp. 33–51.
- [18] Gambarelli, G. (1994) "Power Indices for Political and Financial Decision Making: A Review", *Annals of Operations Research*, 51, pp. 165-173.
- [19] Göksel, T. & Çınar, Y. (2011). "Türkiye Seçimlerinde Barajın Etkilerine Yönelik Senaryo Analizleri ve Optimal Barajın Belirlenmesi için bir Model Önerisi", *İktisat İşletme ve Finans*, 26 (302), s. 75-108.
- [20] Gürsel, S. (1996) "Seçim Sistemi Tartışması ve İki Turlu Sistem", TÜSİAD, Yayın No: T/95-4/197, İstanbul.
- [21] Gürsel, S. (1998) "Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli", TÜSİAD, Yayın No. T/98-12/241, İstanbul.
- [22] Gürsel, S., Bozdağ E. (2002). "Karma Seçim Sistemi ve Siyasal İstikrar", TÜSİAD, Yayın No. T/2002-12/326, İstanbul.
- [23] Kalaycıoğlu, E., Sertel M. (1995). "Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Yöntemi Tasarımına Doğru", TÜSİAD, İstanbul.
- [24] Karpov A. (2008). "Measurement of Disproportionality in

Proportional Representation Systems”, *Mathematical and Computer Modelling*, 48, pp. 1421-1438.

[25] Lijphart, A. (1986). “Degrees of proportionality of proportional representation formulas”. In: Grofman, B., Lijphart, A. (Eds.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, pp. 170–179.

[26] Lijphart, A. (1994). “Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies”, 1945-1990. Oxford University Press, New York.

[27] Lijphart, A. (1997). “Unequal Participation: Democracy’s Unresolved Dilemma.” *American Political Science Review* 91, pp. 1-14.

[28] Özbudun, E. (1993). “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44, s. 521-539.

[29] Roberts, R., Goodwin P. (2003). “Weight Approximations in Multi-Attribute Decision Models”, *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, 11 (6), pp. 291-303.

[30] Sabuncu, Y. (2006). “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı* 23, s. 191-197.

[31] Schuster, K., Pukelsheim, F., Drton, M., Draper, N.R. (2003). “Seat biases of apportionment methods for proportional representation”, *Electoral Studies* 22, 651–676.

[32] Sen, A. (1970), *Collective Choice and Social Welfare*, San Francisco, Holden Day.

[33] Shapley L.S., Shubik M. (1954). “A method for evaluating the distribution of power in a committee system”, *American Political Science Review*, 48, pp. 787–792.

[34] Taagepera, R., Shugart, M.S. (1989). “Seats and Votes — The Effects and Determinants of Electoral Systems”, New Haven: Yale University Press.

- [35] Terzioğlu ve Kalaycıoğlu (2006). "İki tercihli seçim önerisi", Milliyet, 04.01.2006: <<http://www.milliyet.com.tr/2006/01/04/siyaset/siy03.html>>, Son Erişim Tarihi: 2 Şubat 2011.
- [36] Tuncer, E. (2006) "Türkiye'de Seçim Uygulamaları / Sorunları Işığında Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", Anayasa Yargısı 23, s. 167-182.
- [37] Tuncer, E., Danacı, N. (2003). "Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri", Tesav Yayınları - 21, Ankara.
- [38] Tuncer, E., Türk, H.S., Sav, A., İyimaya, A., Yahnici, Ş.B., Erdal, B. (2005). "Siyasi Partiler ve Seçim Kanunlarında Değişiklik Önerileri", Sempozyum, Tesav Yayınları – 28, Ankara.
- [39] Türk, H. S. (1978). "Seçim Sisteminde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Bazı Öneriler", Kanun-i Esasi'nin 100. Yıl Sempozyumu – Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı (1879-1976), Ankara, s. 365-403.
- [40] Türk, H. S. (1981). "Nasıl Bir Seçim Sistemi?", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 36, s. 39-82.
- [41] Türk, H. S. (1993). "Electoral Systems and Turkish Experience", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 43, s. 15-22.
- [42] Türk, H. S. (2006), "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", Anayasa Yargısı 23, s. 75-113.
- [43] Türk, H. S., Tuncer, E. (1995) Türkiye için Nasıl bir Seçim Sistemi? Tesav Yayınları, Ankara.

